

Sårbarhet og styrke

Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for vold og sterk kontroll

ANJA BREDAL & ELI RAMSVIK MELBY

NOVA

Velferdsforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Sårbarhet og styrke

Barnevernets møte med minoritetsjenter
utsatt for vold og sterk kontroll

ANJA BREDAL
ELI RAMSVIK MELBY

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 9/2018

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på OsloMet – storbyuniversitetet (tidl. Høgskolen i Oslo og Akershus).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
OsloMet – storbyuniversitetet 2018

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-673-2

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-674-9

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Byråservice

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
NOVA, OsloMet
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet (BLD). Vi vil benytte anledningen til å takke for et interessant forskningsoppdrag. En særlig takk går til vår kontaktperson Eli Ferrari de Carli for godt samarbeid.

Vi vil også takke de unge kvinnene, barnevernsansatte og beredskaps- og fosterhjemsforeldrene vi har intervjuet. Takk for at dere tok så godt imot oss og delte erfaringer og refleksjoner med oss.

Anja Bredal har vært prosjektleder, gjort intervjuer, hatt ansvaret for analysen og skrevet rapporten. Camilla Vislie og Eli Ramsvik Melby har deltatt i intervjuing og transkribering, og Melby har bistått i utarbeidningen av rapporten. Karete Kuraas Lindalen har transkribert intervjuer. Takk til Anne Solberg som har lest og kommentert rapportutkast.

Anja Bredal
Oslo, august 2018

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	11
2 Teoretisk ramme	16
3 Metode og etikk	21
4 De unge kvinnenes erfaringer	26
5 Case-beskrivelser fra barneverntjenesten	56
6 Meldings- og undersøkelsesfasen	62
7 Plassering	78
8 Hjelpetiltak og dialog med foreldrene	93
9 En oppvekst med begrensninger	105
10 Sikkerhet, samarbeid og kompetanse	117
11 Hjelpenes forventninger og dilemmaer	132
12 Avslutning	138
13 Anbefalinger	146
Summary	151
Litteratur	155

Sammendrag

Studien er utført på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet. Oppdragsgiver ønsket forskningsbasert kunnskap om barnevernets arbeid med tenåringsjenter utsatt for vold og/eller streng kontroll i familier med innvandrerbakgrunn. Prosjektet skulle belyse erfaringer og utfordringer fra både jentenes og barnevernets perspektiv. Formålet har vært å styrke barnevernets tilbud til jentene og familiene deres.

Analysen er basert på individuelle eller gruppeintervju med til sammen 72 personer fra følgende grupper:

- 12 unge kvinner med barnevernserfaring
- 10 kommunale barnevernstjenester
- 10 fosterhjemstjenester og 10 inntaksenheter (Bufetat)
- 9 plasseringstiltak (fosterhjem og institusjon)

De unge kvinnenes erfaring

De unge kvinnene som er intervjuet har ulike landbakgrunn og botid i Norge, og familiene deres har varierende sosioøkonomisk status. Det de har felles, er å vokse opp i en klassisk patriarkalsk familie med et strengt kjønns- og generasjonshierarki, der barn forventes å gjøre som foreldrene sier, og der jenter har mindre handlingsrom enn gutter. De har opplevd sterkt begrensende kontroll etter at de nærmet seg eller kom i puberteten. I vårt data-materiale har de fleste av de unge kvinnene blitt utsatt for fysisk vold, og alle har blitt utsatt for psykisk vold, blant annet i form av seksualiserte skjellsord som hore. Kontroll av kvinners seksualitet og bekymring for familiens ære er en sentral dimensjon ved voldens rasjonalitet, selv om voldsutøvelsen også kan ha sammenheng med rus, psykisk uhelse og traumer hos utøver.

Det går et skille mellom de unge kvinnene som er fornøyd med hjelpen fra barnevernet, og de som opplever ikke å ha blitt sett og forstått. Det siste gjelder blant annet kvinner som beskriver seg selv som utagerende og sinte, og der de mener hjelperne ikke klarte å se bak «atferden». Noen har erfart at hjelpere ikke forstår hvor omfattende kontrollregimet i familien har vært.

De unge kvinnene forteller om ulike utfordringer som de knytter til sin oppvekst med autoritær oppdragelse, sterk kontroll og vold. Selvstendighet og relasjonsbygging står sentralt. Noen har jobbet mye med å lære seg å ta valg og bli kjent med og anerkjenne sine egne følelser. Noen blir svært opptatt av ikke å bli bestemt over. Relasjonsbygging kan være utfordrende når man ikke har fått lov til å ha venner utenfor slekt og minoritetsgruppa, og noen har erfart at de må passe seg for kontrollerende kjærester. For øvrig forteller kvinnene om betydelige psykiske helseplager som følge av vold og overgrep.

De unge kvinnenes kontakt med familien i dag, varierer. Enkelte har ingen kontakt med familien, mens andre har begrenset kontakt. En ung kvinne har flyttet tilbake etter bruddet, og både far og resten av familien har vist fleksibilitet og endringspotensiale.

Barnevernets erfaring

I studiens materiale kommer bekymringsmeldingene som regel fra skolen, etter at jenta har fortalt om sine problemer. Barnevernet snakker gjennomgående med jenta alene først, mens det varierer hvorvidt de kontakter foreldrene med én gang eller om de bruker tid med jenta først.

Det synes relativt vanlig at jenter trekker tilbake det de har sagt om vold og kontroll, enten tidlig i forløpet eller etter plassering. Barneverntjenesten har en sentral utfordring i å hindre at jenta trekker tilbake historien sin som følge av press fra familien eller manglende støtte fra barnevernet og andre hjelpere. Her vektlegges betydningen av å forstå jentas posisjon i familiehierarkiet, der hun i kraft av sin alder og kjønn befinner seg nederst. Det advares mot å bruke fellesmøter mellom jenta og foreldrene tidlig i saken, fordi hun ofte ikke vil klare å stå imot når foreldrene presser henne til å trekke tilbake det hun har sagt.

Fordi den første fasen etter at jenta betror seg, er så sårbar, drøfter rapporten muligheten for å gå noe saktere fram i saker der det ikke er tale om vold eller andre akutte situasjoner. Samarbeid mellom skole og barnevern løftes fram som viktig for å støtte jenta over tid, slik at hun klarer å ta imot hjelp.

I flere tilfeller henlegger barneverntjenesten saken, dersom jenta trekker tilbake og bagatelliserer det hun har sagt om vold og kontroll. I slike saker bør barneverntjenesten vektlegge opplysninger fra kilder utenfor

familie og slekt. Dersom saken må henlegges, bør man henlegge med bekymring, slik at den kan åpnes igjen etter seks måneder.

I flere saker ombestemmer jenta seg gjentatte ganger, og flytter fram og tilbake mellom familien og fosterhjemmet/institusjonen. Slik veksling kan være resultat av trusler og press, men er også et generelt uttrykk for den splittede livssituasjonen jenta befinner seg i. Barnevernet bør strekke seg langt for å holde døra åpen for jenta og familien.

Studien viser at volden og kontrollen utøves av flere enn foreldrene. I flere saker er det en eldre bror som er mest kontrollerende og voldelig. Også andre slektninger, i både Norge og utlandet, kan være delaktige. Samtidig har barneverntjenesten begrensede muligheter til å iverksette tiltak overfor andre familiemedlemmer og slektninger.

Barneverntjenesten opplever det som utfordrende å etablere dialog og samarbeid med foreldrene, og både foreldrene og jentene kan være skeptiske til innblanding. Erfaring viser at en del foreldre mangler kunnskap om norsk ungdomsliv, og at den strenge kontrollen delvis er begrunnet i frykt og omsorg for jenta. Barnevernets oppfølging av foreldre og familie etter plassering er svært viktig for å forhindre at jenta presses hjem, og familiearbeid bør ses som et ledd i sikkerhetsarbeidet.

Sikkerhet

Jenter som blir plassert utenfor hjemmet, kan være preget av sterk frykt for og savn etter familien. Strenge sikkerhetstiltak er med på å forsterke ensomheten. Både savnet av og press fra familien kan medføre at jenta kontakter familien, noen ganger bak hjelpernes rygg.

Kunnskapsnivået med hensyn til sikkerhet varierer i barneverntjenesten. Det er behov for mer kompetanse på risikovurdering og -håndtering, samt avklaring av samarbeid med politiet. Samtidig er det tendenser til at æresrelaterte saker defineres som farlige per se, og dermed utløser strenge beskyttelsestiltak. Andre er opptatt av faren for at slike tiltak vil være så belastende for jenta, at de virker mot sin hensikt. En fruktbar dialog med politiet rundt realistiske løsninger for den enkelte jente bør vektlegges.

Kompetanse

Studien viser at det finnes betydelig kompetanse på denne type saker i flere deler av barnevernet. Kompetansen er imidlertid ofte knyttet til enkeltpersoner, både innen og utenfor barneverntjenesten. Blant annet ser det ut til at barnevernet noen ganger konfererer ad hoc med uformelle eksperter i stedet for å henvende seg til det nasjonale kompetanseteamet.

Anbefalinger

Rapporten avsluttes med en del anbefalinger, blant annet:

- Barnevernets sikkerhetsarbeid bør gjennomgås med sikte på å avklare regelverket, øke kompetansen og få et mer enhetlig system. Arbeidsdeling og samarbeid med politiet er en sentral del av dette.
- Det bør utredes hvordan sterkt begrensende kontroll av ungdommer skal vurderes i lys av barnevernlovens begreper om omsorgssvikt, «forhold som kan skade deres helse og utvikling», «trygge oppvekstvilkår», «barnets beste» mm, jf. barneloven og barnekonvensjonen.
- Flere jenter kommer inn i barnevernet sent i puberteten, eventuelt kort tid før de fyller 18 år. Et vesentlig poeng er at kontrollen ofte vil øke utover i tenårene og ikke opphøre når jenta fyller 18 år, noe som skiller seg fra andre saker som barnevernet er mer vant til. Jentas ønske om omsorgsovertakelse bør tillegges stor vekt, framfor å velge plassering med foreldrenes samtykke. Omsorgsovertakelse vil i større grad skape ro og skjærme jenta for press. At jenta nærmer seg 18 år, bør ikke tale imot omsorgsovertakelse. Der jenta ikke plasseres bør det vurderes om jentas alder kan åpne for å tilby henne hjelpetiltak (for eksempel samtaler) uten foreldrenes samtykke.
- Tiltak som sikter mot å øke innvandrerbefolkningens kunnskap om og tillit til barnevernet, bør i større grad ha barn og unge som målgruppe.

1 Innledning

I dette første kapitlet presenterer vi bakgrunnen for prosjektet og redegjør for problemstillinger og avgrensninger, samt rapportens struktur.

Bakgrunn

De siste to tiårene har det vært økende offentlig oppmerksomhet rundt tenåringsjenter og unge kvinner med innvandrerbakgrunn som trenger hjelp på grunn av tvangsekteskap, vold og sterkt begrensende kontroll i hjemmesfæren. Dette er jenter som er oppvokst i det vi vil kalle klassisk patriarkalske familier (Therborn 2004, Kandiyoti 1988), med opprinnelse i land som Pakistan, Afghanistan, India, Sri Lanka, Somalia, Tyrkia, Irak og andre land i Midtøsten og Nord-Afrika. De siste par årene har temaet fått særlig stor oppmerksomhet i forbindelse med den såkalt skamløse bevegelsen.¹

I denne perioden har vi fått mer kunnskap, både fra aktivister, media, praksisfeltet, og forskning. Gjennom nasjonale handlingsplaner² har myndighetene etablert særskilte ordninger og institusjoner som til sammen utgjør det vi vil kalle et fagmiljø på æresrelatert vold og tvangsekteskap. Vi tenker her på det nasjonale kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, integreringsrådgiverne på fire norske utenriksstasjoner, minoritetsrådgivere på videregående skoler, det nasjonale bo- og støttetilbudet, samt rutiner og samarbeid som er utviklet rundt disse (Bredal og Lidén 2015).

Handlingsplanene har siden 2008 slått fast at hovedansvaret for å bistå de utsatte ligger hos det ordinære, offentlige hjelpeapparatet. Planene har hatt flere tiltak for å sikre økt kompetanse og bevissthet om tematikken i helsevesen, barnevern, politi, skoler og NAV. To følgeevalueringer har vist at kompetansen har økt, og at temaet ikke lenger i samme grad er et tema for spesielt interesserte, selv om det fortsatt er et stykke å gå før det er

¹ Dette er unge kvinner med minoritetsbakgrunn som hver for seg eller sammen har engasjert seg i media og offentligheten mot kvinneundertrykking og æresrelatert vold, så vel som rasisme og islamfiendtlighet. Se Bile mfl. 2017.

² Regjeringens handlingsplaner mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og det som nå kalles «negativ sosial kontroll». Tidligere begreper er «alvorlige begrensninger av unges frihet» og «ekstrem kontroll» (Lidén mfl. 2015).

tilstrekkelig integrert i hjelpeapparatets kompetanse og arbeidsmåter (Lidén mfl. 2015).

Det har vært en del forskning på hjelpeapparatets arbeid med unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold, hvorav det meste som oppdragsforskning og ofte i tilknytning til handlingsplanene. For eksempel har det vært gjennomført tre studier av botilbudet til unge over 18 år som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap og æresrelatert vold (Bredal og Orupabo 2008, Nadim og Orupabo 2014, Bye mfl. 2016, se også Dullum og Mettenes 2010). Disse og andre mer praksisnære rapporter og bøker har primært fokusert på erfaringene fra spesialiserte instanser, organisasjoner og tiltak (Bremer mfl. 2006, Nafstad 2008, Danneskiold-Samsøe mfl. 2011, Loua 2012). Barnevernets erfaringer er i liten gradert studert, med unntak av Haugen mfl. 2017 om barnevernets arbeid med saker om vold i familier med minoritetsbakgrunn. Denne studien går imidlertid ikke i dybden på æresrelatert vold. Paulsen og kollegers rapport *Æresrelatert ekstrem kontroll – dilemmaer og utfordringer* (Paulsen mfl. 2011) har noe data fra barneverntjenesten, men retter særlig oppmerksomhet mot skolens erfaringer. Fra annen forskning har vi klare indikasjoner på at barnevernet har varierende fenomenforståelse og kompetanse på å håndtere saker om æresrelatert vold og sterk kontroll i klassisk patriarkalske familier. For eksempel finner Lidén og Bredal (2017) at flere av sakene som havner hos de spesialiserte instansene har en forhistorie i barnevernet, herunder saker der den unge befinner seg i utlandet.

Problemstillinger

Utgangspunktet for studien var Barne- og likestillingsdepartementets ønske om forskningsbasert kunnskap om barnevernets arbeid med jenter som er utsatt for vold og/eller streng kontroll i minoritetsfamilier. Formålet har vært å gjøre barnevernets tilbud til jentene og deres familier bedre. Hele tiltaks-kjeden var omfattet, og prosjektet skulle belyse temaet både fra jentenes og fra barnevernets perspektiv (kommunalt og statlig barnevern, samt plasseringstiltak). I det følgende utdyper vi prosjektets problemstillinger og forskningsspørsmål, mot bakgrunn av det vi allerede vet fra ovennevnte studier og praksisfeltet.

Prosjektet handler om jenter fra klassisk patriarkalske familier. Vi går nærmere inn på dette og andre sentrale begreper i neste kapittel. Her vil vi

bare kort slå fast at det dreier seg om jenter som har hatt en autoritær oppdragelse med utstrakt kontroll, og med sterke lydighets- og dydighetsnormer koblet til forestillinger om kollektiv ære. Kontrollen kan bestå i strenge regler, overvåking og sanksjoner ved brudd på normer, men også i en internalisert frykt for straff. Psykisk og fysisk vold er også en del av bildet for flere. En del får overhodet ikke lov til å bygge relasjoner utenfor familie og slekt, med unntak av vennskap på skolen. Barnets innflytelse og selvbestemmelse øker ikke i takt med økende alder, slik barneloven og barnekonvensjonen forutsetter. På den andre side lærer særlig jenter å ta ansvar for andre, enten det er å passe på småsøsken eller mer generelt – ta ansvar for fellesskapet. Framfor alt pålegges de et ansvar for familiens ære. Deres seksuelle ærbarhet er avgjørende for at familien skal være sosialt akseptert og anerkjent.

Det vil være betydelig variasjon rundt disse og andre aspekter i de konkrete familiene. Det er likevel grunn til å tro at barnevernsarbeidere står overfor noen særskilte utfordringer i møte med jenter med denne type oppvekst, i ulike stadier av en barnevernsak. For eksempel; hvordan undersøker og avgjør man om jenta «bare» har en streng oppdragelse eller lever i et så strengt kontrollregime at det må anses som omsorgssvikt eller sågar en straffbar handling? Og hvilke vurderinger gjøres med tanke på løsningsrepertoar: Er det riktig å plassere jentene eller bør man heller forsøke å mekle mellom henne og foreldrene? Hvilke erfaringer har de ulike delene av barnevernet med å håndtere sikkerhet og trusselvurdering?

Dette er typisk saker der jenta kan komme seint inn i barnevernets søkelys, og betydningen av jentas alder er noe vi ville undersøke. Kompetanse og samarbeid med andre instanser inngår også i prosjektets problemstillinger. Hvordan vurderer informantene sin egen kompetanse og hvor søker de råd? I hvilken grad samarbeider barneverntjenesten og andre aktører med politiet angående sikkerhet?

En lydighetssosialisering avfører gjerne motstand og opprør i det skjulte. Å bruke løgn og forstillelse for å utvide handlingsrommet, omtales gjerne som *dobbeltliv* (bl.a. Bak 2007, Bremer mfl. 2006, Bredal og Orupabo 2008, Nielsen 2011, Loua 2012, Salole 2013). Vi vet at noen ungdommer kan videreføre slike strategier også i møte med hjelpeapparatet, men vi har lite kunnskap om hvordan hjelperne tolker og responderer på slik atferd. Videre vet vi at en del jenter med denne oppveksten bryter normene ved å

være seksuelt aktive, og at dette ligger bak flere barnevernssaker. Tidligere studier tyder på at jenter som ikke har fått lov til eller lært å sette grenser for egen kropp, kan være særlig sårbare for kontrollerende kjærester, vold og overgrep (Bredal og Orupabo 2008, Bredal 2011). Hvordan forstår og håndterer barnevernet denne problematikken?

Det å bryte med familien i så ung alder er krevende for de fleste. Blant annet fra studier av botilbudet for unge over 18 år kjenner vi til at unge sliter med traumer, press fra familien og ensomhet (Bye mfl. 2016, Nadim og Orupabo 2014). Noen vender tilbake til familien til tross for at de har vært utsatt for vold og tvang. I dette prosjektet har vi ønsket å finne ut hvordan slike utfordringer forstås og håndteres i møte mellom jentene og de barnevernsansatte.

Avgrensninger

Det var oppdragsgivers ønske, at prosjektet skulle handle om barnevernets møte med jenter. Vi har derfor ikke intervjuet gutter/unge menn, med unntak av en ung mann som ble intervjuet sammen med kjæresten. Dette intervjuet inngår i datamaterialet i den forstand at hans erfaringer er svært parallelle til de unge kvinnenenes, når det gjelder familiesituasjonen og den strenge kontrollen han ble utsatt for. For øvrig vil vi understreke at vi ikke har intervjuet foreldre.

For cirka 10 år siden ble det bygd opp et botilbud for unge *under* 18 år som var i fare for eller hadde blitt utsatt for tvangsekteskap.³ Dette besto i en del plasser i spesialiserte beredskaps- og fosterhjem, samt barnevernsinstitusjoner. Tiltakene hadde i en periode et eget, felles opplærings- og erfaringsutvekslingsopplegg, men var ellers regionalt forankret (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2012:96). Ordningen ble gradvis svekket, blant annet fordi det ble for dyrt å holde spesialiserte plasser åpne uten belegg i perioder der det ikke var etterspørsel. Omorganiseringen av det statlige barnevernet kan også ha hatt en viss betydning. Status i dag er at enkelte tiltak fortsatt definerer seg som del av dette tidligere «tiltak 28», mens det mangler sentral oversikt. I henhold til tiltak 10 i *Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse* (Justis- og beredskapsdepartementet

³ Se tiltak 28 i handlingsplanen mot tvangsekteskap 2008–2011 (Barne- og likestillingsdepartementet 2007).

2017) skal botilbudet for unge under 18 år evalueres. Vi vil derfor ikke gå inn på de organisatoriske sidene ved plasseringstiltak. Tilsvarende avgrensning gjelder for de organisatoriske aspektene ved sikkerhetshåndteringen i disse sakene, inkludert samarbeidet mellom barnevern og politi, som bør utredes og vurderes i forbindelse med nevnte evaluering.⁴

Om rapporten

I neste kapittel skisserer vi vårt teoretiske rammeverk. Så følger kapittel 3 der vi redegjør for metode og forskningsetiske hensyn. Kapittel 4 handler om de unge kvinnenenes erfaringer, som vi har valgt å presentere for seg. I kapittel 5 presenterer vi noen case, basert på intervjuene med barneverntjenesten. I de neste kapitlene bruker vi barnevernforløpet som struktur. Kapittel 6 har fokus på bekymringsmelding og undersøkelse. Her har vi også plassert et avsnitt om hvordan andre familiemedlemmer enn foreldrene, samt slektninger for øvrig, kan ha betydning i barnevernsaken. Kapittel 7 presenterer erfaringer med plassering, mens hjelpetiltak og dialog med foreldrene er tema for kapittel 8. I kapittel 9 ser vi på noen utfordringer knyttet til jentenes sosialisering og oppvekst som går på tvers av faser og instanser, mens kapittel 10 handler om sikkerhet. Her kommenteres også funn angående barnevernets kompetanse og samarbeid med andre instanser. Kapittel 11 handler om forståelser av og forventninger til jentene. Rapporten avsluttes med en nærmere diskusjon av utvalgte temaer i kapittel 12 og våre anbefalinger i kapittel 13.

⁴ Vi viser også til at nasjonale retningslinjer for samarbeid mellom politiet og barnevernstjenesten er ute på høring når denne rapporten ferdigstilles, og at Bufdirs veileder til barnevernstjenesten om æresrelatert vold og tvangsekteskap (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2012) er under revisjon.

2 Teoretisk ramme

Rapporten er empirisk orientert og vi trekker i begrenset grad inn teori. Dette kapitlet er derfor ment som en skissemessig presentasjon av de begreper og teoretiske perspektiv som ligger til grunn for vår analyse.⁵

Klassisk patriarkat, kollektivism og æreslogikk

En klassisk patriarkalsk sosial orden kjennetegnes av at mannen er familiens/slektas overhode, og arv og slektskap følger farslinjen (patrilinearitet) (Kandioyti 1988). Mange assosierer patriarkat primært med kjønnsmakt, men dette er en ufullstendig definisjon, påpeker den svenske sosiologen Göran Therborn (2004).⁶ «Faderens lov» omfatter både kjønns- og generasjonsmakt:

Patriarchy has two basic intrinsic dimensions. The rule of the father and the rule of the husband, in that order. In other words, patriarchy refers to generational and to conjugal family relations or, more clearly, to generational and to gender relations. Although patriarchy shaped father-son relationships in asymmetrical ways, as well as those of mother-in-law versus daughter-in-law, the core of patriarchal power was, above all, that of father to daughter and of husband to wife. The power of the father over his son was usually a mitigated version of his power over his daughter, and the power of the mother-in-law was delegated, by the father-in-law and/or by the husband. (Therborn 2004:12)

Som vi ser, framhever Therborn at den patriarkalske maktens kjerne framfor alt ligger i relasjonene *far-datter* og *ektemann-hustru*. Videre påpeker Therborn at foreldres kontroll med barnas ekteskap (arrangert ekteskap) er helt sentral i patriarkalske samfunn, blant annet for å sikre kontroll med

⁵ Vi gjør oppmerksom på at teksten i kapitlet i det vesentlige er identisk med tidligere publisert tekst i Bredal 2011. Avsnittet om kommunikasjonsstiler er tidligere publisert i Aarset og Bredal 2018.

⁶ Therborn bruker ikke begrepet klassisk patriarkat, men skisserer et patriarkat-begrep som samsvarer med det andre kaller klassisk. «Klassisk patriarkat» anvendes her blant annet for å unngå å presentere det norske majoritetssamfunnet som fritt for patriarkalske trekk. En nærmere begrepsdiskusjon ligger utenfor dette prosjektets ramme.

slektslinjen, arv og eiendom. Et annet hensyn ligger i at særlig eldste sønn og hans kone forventes å bli boende sammen med foreldrene i patrilokale storfamiliehushold.

Andre teoretiske tradisjoner bruker særlig begrepet «*kollektivism*» for å definere samfunn preget av sterk vekt på slektskapsgruppens fellesskap, flergenerasjonshushold og arrangerte ekteskap, i motsetning til samfunn med mer fokus på individet, der kjernefamilien dominerer og partnervalg anses som et individuelt anliggende. Det er vanlig å si at kollektivets (familiens, slektas, klanens) interesser kommer foran individets. Dette kan ses som en utilstrekkelig forståelse, idet den enkelte ikke nødvendigvis opplever sine interesser som separate fra kollektivets interesser, slik det impliseres i formuleringer som «komme foran» (Bredal 2006). I stedet opplever de sine ønsker og behov som sammenvevde med kollektivets, som de selv er en del av.

En kollektivorientert livsanskuelse assosieres også med en *ære/skamkodeks*, der forestillinger om ære er sterkt koblet til familien/slekta/kollektivet, i motsetning til et mer individualisert æresbegrep (Hossain and Welchman 2005, Sev'er 2005, Wikan 2008). Den kollektive æren er primært forbundet med sosial anseelse; en «ytre» komponent forankret i omgivelsenes vurderende blikk. Den norske sosialantropologen Unni Wikan (2008) påpeker at vanæren først blir virksom når den blir kjent utad og gitt oppmerksomhet av andre.

Æresrelatert vold er fysisk og psykisk vold, trusler og tvang som utøves med sikte på å forebygge eller gjenopprette ærestap i familier og slekt der sosial anseelse (ære) anses som et kollektivt anliggende. Denne logikken består i at den enkeltes handlinger påvirker hele kollektivets ære, og æren gjenoprettes i regi av kollektivet. I verste fall kan slike sanksjoner bestå i grov vold, tvang eller drap. Sosial utstøtelse kan også være et alternativ, slik Unni Wikan påpeker i sin analyse av drapet på Fadime Sahindal i Sverige i 2002 (Wikan 2005).

En familie og slekts ære er blant annet betinget av mennenes evne til å forsørge og beskytte familien, men kvinners seksuelle ærbarhet står i særstilling. Det er en kollektiv oppgave å passe på at kvinners gode rykte ivaretas. Kvinners seksualitet truer den sosiale og religiøse orden, sier den marokkanske sosiologen Fatima Mernissi (1987). En sentral kontrollmekanisme har vært ulike grader av kjønnssegregasjon.

Vi snakker altså om en sosial logikk med tydelige og sterke makt-hierarkier, men også emosjonelt tette fellesskap. Det handler om menns kjønnsmakt, eldres generasjonsmakt, og om kollektivets makt over enkelt-personer. Geografisk assosieres denne strukturelle og kulturelle logikken typisk med Nord-Afrika, Midtøsten, Sør og Øst Asia (Kandioty 1988, Joseph 1994, Therborn 2004). Dette er imidlertid regioner preget av stor intern variasjon og endring. Flere studier viser hvordan disse verdiene og sosiale strukturene er under sterkt press, både fra normative og økonomiske krefter.⁷ Når det i denne rapporten henvises til klassisk patriarkalske tradisjoner, siktes det derfor ikke primært til bestemte land eller etniske grupper, men til en kulturell logikk, normer og verdier, som fins i ulike grader og avskygninger på global basis. Det synes fruktbart å knytte slike logikker til familier og sosiale miljøer, snarere enn til hele etniske grupper.

Oppdragerstiler

En annen, men beslektet, teoretisk tilnærming er den som begrepsfester ulike oppdragerstiler, både hva gjelder hvilke verdier som overføres mellom generasjoner og hvordan de overføres. Det er for eksempel vanlig å skille mellom en *autoritær* og en *autoritativ* oppdragerstil. Definisjonene varierer, men den første typen assosieres gjerne med lydighet, ordre og ytre disiplin – inkludert fysisk avstraffelse – og den andre med selvstendighet, dialog og indre disiplinering.⁸ Mens autoritære foreldre avkrever lydighet uten diskusjon, vil autoritative foreldre legge vekt på å begrunne sin grensesetting og lytte til barnets egne meninger. Med ytre disiplinering menes at barnet lærer å følge regler fordi det ellers kan vanke straff, mens indre disiplinering innebærer at barnet læres opp til å regulere seg selv i henhold til internaliserte normer. Dette skillet brukes dels til å beskrive en historisk utvikling i det norske og andre samfunn, der lydighetsnormer anses som svekket til fordel for selvstendighet og forhandlinger (Gullestad 1997). Dels brukes det samme begrepsapparatet til å beskrive samtidige, klassebaserte forskjeller i majoritetsbefolkningen – der autoritær, konform og fellesskapsorientert oppdragelse forbindes med arbeiderklassen (Lieng 2008, Lindseth 1998). Andre bruker

⁷ Dette er for eksempel et hovedperspektiv i Mernissi 1987.

⁸ Andre begrepspar er «konforme» vs. «autonome» oppdragelsesidealer (Lindseth 1998), lydighets- vs. forhandlingsbasert oppdragelse (Gullestad 1997) og «blind lydighet» vs. «seende lydighet» (Evenshaug og Hallen 1997:62).

tilsvarende begreper for å forklare forskjellen på ikke-vestlige og vestlige familier (Skytte 2008). Derimot er det sjelden at forskere trekker inn både klasse og etnisitet når de analyserer forskjeller i oppdragerstiler.

Kommunikasjonsstiler

Kommunikasjon handler ikke bare om språk i teknisk forstand. Det er også vanlig å snakke om kulturspesifikke forskjeller i kommunikasjonsstil. I norsk sammenheng er det særlig psykologer og andre fagfolk med bakgrunn i interkulturell og krysskulturell teori som har løftet dette temaet frem (Salole 2013, Jávo 2010). Vi tenker særlig her på det som i litteraturen om interkulturell kommunikasjon kalles høykontekst og lavkontekst, eller indirekte og direkte, kommunikasjonsstiler. Lill Salole (2013:80–81) forklarer denne forskjellen som følger, i vår forkortede versjon: Høykontekstkommunikasjon er en kommunikasjonsstil der det som ikke blir sagt er viktigere enn det som blir sagt. Ordene har mindre betydning i budskapsovervekkelsen, og man må lytte til det som blir sagt mellom linjene. Stilen er ikke-konfronterende og vag, og kjennetegnes av bruk av metaforer og anekdoter. I ekstrem form tar kommunikasjonen form av å snakke i sirkel – «rundt grøten» – kanskje uten at det kommer et eksplisitt budskap. Ansvar for tolkningen av budskapet ligger hos mottakeren. Lavkontekstkommunikasjon bygger på motsatte prinsipper; direkte kommunikasjon der ord er sentrale. Innhold presenteres typisk lineært, kronologisk og sekvensielt. Kommunikasjonen har individfokus og er faktaorientert, mens digresjoner, uthaling eller utstrakt metaforbruk oppfattes som ustrukturerte og irrelevante innslag. Det er avsender som har ansvar for å få frem budskapet. Salole knytter den høykontekstuelle stilen til blant annet arabiske, søramerikanske, afrikanske og sørasiatiske land, mens den lavkontekstuelle er vanlig i Norge og andre vestlige land.

Psykologene Bremer, Brendler-Lindqvist og Wrangsjö (2006) knytter lignende perspektiver til sine erfaringer fra psykoterapeutisk arbeid med unge som lever i familier med sterke æresverdier.⁹ Terapeutene peker på at måten man uttrykker sin vilje og sier nei på, varierer mellom ulike kulturelle kontekster. I vestlig sammenheng anses det som positivt å være direkte og

⁹ Bremer og kolleger har skrevet boka *Ungdomar och hedersrelaterat våld. Om transkulturellt behandlingsarbete* på grunnlag av erfaringer fra en nettbasert veilednings- og psykoterapeutisk behandlingstjeneste som svenske Redd Barna drev.

tydelig, å kunne si sin mening og si tydelig nei. I det terapeutene kaller æreskulturer vil et direkte nei oppfattes som uhøflig, og man omskriver derfor: «det vil si at man går rundt spørsmålet, forsøker å forklare seg på forskjellige måter, så man ikke oppfattes som avvisende» (Bremer mfl. 2006:67, vår oversettelse). Mer generelt gjelder det at man uttrykker sine meninger på «en smidigere og forsiktigere måte som ikke er direkte konfronterende», sier forfatterne.

3 Metode og etikk

I dette kapitlet presenteres det metodiske opplegget for studien og data-materialet vi har samlet inn. Til slutt kommenterer vi forskningsetiske hensyn.

Datainnsamling

Prosjektet har hatt et modulbasert design med datainnsamling i følgende grupper:

- Modul 1. Jenter/unge kvinner
- Modul 2. Kommunal barneverntjeneste
- Modul 3. Fosterhjemstjenester og inntaksenheter
- Modul 4. Plasseringstiltak

Kriteriet for å bli med i studien var at instansen hadde noe relevant erfaring. For å sikre et datamateriale som både går i dybden og belyser bredde i erfaring og håndteringsmåter, har vi benyttet oss av råd fra ulike aktører. Barneverntjenester (modul 2) er delvis valgt ut etter innspill fra Kompetanse-teamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (Bufdir) og enkelte minoritetsrådgivere. Plasseringstiltak (modul 4) er identifisert gjennom intervjuene i modul 2 og 3. Samtlige intervjuer ble tatt opp på lydbånd og transkribert, med unntak av noen intervjuer i modul 3 og ett i modul 1.¹⁰ Tabell 1 gir en oversikt over det samlede datamaterialet. I det følgende utdypes framgangs-måten i den enkelte modul.

Tabell 1. Informanter og instanser totalt

Modul			Enheter	Informanter
1	Jenter/unge kvinner			12 ¹¹
2	Kommunal barneverntjeneste		10	23
3	Bufetat	Inntaksenheter	10	10
		Fosterhjemstjenester	10	10
4	Plasseringstiltak		9	17
Til sammen				72

¹⁰ En av kvinnene som lever med adressesperre kode 6 (se kapittel 10) ønsket at vi heller skulle notere.

¹¹ En ung mann kommer i tillegg.

MODUL 1. JENTER/UNGE KVINNER¹²

For å få tak i jentenes perspektiv har vi gjort kvalitative intervju med 12 unge kvinner med relevant bakgrunn fra barnevernet. Informantene er rekruttert via barnevernet, andre offentlige instanser, organisasjoner og enkeltpersoner. To av informantene ble rekruttert via Facebook. Datamaterialet i modul 1 utdypes i kapittel 4.

MODUL 2. KOMMUNAL BARNEVERNTJENESTE

Data om det kommunale barnevernets erfaringer er innhentet gjennom fokusgruppeintervjuer og individuelle (telefon)intervjuer. Vi har gjort gruppeintervju ved 4 barnevernkontor der 4–5 saksbehandlere, i noen tilfeller også teamleder, deltok. Der kontoret var organisert etter barnets alder, ble informantene rekruttert fra ungdomsteamet. For å dekke noen flere kontorer og regioner ble det supplert med telefonintervju. Saksbehandlerne ble intervjuet om sine erfaringer og invitert til å reflektere rundt utfordringer. Vi har gjort oppfølgingsintervju med en av saksbehandlerne i tre grupper. Se tabell 2 for en oversikt.

Tabell 2. Modul 2: Kommunalt barnevern

	Region	Intervjuform	Informanter
Barneverntjeneste	Øst	Gruppe	4
Barneverntjeneste	Øst	Gruppe*	5
Barneverntjeneste	Sør	Gruppe*	3
Barneverntjeneste	Øst	Gruppe*	4
Barneverntjeneste	Øst	To individuelle telefon	2
Barneverntjeneste	Øst	Individuelt telefon	1
Barnevernvakt	Øst	Individuelt telefon	1
Barneverntjeneste	Midt	Individuelt telefon	1
Barneverntjeneste	Nord	Individuelt telefon	1
Barneverntjeneste	Vest	Individuelt telefon	1
Informanter til sammen			23

*Oppfølgingsintervju med en saksbehandler

¹² I rapporten bruker vi både «jenter» og «unge kvinner». Vi forsøker å veksle konsekvent på denne måten: Når vi omtaler våre egne informanter i nåtid vil vi bruke «unge kvinner» siden alle unntatt én er over 18 år, mens når vi skriver om deres erfaringer tilbake i tid eller barnevernets arbeid, bruker vi «jenter» for å markere at det gjelder barn.

MODUL 3. INNTAKSENHETER OG FOSTERHJEMSTJENESTER

Vi har telefonintervjuet leder eller annen relevant medarbeider ved 10 inntaksenheter og 10 fosterhjemstjenester i Bufetat og Barne- og familieetaten i Oslo.¹³ Disse intervjuene var tenkt å gi en indikasjon på omfang av plasseringer, i tillegg til enhetenes erfaringer med enkeltsaker. Spørsmålet om antall viste seg imidlertid vanskelig å få svar på, da enhetene ikke hadde oversikt. Vi går derfor ikke nærmere inn på dette.

MODUL 4. PLASSERINGSTILTAK

Denne modulen har gitt data fra medarbeidere i til sammen 9 plasseringstiltak med relevant erfaring, dvs. akuttinstitusjoner, beredskaps- og fosterhjem, samt et etterverntiltak. Alle unntatt én av Bufetats regioner er representert. Intervjuene ble gjennomført dels som telefonintervju, dels ansikt-til-ansikt, hvorav ett gruppeintervju (se tabell 3). Fokus var som i modul 3 på erfaringer og utfordringer.

Tabell 3. Modul 4: Plasseringstiltak

Plasseringstype	Intervjuform	Informanter
Fosterhjem	Telefon, fostermor	1
Fosterhjem	Telefon, fosterfar	1
Fosterhjem	Ansikt-til-ansikt, fosterfar og -mor	2
Fosterhjem	Ansikt-til-ansikt, fostermor	1
Akuttinstitusjon	Gruppe	4
Akuttinstitusjon	Telefon	1
Akuttinstitusjon	Telefon	1
Akuttinstitusjon	Telefon	1
Etterverntiltak	Gruppe	4
Annen informant		1
Til sammen	10	17

Analyse

Vi har intervjuet fire kategorier informanter, hvorav tre representerer ulike deler av barnevernet. Alle har snakket om sine erfaringer med saker, ut fra sitt ståsted. De unge kvinnene skiller seg ut ved at de snakker om én sak, som

¹³ Ifølge Bufdirs nettside finnes det til sammen 16 regionale inntaksenheter/ lokasjoner, et nasjonalt inntaksteam (NIT), samt 22 regionale fosterhjemstjenester. I tillegg kommer tilsvarende enheter i Barne- og familieetaten i Oslo som ikke tilhører det statlige barnevernet (Bufetat).

gjelder deres eget liv. Med enkelte få unntak, snakker de øvrige informantene om flere saker. Vi har ikke hatt mulighet til å belyse de ulike aktørenes erfaringer med samme sak.

Både utvalget i den enkelte modul og rekkefølgen på intervjuene i de ulike informantgruppene, har hatt betydning for hvilke data vi sitter med. Blant annet snakker de ulike informantene om til dels ulike sakstyper. Hva som blir framtrædende i vår analyse, vil derfor variere. Et eksempel er at det er fysisk vold i de fleste sakene som kvinnene forteller om, mens barneverntjenesten også er opptatt av jenter som har vært utsatt for mye og sterk kontroll uten at det nødvendigvis har vært fysisk vold. Et annet eksempel er jenter som trekker tilbake historien sin, som var et sentralt tema hos barneverntjenesten. Denne type erfaring fant vi i liten grad blant kvinnene som er intervjuet. For øvrig er det opplagt at de ulike informantenes plass i barnevernsstrukturen, deres utsiktspunkt, vil prege deres oppfatninger.

Dette er ikke en evaluering av barnevernets arbeid. Vårt oppdrag har vært å gi fenomenforståelse og praktisk anvendelig kunnskap til de som møter jenter i jobben sin, og til de som har ansvar for å utforme best mulig barneverntjenester. Rapporten er for det meste deskriptiv, og vi bruker en del sitater for å få fram konkrete eksempler og kompleksitet. Vi har lagt vekt på å vise fram både variasjon og dybde, men også noen mønstre, i erfaringer og utfordringer. Samtidig ønsker vi å få fram ulike oppfatninger av og refleksjoner rundt disse.

Personvern og forskningsetiske hensyn

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk senter for forskningsdata (NSD), og data er behandlet i samsvar med gjeldende regler. Både gjennom skriftlig informasjon, ved første kontakt og ved intervjuets start, har informantene blitt informert om at det er frivillig å delta i forskning, og at de når som helst kan trekke seg uten å gi en begrunnelse. Alle informanter er anonymisert i rapporten.

Prosjektet berører sensitive temaer og reiser viktige forskningsetiske utfordringer. Det har vært viktig å gjennomføre intervjuene med de unge kvinnene på en etisk forsvarlig måte, ved for eksempel å understreke at de bestemmer hva de (ikke) vil snakke om. Vi har forsikret oss om at alle informanter enten har kontakt med hjelpeapparatet eller er godt informert om hvilke tilbud som finnes. Dessuten har vi vært åpne for at informanten kan

ringe forsker dersom hun vil legge til eller trekke fra noe, eller bare dele reaksjoner. I ett tilfelle har vi formidlet kontakt med terapeut. Når dette er sagt, er det vår erfaring at mennesker som har vært utsatt for vold og overgrep kan være sterkt motivert for å delta i forskning. Det kan gi mening til det vonde de har opplevd, å få lov til å bidra til at hjelpeapparatet og myndigheter får mer kunnskap. Slike tanker har vært framtrødende blant de unge kvinnene vi har intervjuet.

Forskningsetiske retningslinjer (NESH) pålegger forskeren et ansvar i forhold til utsatte grupper, for å forhindre at forskning bidrar til urimelig generalisering og stigmatisering.¹⁴ Dette prosjektet handler om jenter og unge kvinner som har store belastninger i livene sine. Vi er opptatt av å øke forståelsen for deres situasjon og hjelpebehov på måter som ikke ytterligere stigmatiserer dem, verken i foreldrenes/minoritetsmiljøenes eller storsamfunnets øyne.

¹⁴ Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, gitt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

4 De unge kvinnenenes erfaringer

Dette kapitlet skal handle om de unge kvinnenenes¹⁵ erfaringer. Vi skal dels se på hvilken familiesituasjon de kommer fra, og hva de har blitt utsatt for; dels hvordan de fikk kontakt med barnevernet, hva slags hjelp de fikk og hvordan de opplevde hjelpen. Vi kommer også inn på hvordan det går med dem i dag. Først skal vi kort presentere datamaterialet.

Datamaterialet

Vi har intervjuet til sammen 12 unge kvinner. En av kvinnene er 30 år, og resten i alderen 17–25 år. Fem er 17–20 år og seks er 21–25. Familiene deres har bakgrunn fra Sør-Asia, Midtøsten, Nord-Afrika og Afrika sør for Sahara. En av familiene er kristen, og resten er sunni eller shia muslimer, med varierende grad av religiøsitet. Seks av kvinnene er født i Norge, mens de øvrige har kommet i barne- eller ungdomsskolealder. En av kvinnene kom til Norge som flyktning sammen med sin ektemann, som hun hadde blitt gift med som barn. I tillegg til kvinnene, har vi intervjuet én ung mann rundt 20 år sammen med kjæresten hans.

Samtlige informanter har hatt kontakt med barnevernet, men både omfang og innhold varierer betydelig. I den ene ytterkanten har vi to unge kvinner som forteller om kortvarig kontakt, den ene fordi hun ikke ble hørt da hun forsøkte å be om hjelp. Denne kvinnen har imidlertid hatt noe kontakt senere gjennom søsken. I den andre enden av kontaktskalaen har vi sju kvinner som har vært plassert av barnevernet, hvorav de fleste enten har, eller nylig har avsluttet, etterverntiltak. En har mottatt hjelpetiltak uten å bli plassert, til tross for at hun selv ønsket å bli flyttet, mens et par andre har hatt kontakt gjennom undersøkelser som har blitt henlagt, eller lignende.

Av anonymitetshensyn vil vi ikke referere til de unge kvinnenenes opprinnelsesland, alder eller andre bakgrunnsopplysninger når vi siterer eller refererer til den enkeltes erfaringer. Av samme grunn har vi heller ikke gitt

¹⁵ Som forklart i tidligere fotnote: I rapporten bruker vi både «jenter» og «unge kvinner». Vi forsøker å veksle konsekvent på denne måten: Når vi omtaler informantene i nåtid vil vi bruke «unge kvinner» eller «kvinner» siden alle er over 18 år, mens når vi skriver om deres erfaringer tilbake i tid, vil vi bruke «jenter» der det passer, for å markere at det gjelder barn.

kvinnene fiktive navn, slik det er vanlig å gjøre i analyse av kvalitative intervjudata. På denne måten forhindrer vi at kvinnene kan identifiseres ved at flere sitater settes sammen.

Familiesituasjon: Vold og kontroll

De unge kvinnene beskriver familier som varierer fra tilsynelatende godt integrerte foreldre i full jobb, til mer marginaliserte familier der begge foreldre er trygdet eller mottar sosialhjelp, herunder dysfunksjonelle familier med alvorlig psykisk sykdom og rus. Ett scenario som peker seg ut, gjelder labile fedre med sinneproblemer. Enkelte informanter oppgir at faren anses som spesielt dominerende eller aggressiv, sammenlignet med andre menn i slekta eller fra samme nettverk.

Alle informantene forteller om vold i en eller annen form og grad. Noen av dem har vært utsatt for grov fysisk vold, to har levd med seksuelle overgrep, mens noen har mest erfaring med verbal og psykisk vold. Vold mot og mellom søsken er del av bildet, og i noen familier er det mor som blir utsatt for mest vold, som barna er vitne til. I andre saker har far utsatt både mor og barna for vold, som i denne kvinnens tilfelle:

Han var mest fysisk voldelig mot mamma og mer psykisk mot oss barna. Han kunne kalle oss ting som 'hore' og 'uverdige' og 'du er et null' og sånn. Og de av søsknene mine som har fått mest bank er meg, men det er fordi jeg pleide å forsvare mamma.

Mor kan både være utsatt for fars vold og selv utøve vold og krenkelser. Det samme gjelder for søsken. I flere av historiene har mødre en diffus rolle og posisjon i voldsutøvelsen. En av de unge kvinnene forteller om en psykisk labil mor som var den mest kontrollerende og voldelige av foreldrene. Andre mødre utøver ikke vold selv, men forhindrer heller ikke fars vold mot barna.

Flere av de unge kvinnene har blitt utsatt for vold fra en bror. En informant sier at brorens vold var den hyppigste, siden han brukte mye vold mot henne når de kranglet, gjerne uten at foreldrene så det. Hun mener at storebroren ble preget av faren som også kunne bruke vold mot henne, mor og de andre barna når han ble sint. Mor visste at sønnen slo søsteren sin, men gjorde lite eller ingenting for å forhindre det. En annen kvinne forteller at broren fungerte som spion for foreldrene og overvåket henne. Han tok etter hvert mer og mer etter far, som var svært voldelig og tok sønnen med når

han hadde voldelige konflikter med andre menn. En av kvinnene har fått hjelp fra barnevernet på grunn av vold fra ektemannen. Hun kom til Norge som flyktning sammen med mannen, som hun ble gift med da hun var tidlig i tenårene. Han utsatte henne for sterk kontroll, vold og seksuelle overgrep før hun lyktes å rømme fra ham.

Alle de unge kvinnene i vårt datamateriale har opplevd streng kontroll, som inntreffer eller øker i styrke når jentene kommer i puberteten. Noen ganger henger innstrammingen også sammen med at familien flytter til et område der det bor flere med samme eller lignende landbakgrunn. Kontrollen er en felles erfaring, men igjen er variasjonsbredden stor. En kvinne forteller om en god tidlig barndom, selv om far også da kunne være hissig. Hun var mye ute og lekte, hadde mest guttevenner og var «en guttejente». Innstrammingene tok til mot slutten av barneskolen, da far sa fra om at hun ikke kunne være med gutter lenger. Hun forteller at faren kunne bli veldig sint og bruke vold både mot moren, henne og særlig den eldre broren. Blant annet husker hun en gang da faren ble sint og voldelig fordi hun var ute sammen med noen gutter:

Jeg husker fortsatt hvor redd jeg var. Jeg var så redd at man føler at man skjelver. Men det var ikke sånn at jeg noensinne fikk den tankegangen at jeg hater pappa. Man bare vokser opp med den tankegangen at han slår og han skal vi frykte og vi må ikke gjøre noe dumt. Og en stor grunn til hvorfor vi må frykte han og gjøre som han sier, er fordi mamma sier ingenting. Mamma er stille, og det vil si at pappa har rett, ikke sant. Det er ingen som viser at han gjør feil.

Når det gjaldt jentevenner var det mer liberalt for denne jenta, og hun var på venninneovernatting, deltok i og hadde bursdagsselskaper. Reglene for sosial omgang ble gradvis strengere, og det var ikke aktuelt å gå på skoleball eller andre fester. Da hun så fikk vite at faren hadde planer om å gifte henne bort i opprinnelseslandet, ble det uutholdelig å være hjemme, og hun gikk med på at skolen kontaktet barnevernet. Hun hadde forsøkt å si fra om at hun ikke ville gifte seg, men faren nektet å ta hensyn til det:

Jeg sa fra så mange ganger. Den kvelden han faktisk sa det første gang foran meg, da sa jeg at jeg ikke vil. Jeg er bare snart 18 år og ikke klar til å gå inn i et ekteskap. Og jeg sier det ikke bare for mitt beste, men også han gutten. Jeg elsker ikke han, hvorfor må han leve med en jente som ikke er glad i han? Det er urettferdig mot han også. Men så sier

pappa, og da begynte sinnet å bygge seg opp, da ble han sur: ‘Nei, hvis vi har sagt det, så skal du gjøre det’. (...) Han prøvde å unngå å prate om det, men hvis jeg sa nei så ble han veldig sur. Så sa han: ‘Vi har bestemt det. Du tenker ikke på familien din. Du tror du er norsk og kan ta egne valg’, og alle sånne ting, sånne dumme kommentarer, og kalte meg for sånne stygge ord på [fars morsmål]. Han kunne gjerne kalle meg hore, ikke sant.

Et annet eksempel på streng kontroll, er den unge mannen vi har intervjuet, som forteller om en svært autoritær far som minner om fedre vi har fått beskrevet av de unge kvinnene. I det følgende sitatet får han godt fram hvordan en slik sterkt autoritær oppdragerstil kan gjennomsyre stemningen i hjemmet. Han forteller at han og brødrene alltid var på vakt, og at de forsøkte å være i forkant av hva faren tenkte og ønsket:

Ja, alltid på vakt, alltid passe på hva han ville. Det er derfor brødrene mine og jeg tullet om å finne opp et sånt apparat som kan lese tankene hans, før han sier noe. Fordi ... når han sier noe, så var det som om han forventet at vi skulle vite det før han sier noe. For eksempel ‘hent meg et glass vann’, og så ble han sur, sånn at vi skulle visst det en halvtime før han sa det, liksom. Så det var ofte at vi pleide å fylle et glass vann og hente det til ham, før han satte seg på sofaen i det hele tatt. Før han sier det da. Det ble en rutine liksom, med én gang han kom hjem fra jobb, hentet vi et glass vann, tok av sokkene hans for eksempel, hentet stol til ham, satte på TV, det var sånne småting ... Prøvde alltid å tenke på noe han kom til å si, og prøve å være ahead of time, som man sier.

Flere av informantene beskriver foreldrenes, og særlig fars, kontroll som svært omfattende og dominerende, både praktisk og følelsesmessig. En ung kvinne forsøker å forklare hvor omfattende kontrollen kunne bli, der hun til slutt ikke følte hun kunne ha sine egne tanker i fred:

Så var han sånn, ble skikkelig sint og ville vite hva jeg tenkte på, liksom. At jeg ikke kan tenke selv en gang. Hva slags liv er det? Sånn var det hele tiden, og jeg ble rett og slett sliten av det. Jeg vet ikke hvordan jeg skal forklare det. Det ble bare mye, og jeg visste at det er ikke sånn man skal ha det.

I likhet med andre informanter, beskriver den samme unge kvinnen en far som var svært kontrollerende overfor mor. Hun husker fra oppveksten i opprinnelseslandet, at gardinene alltid var nedtrukket, fordi far ikke ville at andre menn skulle se kona. Den gangen var vår informant liten og farens favorittbarn – «en ordentlig pappajente». Hun forklarer at faren endret seg og ble stadig mer kontrollerende da hun kom i tenårene etter at de hadde flyttet til Norge:

Han har ikke vært veldig voldelig. Det har vært mer på den psykiske volden. Og etter hvert begynte det å skje med meg også, ikke bare med mamma. Han begynte å bli veldig streng, jeg fikk ikke lov til noen ting. Ingen kjæreste. Kunne ikke kle meg som jeg ville, kunne ikke sminke meg. Kunne ikke velge de vennene jeg ville være med, kunne ikke være med venner, altså det var sånn, rett hjem fra skolen og hjem igjen. Og så klandret han meg for ting jeg ikke gjorde, liksom. Det var plutselig, jeg visste aldri hvilket humør han var i når jeg kom hjem fra skolen. Hva skal jeg få kjeft for nå, liksom? Så jeg gruet meg alltid til å komme hjem, for man visste rett og slett aldri hva han kunne finne på.

Hun beskriver hvordan faren kunne bli sint for den minste ting, inkludert ting han innbilte seg at hun hadde gjort: «I hodet hans var det helt virkelig». Denne faren var med andre ord svært mistenksom og irrasjonell, og utfallene mot datteren handlet ofte om hennes ærbarhet. For å illustrere, skal vi se på en episode der jenta gikk ut på terrassen for å kunne vinke til søsknene når de kom hjem fra skolen:

Men i hodet til pappa så jeg sitter på terrassen og ser på gutter, og vinker til gutter som bor i blokkene rett over oss, liksom. Sånn at han tolket ting på en helt annen måte, var litt sånn paranoid.

En annen ung kvinne beskriver en lignende episode, der faren mistenkte henne for å ha kontakt med menn, på irrasjonelt grunnlag. Hun var 13 år da far kjørte forbi skolen og så at hun sto og snakket med sin mannlige lærer. Han ble svært sint og straffet henne med grov vold og innesperring etterpå. Hun forklarer at det ifølge ham var galt av henne å snakke med en mann i offentlighet, selv om hun gikk i åttende klasse, det var hennes godt voksne lærer og de sto i skolegården.

Som nevnt, framstår enkelte av familiene som klart dysfunksjonelle. Et alvorlig eksempel er en alkoholisert stefar som forgrep seg på jenta over lengre tid, og der mor var alvorlig psykisk syk. Samtidig utsatte denne mannen stedatteren for sterk kontroll begrunnet med hensynet til hennes seksuelle ærbarhet. Denne unge kvinnen har opplevd tilsvarende krenkelser som de andre kvinnene i form av verbal seksualisert trakassering, horestempling etc.

Hore som skjellsord og beskyldning er et gjennomgangstema i kvinnes historier. Et eksempel er følgende sitat, der en ung kvinne reflekterer rundt hvorfor faren nektet henne å dra på leirskole. Vi spør om hun fikk noen forklaring fra ham:

Nei, jeg bare husker at han sa ‘skal du gå og hore deg? Er det derfor du vil være med?’ Da var det jo ikke noe å diskutere. (...) Leirskole hadde ikke noe med skole å gjøre, mente han. Det er bare for at vi skal begynne å vokse inn i den norske kulturen, liksom, for å bli ‘horer’. For pappa mente jo at alle norske damer er horer. Det sa han til meg også. ‘Du begynner å bli som de norske, du er hore, du kommer til å bli hore.’ Jeg har blitt kalt hore av pappa hele livet, fra jeg var 6 år og ikke visste hva det betydde. (...) ‘Hore’ for ham er en som går med korte klær, som er sammen med norske, som klemmer på gutter, som går ut og fester – det er hore for ham. En som ikke har oppdragelse. For han er det å ikke ha oppdragelse når man viser litt kløft og ... i det hele tatt. Sminker seg, napper bryn, bruker leppestift, fikser håret, pynter seg, rett og slett. Det skal ikke mye til. ‘Hore’ er et normalt menneske i vår hverdag, rett og slett.

Det er lett å tenke at foreldre som er opptatt av jentas ærbarhet, aldri vil kaste jenta ut av huset. Tvert imot vil strenge foreldre holde henne mye hjemme. Vi har imidlertid eksempler på jenter som har blitt tvunget til å sove ute én eller flere netter, som en sanksjon fra foreldre som har sterke kjønns- og seksualkonservative verdier og er opptatt av familiens ære. Et eksempel er en kvinne som første gang ble kastet ut av sin far da hun var 15 år. Bakgrunnen var at hun hadde ringt politiet da far var voldelig mot mor. Far ble svært sint og reagerte med å kaste henne ut: «Fordi han ikke ville ha meg i huset, rett og slett. Han mente at jeg ikke burde bo i hans hus, så han kastet meg ut.» Den samme jenta skaffet seg studenthybel da hun begynte å studere, offisielt for å få kortere reisevei, men mest for å komme bort fra familien.

Hun trodde foreldrene ville nekte henne å flytte for seg selv, men fars reaksjon var annerledes enn hun forventet:

Han satt der og bare 'jeg bryr meg ikke om hva du gjør, det betyr ingenting for meg, bare flytt ut, du!' Så jeg gjorde jo det, jeg trodde på ham. Men et par dager senere, da jeg holdt på å flytte, så fikk jeg masse meldinger, og det ble masse problemer hjemme og 'den datteren din er en hore' og ...

Fars umiddelbare respons synes mer som en misanerkjennelse av jenta, enn som at han aksepterte flyttingen som en selvstendiggjøring. Som vi ser, anklaget han dessuten mor for at jenta var blitt for selvstendig i hans øyne. Etter at hun flyttet ble foreldrene svært opptatt av å kontrollere henne. De krevde at hun kom hjem hver helg, og at hun fant seg en jobb slik at hun ikke skulle ha for mye fritid. Med andre ord godtok de at hun bodde på hybel, men de satte inn mer kontroll i form av regler og beskyldninger:

Moren min ringte sånn ... Jeg telte en gang, jeg tror det var 32 ganger i løpet av en dag. Hun var like opptatt av skamkultur som faren min. Og da ble også enkle ting forbudt for meg. Jeg elsker for eksempel å sitte på kafé. Men da begynte mamma å beskylde meg for at jeg gjorde andre ting enn å sitte på kafé. Da ble det sånn type haram, mamma begynte å si ting som at jeg var en hore og ... 'Ingen vil ha en hore som sitter på kafé hele dagen lang.' Og jeg skjønnte ikke hva som var gærnt med å sitte på kafé, jeg var så uskyldig.

Ære og andre forklaringer

Som vist, har flere av de unge kvinnene erfaring med grov vold fra fedre som kan bli svært sinte og oppfarende. Noen forteller om fedre med psykiske problemer, blant annet som følge av tortur og flukt. Et nærliggende spørsmål blir om voldeligheten først og fremst skyldes psykisk sykdom, traumer og lignende, eller om det handler om en kulturell æreslogikk. Slik kvinnene, og vi, ser det, er det ikke et spørsmål om enten-eller. Et eksempel er det følgende sitatet om en far som har vært voldelig og kontrollerende, både mot kona, datteren, og også sin egen mor i hjemlandet. Han kom også lett i slåsskamp med andre menn. Her reflekterer vår informant rundt forholdet mellom farens personlighet, psyke og ære, som forklaringsfaktorer eller aspekter ved volden:

Det er litt begge deler, tror jeg. Det handler veldig mye om han, men veldig mye om ære også, fordi han ... Spesielt her i Norge, så føler jeg at mange blir strengere. Sånn at utenlandske menn er jo veldig mye sammen, fordi de har jo ikke jobb her i Norge. Så det eneste de har, er å være med hverandre, og så blir det veldig mye snakk om det og det. Hvis han ene får et dårlig rykte, så gidder ikke de andre å være med ham. Så det handler veldig mye om ære. At man skal ha døtre som gjør som man sier og skal være en god muslim og ... Men egentlig så handler det ikke om islam. Det handler mer om kulturen, og at man ikke skal få dårlig rykte da, eller miste æren.

En annen ung kvinne har lignende resonnementer rundt sin far. Hun forteller at han ble torturert i hjemlandet før han kom til Norge. Hun tror at volden og aggressiviteten hans har noe med det å gjøre, og hun sier at hennes historie ikke er «en sånn vanlig æresrelatert greie». Samtidig har hun vært utsatt for mye kontroll som var begrunnet med hva andre skulle tro om familien, hvis hun brøt med normer for kvinnelig ærbarhet:

Jeg kan ikke utelukke skam helt, for begge foreldrene mine var ufattelig opptatt av hva folk sa. Og de kunne snakke om andre jenter ... sånn datteren til den og den ... hun er jo helt ukontrollerbar' og sånn ... Det var faktisk ganske vanlig. Men mesteparten av volden som skjedde hjemme hos oss var jo fordi faren min var psykisk ustabil. Det virket som om han hadde anfall fra tid til annen. Det kunne være en helt rolig dag, jeg sto kanskje og vasket opp eller noe, så kunne han få et anfall av lyden fra kranen, og lage et helvete av det.

Hun forteller at foreldrene egentlig visste at de burde skille seg, men at de var så opptatt av «fasaden», at de ikke gjorde det. I en periode bodde de hver for seg i samme hus, slik at ingen skulle vite at de levde adskilt. Etter at vår informant brøt med familien, gikk faren fra moren og giftet seg på nytt i opprinnelseslandet. Hun mener at det var for å gjenopprette æren, ved å ta avstand fra kvinnen som hadde ansvaret for å oppdra denne normbrytende datteren:

Da signaliserer han at han var sammen med en kvinne som ikke greide å holde døtrene sine rene, men 'nå er jeg her, jeg har ny kone, og dette er ikke min feil'. Bare at i faren min sitt tilfelle så funker jo ikke det, for de fleste rundt oss visste egentlig om oss.

Melding til barnevernet

De unge kvinnenes kontakt med barnevernet har kommet i stand på forskjellige måter. I noen tilfeller har familien vært i barnevernets søkelys eller fått hjelpetiltak i en lengre periode før jenta klarte å fortelle om hvordan hun hadde det. I andre saker er det jentas problemer som utløste familiens kontakt med barnevernet. Noen av informantene har meldt fra selv, mens for andre er det skolen eller helsesøster som har meldt, på egenhånd eller i samarbeid med jenta. Det varierer også hvordan erfaringen med å melde barneverntjenesten har vært. Litt forenklet har vi funnet fire typer erfaringer: Jenta sier fra og blir ikke tatt alvorlig, jenta sier fra og blir tatt alvorlig, jenta tør ikke fortelle noe etter at andre har meldt bekymring, og jenta er innforstått med at andre melder. Vi skal belyse slike erfaringer med noen eksempler.

Det første eksempelet er en ung kvinne som sammen med søsknene har meldt fra flere ganger uten å få hjelp. Først gjaldt det fars vold mot mor, og etter hvert også vold mot barna. Det var særlig politiet de ringte til i starten; selv var hun i småskolealder første gang. Da opplevde de gjentatte ganger at politiet dukket opp, snakket med familien, og dro igjen. «Det kom alltid en politimann og en politidame inn, stilte meg spørsmål foran foreldrene mine, jeg nektet, og så ble det sånn.» Senere har hun meldt bekymring om broren. Da har hun reagert på at barnevernet ikke ville snakke med henne som melder og den som har mye kunnskap om hjemmeforholdene. Denne informanten har med andre ord noen negative erfaringer med hjelpeapparatet. Seinere i livet fikk hun imidlertid hjelp fra politi og andre fagfolk med spisskompetanse på æresrelatert vold i nære relasjoner.

Et tema som går igjen i de unge kvinnenes historier, er frykt for barnevernet. En forteller at barnevernet har vært litt inne i familien i ulike faser, uten at hun har opplevd at de har sett henne. I likhet med flere andre av informantene er hun opplært til å frykte barnevernet, samtidig som hun har vært klar over at de kan hjelpe. Desto vanskeligere blir det da, dersom man ikke opplever å få hjelp når man først tør å varsle. Her er et eksempel fra en ung kvinne som har vært utsatt for vold og krenkelser fra særlig mor. Hun kontaktet barnevernet sammen med søsknene. Da de kom opplevde hun at de ikke var til mye hjelp:

Hele tiden fra jeg var liten, har barnevernet vært noe foreldrene snakket om ... at de ikke skal ta barna våre fra oss. Så husker jeg en gang at vi ringte barnevernet fordi det var så mye krangel hjemme.

Så kom de ... Jeg synes ikke de så på moren min som et menneske. At det var mer sånn, nå må du roe deg ned, og så gikk de. Det var på kvelden. De kom, og så var det veldig autoritært, veldig lite medmenneskelig. Det gjorde bare ting verre da de dro.

Denne unge kvinnen har senere meldt bekymring om en søster, sammen med psykologen sin. Da forsikret barneverntjenesten at de ikke skulle fortelle foreldrene hvem som hadde meldt, men de sa det likevel. Både foreldrene og søsteren ble sint på henne, og hun er blitt svært skeptisk til å melde igjen, selv om hun vet at søsteren har det vanskelig hjemme.

I materialet har vi flere eksempler på at lærere og andre skoleansatte bekymrer seg for jenta og melder til barnevernet. Det gjelder blant annet en ung kvinne som forteller at hun ble gradvis mer psykisk preget av volden fra særlig bror, men også far. Hun var deprimert, gråt ofte, og begynte med selvskading. Da hun var 13 år, tok læreren hennes initiativ til en prat om hvorfor hun var blitt så tynn og virket så trist og sliten:

Hun tok en prat med meg og spurte om det gikk bra, så sa jeg nei det går ikke bra; dette er det som skjer hjemme. Faren min er streng og også aggressiv. Han mister sinnet sitt på sin måte, og broren min på sin måte. At det var tungt for meg å ikke ha noe støtte som jeg kunne gå til; gå hjem og prate med, liksom. Så spurte læreren om vi kunne ta et møte [med foreldrene], men da sa jeg at det var jeg redd for. Jeg er redd for at de skal gå hjem og kjeft på meg enda mer for at jeg har dratt ut og prata om dette. Hun forsto det, og så kom jeg i kontakt med minoritetsrådgiveren på skolen min. Hun prata med meg, og vi ble godt kjent.

Informanten sier at det var godt å møte minoritetsrådgiver som fortalte og viste at hun kjente til familier med hennes landbakgrunn, og de mekanismene som kan gjøre det vanskelig å si fra om problemer. Vi forstår det som at hun satte pris på både å slippe å måtte forklare og å få forståelse for hvorfor hun var så redd for å involvere barnevernet. I dette tilfellet fortsatte hun å bruke minoritetsrådgiver som støtte over en lengre periode, før skolen til slutt meldte fra til barnevernet, i samråd med jenta. Da hadde minoritetsrådgiver flere ganger snakket med henne om å kontakte barnevernet, særlig i perioder da hun hadde selvmordstanker og skadet seg selv:

Informant: Så de sa at hvis jeg hadde det såpass ille, da er det greit å ha en kontaktperson [i barnevernet].

Intervjuer: Men de meldte det ikke?

Informant: Nei, ikke før jeg selv sa ja til det. Da jeg var sikker på at ja, nå kan dere gjøre det. (...) Da sa jeg at jeg ville ha kontakt med barnevernet, fordi jeg ville ikke gifte meg, og jeg vet at de planlegger reisen til sommeren nå. Jeg vil ikke bo med familien lenger, fordi jeg opplever ikke annet enn vold, fysisk og mentalt. Og jeg hadde jo hatt det såpass ille. Det var den verste tida.

Flere av de unge kvinnene sier at de var redde for at barnevernet ikke skulle tro på dem, og de forteller om foreldre som var flinke til å manipulere barnevernet og andre instanser. For eksempel viser en av informantene til at moren deres gikk med hijab, mens hun og søstrene ikke trengte det. Tvert imot var foreldrene opptatt av at hijab kunne vekke oppmerksomhet i det majoritetsdominerte lokalmiljøet de bodde i, og oppfattes som at barna hadde det strengt: «For da ville skolen på en måte merke at vi var annerledes, og barnevernet ville bli mer innblanda». Da barnevernet ble involvert, brukte foreldrene dette bevisst for å presentere seg som liberale: «Da sa de sånn ‘hadde vi vært strenge og ikke latt barna gjøre noe, så hadde de gått med hijab’. Det brukte de når de hadde samtaler med barnevernet om meg.» Et annet eksempel på foreldre som manipulerer, gjelder en ung kvinne som ikke fikk lov til å dra på leirskole med klassen. Hun forklarer at foreldrene bestemte at hun måtte være hjemme de to dagene før leirskolen. De sa at hun var syk, og da klassen skulle reise, at hun fortsatt var syk. Hun tror at skolen hadde en mistanke om at de løy, men ingen spurte henne nærmere. Samtidig var faren veldig overbevisende, siden han visste hva han skulle si. Dette var en av grunnene til at hun hadde vært engstelig for å kontakte barnevernet:

Da jeg stakk til barnevernet var jeg så redd de skulle tro at det var jeg som løy, for jeg visste hvor flink pappa var til å snakke for seg. Og han lot som om han ble lei seg, han fikk plutselig tårer i øynene og ... Han var så sinnssykt falsk. Til og med jeg tenkte av og til ‘stakkars’ når han sa ting, for han var så flink til det der. Han visste hva han skulle si, hva som var greit for norsk kultur. Han var bare sånn ‘jeg vil jo at barna mine skal gjøre sånn, men de vil det jo ikke selv, og så kaster de skylda på meg.’ Han sa alltid sånn ‘vi som har gjort alt for at de skal ha det bra, og så kommer det der til slutt, og

jeg skjønner ikke hva galt jeg har gjort og...’ Han brukte den remsa hele tiden, og hvis jeg ikke hadde kjent ham, så hadde jeg jo trodd på det han sa. Fordi han har forståelse for alt som har med det norske å gjøre, han vet hva han bør si, hva som er greit for norske, hvor grensene går ... Sånn ‘jeg sier til jenta at hun må feire bursdagen sin, og jeg har kjøpt inn alt og skulle invitere, og så blir hun sur på meg og vil ikke ha invitasjoner, og så sier hun at hun ikke har venner, ingen ville kommet i bursdagen min.’ (...) Han fant jo på noe hele tiden. Det var umulig å ta ham på noe.

Om å få nok

For å gå mer i dybden på hvilke mekanismer som kan gjøre at en jente som har vært utsatt for vold og kontroll over tid, til slutt velger å fortelle, og hvordan det kan gå når hun så blir plassert, skal vi se på et lengre utdrag fra et intervju. Jenta var på dette tidspunktet tidlig i tenårene. Vår informant forteller at hun en dag satt sammen med en lærer som hun likte godt. Da læreren spurte hvordan jenta hadde det hjemme, valgte hun å fortelle:

Jeg husker at jeg og hun læreren kom ganske godt overens. Vi snakket egentlig om alt mulig den timen der. Så kom vi plutselig inn på det temaet hvordan jeg hadde det hjemme og sånt. Da husker jeg at hun begynte å gråte, så begynte jeg også å gråte (ler). Så sa hun, ‘vet du hva, du kan ikke dra hjem i dag. Jeg kan ikke la deg dra hjem i dag.’ Og så sa jeg at jeg må hjem. Hun bare ‘du kan dra hjem i dag, men jeg kommer til å kontakte barnevernet og du kommer til å få hjelp’. Også bare tenkte jeg, endelig er det noen som tar meg på alvor, som faktisk tror på meg. Som skjønner situasjonen og alvorret i det.

Jenta dro hjem og måtte late som ingenting, selv om det var vanskelig. Informanten sier hun følte at faren kunne se på henne at det var noe, siden han hadde kontrollert henne så lenge: «For jeg følte at pappa kunne se på meg hvis det var noe. Så ille var det, at jeg følte han var i hodet mitt.» Dagen etter ble hun hentet av barnevernet på skolen.

Hva var det som skjedde, som gjorde at denne jenta fant ut at hun ikke orket mer? Hun forteller at i niende klasse begynte hun å tenke litt annerledes om måten hun ble behandlet på. Hun hadde ingen å snakke med, så hun begynte å snakke med seg selv:

Jeg gjør det den dag i dag, snakker med meg selv i speilet. Hvis jeg trenger råd, synes jeg det er enklere å være to personer i én ... Det

høres helt sykt ut, og jeg er jo ikke syk, men det hjelper meg. Hvis jeg for eksempel er skikkelig lei meg og trenger noen å snakke med, så har jeg vanskelig for å snakke med folk, på grunn av det som har skjedd. Så jeg bruker meg selv som en ekstra person. For jeg er den eneste som klarer å gi meg gode råd. Så da begynte jeg med det, og da begynte jeg å reflektere over hvordan jeg hadde det, og hvordan det var hjemme, og hvordan andre i klassen hadde det hjemme.

Hun satt mye på biblioteket som var ett av de få stedene utenom skolen hun fikk lov å være. Der opprettet hun en profil på et nettsamfunn og oppga at hun var noen år eldre:

Så jeg begynte å snakke med masse forskjellige folk, og da så jeg hvordan livet deres var. Og jeg snakka med ukjente folk som brydde seg, ga meg litt oppmerksomhet, sånn 'hvordan går det med deg?' Da begynte jeg å føle litt hvordan det er å få kjærlighet av andre mennesker, så da begynte jeg å savne det. Jeg tenkte 'herregud, jeg kan jo få det fra andre!'

Å oppleve kontrasten mellom hennes og andres liv, og å få oppmerksomhet og anerkjennelse fra andre, var altså med på å bevisstgjøre henne på at det faren gjorde var galt. Nettaktiviteten hennes ble imidlertid oppdaget, og faren tvang henne til å gi ham passordet, så han kunne gå gjennom alle meldingene:

Og det var veldig mye sånn flørting og ... ikke noe seksuelt, det visste jeg nesten ikke hva var – jeg hadde jo ikke hatt seksualundervisning ... Så det var mer sånn 'du er så søt' og jeg sa takk og sånn – det var veldig koselig. Jeg kjenner jeg blir helt ... det var så hyggelig der og da. Selv om det var ukjente og jeg hadde falskt bilde, så egentlig var jo ikke skryten til meg, men jeg følte at det var til meg, jeg levde meg inn i det. Til slutt trodde jeg nesten selv det var meg på bildet.

Etter at faren hadde oppdaget kontoen hennes, ble han svært sint og utsatte henne for vold. Hun overhørte også at han snakket med noen på telefonen om å gifte henne bort i opprinnelseslandet. Da bestemte hun seg for å be om hjelp. Det endte med at barnevernet flyttet henne ut av familien.

Begrensede erfaringer med hjelpetiltak

Mens noen av våre informanter har opplevd ikke å få hjelp fra barnevernet når de melder fra, har de fleste blitt hørt og blitt plassert umiddelbart, uten hjelpetiltak i forkant av plassering. En av de unge kvinnene har imidlertid erfaring med at barneverntjenesten satte i verk hjelpetiltak overfor faren, i form av råd og veiledning. Selv ønsket hun å bli flyttet, men barnevernet mente de først måtte prøve andre tiltak. Da vi intervjuet henne, nærmet hun seg 18 år. Hun virket desillusjonert.

Denne jenta kom til Norge tidlig i tenårene for å bo sammen med en far hun ikke kjente. Hun fikk raskt konflikter med ham, og han behandlet henne dårlig. Hun hadde ingen kunnskap om barnevernet, men tvert imot en utpreget frykt etter at faren hadde vist henne filmer om hvor forferdelig barn hadde det i fosterhjem. På filmene ble det blant annet hevdet at barn ble utsatt for seksuelle overgrep fra fosterforeldrene. Jenta fikk kontakt med barneverntjenesten via politiet etter at faren kastet henne ut, så hun måtte sove ute en natt. Barneverntjenesten har prøvd veiledningstiltak over en fireårsperiode. Hun sier at hun ønsker de hadde flyttet henne til en ny familie i stedet for å forsøke å få faren til endre seg. Hun mener at saksbehandlere bare har framhevet negative sider ved å flytte på institusjon, når de snakket med henne. Hun fikk ikke vite at det gikk an å flytte til et fosterhjem, før lenger ut i saken. Da viste det seg vanskelig å finne et egnet hjem. Denne unge kvinnen har med andre ord opplevd at tida har gått, hun har fått forventninger og blitt skuffet, og hun synes barnevernet ikke har tatt den vanskelige situasjonen hennes på alvor. Dessuten mener hun at de ikke har tatt hensyn til hennes korte botid i Norge og at hun derfor vet lite om hva barnevernet kan tilby. Nå sier hun at hun ikke gidder mer, hun vil konsentrere seg om skolen og holde ut hos faren til hun kan flytte for seg selv.

Slik vi forstår det, mente barneverntjenesten at far burde få en sjanse til å opparbeide omsorgskompetanse, mens jenta ønsket å flytte for å få omsorg et annet sted. Far på sin side appellerte til saksbehandlernes forståelse for at han var uvant med å ha en tenåring i huset og trengte tid til å lære. Jenta mente derimot at han ikke viste tegn til læring og heller ikke var interessert i henne. Hun mistenkte at han primært ville ha henne boende fordi det utløste økonomisk støtte til større bolig enn om han var alene. Uansett synes det som at den emosjonelle tilknytningen mellom far og datter var svak, og at barnevernets tiltak ikke bidro til at den ble styrket; snarere tvert imot. Vi spør oss om barneverntjenesten tok dette i betraktning, når de gjorde sine

nødvendighetsvurderinger. Regelen om å forsøke hjelpetiltak før man tar omsorgen for barnet, er blant annet begrunnet i at en omsorgsovertakelse innebærer å bryte bånd mellom foreldre og barn. I en studie av omsorgsovertakelser i familier med etnisk minoritetsbakgrunn, peker Aarset og Bredal (2018) på de særskilte omstendighetene som gjelder for barn som gjenforenes med forelder – gjerne far – i Norge i tenårene. Dersom barnet ikke har hatt mye kontakt med denne forelder fra før, kan det bety at tilknytningen er svak. Aarset og Bredal (2018) finner lite refleksjon rundt implikasjonene av dette i fylkesnemndsakene de har gjennomgått.

Etter plassering

I datamaterialet vårt har vi sju unge kvinner som har blitt flyttet av barneverntjenesten, som regel akutt til å begynne med, enten til beredskapshjem eller akuttinstitusjon. Dernest har de bodd på barneverninstitusjon eller fosterhjem. I det følgende skal vi se på noen erfaringer kvinnene har etter at de ble plassert, blant annet hvordan de ble møtt og hvordan sikkerhetstiltak har preget hverdagen deres. Vi har også spurt kvinnene om hvordan de mener oppveksten med vold og sterk kontroll har preget dem, og hvilke utfordringer dette har gitt dem etter at de ble flyttet ut av familien.

Å BLI SETT OG FORSTÅTT

De unge kvinnene vi har intervjuet har reagert ulikt på volden og den sterke kontrollen de var utsatt for. Noen beskriver seg selv som ganske utagerende i en tidlig fase. En kvinne som har bodd på institusjon sier at hun lærte at den eneste måten å få innflytelse over egen situasjon på, var å bli sint, knuse ting, «lage et helvete»: «Det var den eneste måten folk hørte meg og tok seg tid, at jeg fikk et møte, når jeg gjorde sånne ting.» Samtidig mener hun at saksbehandlerne hadde bestemt seg for hvem hun var, satt henne i en bås:

Jeg tror de så på meg som en problemungdom, som var bestemt og ville ut av familien. Det jeg følte på mange av møtene, var at de egentlig ikke forsto meg. At de på en måte ikke så det, at de syntes det var rart at pappa bare slo meg og ikke søsknene mine, kanskje ... Men jeg tror de begynner å forstå det nå, for nå har han begynt sånn med småsøstrene mine også, som begynner å bli integrerte, da. Jeg snakka med saksbehandleren min, og hun sa at 'historien din går jo videre'. (...) Det var det jeg følte at barnevernet ikke gjorde med meg, de så ikke meg for meg, de satte meg i en gruppe.

Hun oppfatter at de voksne ikke forsto at hun som var så voldsom og bestemt, kunne ha blitt så strengt kontrollert hjemme. Situasjonen endret seg da hun fikk ny saksbehandler. Som andre av våre informanter, og andre barn i barnevernet, satte hun stor pris på at denne saksbehandleren ville bli kjent med henne uten å ha lest papirene hennes først: «Og det tror jeg er en riktig tilnærming til veldig mange andre også, som er i samme situasjon som meg, hvor det ikke er mulig å se at hun der sliter med noe.» Hun utdyper:

Folk som ser meg tenker at hun der, hun er en tøff dame, hun sliter ikke med en dritt. Men om de ser meg innvendig, så vet de kanskje at jeg sliter med veldig, veldig mye. Kanskje sliter med sinnssykt mye som jeg egentlig bare må stenge ute, fordi jeg ikke vil bli sett på som et svakt menneske. Jeg *er* ikke et svakt menneske. Det er visse episoder, visse situasjoner som har fått meg til å bli svak der og da, men det betyr ikke at jeg er svak. Jeg er fortsatt den sterke personen som får til akkurat det jeg vil.

Dette er erfaringer vi kjenner igjen fra siste års debatt om såkalt atferds- ungdom og traumesensitiv omsorg, blant annet initiert av Forandringsfabrikkens barnevernproffer. I likhet med andre ungdommer, forteller våre informanter om at situasjonen snudde da de traff en saksbehandler eller institusjonsansatt som klarte å se forbi de verbale og fysiske handlingene deres. Dette er et eksempel på at jenter som opplever sterk kontroll og æresrelatert vold, kan ha tilsvarende uttrykk og erfaringer som andre ungdommer i barnevernet. Forestillinger om styrke og svakhet er noe vi skal vende tilbake til seinere i denne rapporten.

FRA KONTROLL TIL FRIHET?

Selv om enkelte har negative erfaringer med sine plasseringer, har flere opplevd å få forståelse for sine behov, i lys av den sterke kontrollen de har levd med tidligere. Et eksempel er en ung kvinne som ble frivillig plassert; en ordning som gir foreldrene rett til mer innsyn og medvirkning enn ved omsorgsovertakelse (se kapittel 7). Informanten beskriver hvordan fostermoren var selektiv med hva hun fortalte og tok opp med foreldrene. Med andre ord tøyte hun muligens reglene for plassering med samtykke. Fostermoren mente at far var svært manipulerende, og hun visste hvordan hun skulle håndtere ham. Samtidig involverte hun jenta i hva de skulle si og ikke si til foreldrene. Det var svært betydningsfullt for jenta at fostermoren forsto

farens måte å være på: «Hun skjønte alle triksene hans, og jeg var sånn: herregud, du er jævlig smart. For det har vært så mange voksne som har vært så dumme og ikke skjønt en dritt.»

En informant forteller at hun ble veldig oppsatt på at ingen skulle bestemme over henne mer, da barnevernet flyttet henne. Hun sier at hun har vært svært preget av at hun ikke kunne stole på noen, opp gjennom barndommen. Samtidig hadde hun vært utsatt for sterk kontroll. Hun opplevde at det ikke var noen som forsto hvordan dette var, bortsett fra fostermoren som skjønte at «her nyttet det ikke å komme med pekefingeren». Informanten forklarer hva som ligger i dette:

Jeg var opptatt av at ingen lenger skulle påvirke mine handlinger, at ingen skulle komme og bestemme over meg, sånn 'hvis du tar den og den veien, så får du det gode liv', liksom. Jeg tror hun skjønte at jeg allerede var forvirret om hva det gode liv gikk ut på, at jeg var litt forvirret og litt skadet. Fordi når man blir foret med det i så mange år, ikke bare fra foreldrene, men også forventninger til jenter generelt ... Når du har hørt hele ditt liv hvordan du skal være – du må gjøre det og du må gjøre det, og det høres ut som en bra vei, og det fører til et bra liv ... Da blir du veldig hardt rammet når du ikke gjorde de tingene de har bedt deg om å gjøre, og så blir man veldig forvirret til slutt, spesielt som tenåring, ikke sant? Hvordan skal jeg si det ... Man blir rett og slett litt skadet i forhold til ... man vet ikke helt om man kan stole på noen, i forhold til hva som er de gode valgene.

For denne jenta hadde de sterke begrensningene, sammen med vold, medført en sterk uvilje mot å bli bestemt over, samtidig som hun var i villrede om hva hun ønsket og hva som var gode valg for henne. Slik vi forstår det, klarte fostermor å balansere mellom ikke å bestemme og belære på den ene siden, og å hjelpe jenta å finne sin egen vei på den andre:

Jeg hadde jo aldri gjort noe sånt noe før. Jeg skulle begynne å bestemme over mitt liv og ble hele tiden usikker på de valgene jeg tok var riktige. Da jeg bodde hjemme var valgene mine hele tiden overvåket. En liten feil kostet meg mye. Jeg hadde høye forventninger til meg selv om at jeg ikke skulle gjøre noe feil eller galt. Jeg skulle vise min familie at jeg kunne klare meg selv uten at de tok valgene for meg. Samtidig så var jeg en ungdom som fikk en frihet som jeg ikke visste hva jeg skulle gjøre med. Som en liten fugleunge som skulle lære seg og fly for første gang. For å si det sånn, så traff

jeg det treet mange, mange ganger. Jeg var veldig opptatt av at ingen skulle bestemme over mitt liv lenger, men når du aldri har gjort det før så er det vanskelig. Fostermoren min hjalp meg med å regulere det. Hun kunne fortelle meg at jeg hadde flere muligheter og ikke bare én. Livet er jo slik at alt tar tid å lære.

En annen ung kvinne forklarer hvordan hennes fostermor håndterte grensetting på en måte som passet godt for henne, med bakgrunn i den strenge kontrollen hun hadde levd med hjemme:

Hun skjønnte at jeg trengte frihet. At jeg ikke hadde hatt så mye frihet hjemme da. Så hun var bare sånn, da jeg flyttet den dagen, så var barnevernet sånn at 'nå kommer hun sikkert med et ark med regler'. Men det første hun sa da barnevernet dro, var 'her er det ingen regler'. Altså, vi snakker sammen. Det er bare vanlig folkeskikk. Det er ikke sånn at man kan gjøre hva man vil, men vi har liksom ingen regler som ikke er av en grunn. Og vi har ingen regler som er sagte eller skrevet ned; bare ting man blir enig om. Sånn at man bråker ikke dritseint på natta når folk sover. Det gjelder alle, liksom, at man tar hensyn til hverandre.

Denne informanten forteller at hun var så vant til at faren til enhver tid ville vite hvor hun var og med hvem, at hun i starten sendte mye meldinger til fostermoren. Fostermoren var derimot opptatt av å gi jenta tillit:

Da svarte hun 'jeg har ikke noe behov for å vite det. Det er koselig hvis du forteller meg det, men det er ikke fordi jeg *må* vite det. Hvis jeg lurer, så ringer jeg.' Hun så at jeg var ganske voksen og fikk til veldig mange ting, så jeg fikk mye frihet veldig fort da. Hun pushet meg til å utnytte den friheten. (...) Jeg måtte liksom avlære meg det at jeg skulle være så redd hele tiden. Eller føle at jeg gjorde feil hele tiden fordi, ja, jeg hadde frihet da.

Noen av de unge kvinnene forteller at den strenge og begrensede oppveksten medførte at det kunne være utfordrende å ta egne beslutninger og valg. En informant sier at fosterforeldrene ganske tidlig forsto at hun slet med å gjøre valg, og de jobbet mye med å øve på egne beslutninger. For å forklare, viser hun blant annet til at hun ikke hadde noen idé om hva slags klær hun likte, men bare kjøpte de samme klærne som fostersøsteren hadde. Søsteren ble irritert og mente at vår informant hermet:

Informant: Men det handlet ikke om det. Jeg kjente bare ikke meg selv, jeg visste ikke hva jeg likte og ikke likte. Det var rett og slett supervanskelig. Så [fosterfar] og [fostermor] begynte å ta litt sånne øvelser på meg: 'Hva vil du ha til middag i dag?' Da var det sånn 'jeg vet ikke, samme for meg'. Så da begynte de med; vil du ha det eller det? De prøvde liksom å gjøre det litt lettere, men det ble jo egentlig bare vanskeligere. Da klarer jeg i hvert fall ikke å bestemme meg, liksom. Så det har vi øvd veldig mye på. Ta valg selv.

Intervjuer: Men tenker du at det handler om at du ikke fikk noen valg når du var hjemme?

Informant: Ja, for jeg fikk jo bare ett valg alltid. Det måtte jeg bare ta, liksom. Og det merker jeg på andre jenter. De sliter også med valg. Selv om vi egentlig har tatt det største valget liksom. Det er nesten litt ironisk.

SOSIALE RELASJONER

Som vi har sett, har kvinnene fått økende og strenge restriksjoner på sitt sosiale liv i puberteten. Noen ble nektet å være sammen med venner etter skolen overhodet, mens andre fikk lov til å ha jentevenner, men ikke guttevenner. Kjæreste var strengt forbud for samtlige. Utfordringer knyttet til begrenset nettverk utenfor familie og slekt, er noe av det jentene har slitt med etter at de ble plassert utenfor familien. Når de skal etablere nye vennskap og relasjoner på et helt nytt sted, blir det særlig krevende hvis de mangler relevant sosial trening.

For å forstå rekkevidden av dette, skal vi se på et eksempel på hvordan streng kontroll kan medføre isolasjon i ung alder som får implikasjoner for seinere relasjonsbygging. En ung kvinne, som ble plassert da hun var 12 år, var eldste barn og fikk tidlig mye ansvar for husarbeid og omsorg for søsken. Hun fikk ikke ha venner med majoritetsbakgrunn, eller delta i bursdager eller andre sosiale sammenhenger. Her forklarer hun hvordan den sterke kontrollen og begrensningene førte til at hun ble gradvis mer isolert i jevnaldermiljøet:

Til slutt ble jeg ikke invitert i bursdager eller noe, og det synes jeg er så trist ... Akkurat det, at det ikke er noe galt med deg, men du får ikke ha venner på grunn av familien din. Jeg blir alltid så lei meg når jeg snakker akkurat om det ... Jeg var egentlig godt likt, men folk gadd ikke å henge med meg for jeg var så annerledes, og jeg kunne

ikke ha med noen hjem, jeg fikk ikke være med på overnattinger, ikke leirskole, ikke en dritt.. Da blir det til at folk synes du er annerledes. Du har aldri bursdag selv, så hvorfor skal de invitere deg? Så på grunn av familien kan du rett og slett bli et mobbeoffer. Men jeg klarte å snakke for meg, så jeg satte alle på plass, så ingen kunne jo si en dritt om meg, og jeg tok meg ikke nær av noe, for endelig på skolen kunne jeg være meg selv, da kunne jeg si fra, og jeg kunne være modig og tøff og stå for mitt.

Denne unge kvinnen vokste opp på et sted der hun var i mindretall med sin minoritetsbakgrunn. Hun sier at hun forsåvidt var likt av de andre barna, men at det ikke er lett å få ordentlige venner når man bare treffer dem på skolen. Samtidig la hun seg altså til et tøft ytre, som hjalp henne å takle situasjonen, men samtidig forhindret henne i å etablere nære relasjoner:

Mange har barndomsvenner, mens jeg har jo ingen fra barndommen, for de vet jo egentlig ikke hvem jeg var. Egentlig var jeg jo falsk hele tiden, for jeg kunne jo ikke være meg selv. Jeg løy meg fram til at alt skulle være perfekt. Når folk spurte 'Hva gjorde du i helgen?' så kunne jeg ikke si 'jeg var hjemme og var slave'. Da måtte jeg finne på ting som vi liksom hadde gjort. Og når de spurte om sommerferien, så ble det bare 'vi har vært i Syden, vi har gjort det og det.' Men det stemte jo ikke. Og hvis det var noe sånn 'hvorfor feirer du ikke bursdag', så sier jeg at vi har en årlig familiebursdag som vi feirer med kun familie, og leier lokale og sånne ting. At i vår kultur er det ikke vanlig med barnebursdag.

At denne type oppvekst, som flere av de unge kvinnene har hatt, gir dem et sosialt handikap når de plutselig blir plassert i et annet sosialt miljø, kommer fram i flere historier. Det er generelt vanskelig å etablere seg på nytt i en situasjon der de er preget av flyttingen og volden de har opplevd. Når man har lite erfaring med å bygge relasjoner og inngå i et vanlig ungdomsmiljø kan det blir ekstra krevende.

Flere av de unge kvinnene har hatt kjæreste, og en del har erfaring med å bli utsatt for sterk kontroll fra ham. Enkelte av dem sier eksplisitt at de føler de har vært sammen med gutter og menn som etter hvert viste seg å ligne på faren deres. Det gjelder blant annet en ung kvinne som forteller om en kjæreste hun hadde da hun bodde i fosterhjem. Hun visste at han ikke behandlet henne bra, men fortalte det ikke til noen:

Han presset meg til å ha sex. Sånn at jeg sier at jeg ikke vil, og da sier han: Skal jeg bare ha det med noen andre da? Og da ble jeg litt sånn; neeei ... (...) Han var veldig sjalu og kontrollerende. Han klarte å finne ut passordet mitt på Facebook og begynte å lese alle meldingene mine der.

Etter en stund fikk hun hjelp av fosterforeldrene til å kjenne etter hva som var bra for henne, og hun gjorde det slutt med kjæresten. Informanten sier at hun kjenner andre jenter som har tilsvarende erfaring med kjæresten med samme landbakgrunn:

De er veldig sånn at de kjøper masse gaver til deg i starten og er veldig glad i deg; snill og alt det der. Men så begynner de å presse deg for ting du ikke har lyst til å gjøre. Begynner å si at du får ikke lov til det og det.

En annen ung kvinne sier at hun er veldig på vakt mot menn som minner henne om faren hennes: «Det er greit med litt sånn småsjalusi, det er litt søtt, men ikke noe mer enn det.» Hun har hatt en kjæreste med samme landbakgrunn som var «verdens snilleste i starten», men som ble kontrollerende etter hvert. Da tok hun med seg den mannlige støttekontakten sin hjem til gutten og gjorde det slutt. I dag har hun en kjæreste med bakgrunn fra et annet land fra samme region. Hun har interessante refleksjoner rundt den tidligere kjærestens kontrollbehov:

Informant: Det har noe med hvordan en person har vokst opp. Hvis han aldri har sett at det der er feil, så fortsetter han med barna sine, med kona si, med alle som kommer i livet hans. De har et behov for å kontrollere andre, for det er da de føler seg sterke. I mine øyne ... en sånn mann er ikke en mann. Det er et svakt menneske som har behov for å kontrollere andre for å føle seg bedre.

Intervjuer: De er redde for å miste kontroll, for da er de liksom svake?

Informant: Ja, hos dem er det sånn ... det er ikke noe som heter samarbeid, det er kun sånn at de er sjefen. Jeg ser jo meg og kjæresten min nå, sånn vi er mot hverandre, vi respekterer hverandre. (...) Hos oss er det ikke noe 'jeg er sjefen', vi er likeverdige begge to.

STRENGE SIKKERHETSTILTAK

Flere av de unge kvinnene i vårt datamateriale har erfaring med trusselvurdering og sikkerhetstiltak basert på et samarbeid mellom barnevern og politi. Slike tiltak omfatter typisk voldsalarm og adressesperre kode 6 basert på en trusselvurdering fra politiet.¹⁶ Andre informanter har ikke hatt kontakt med politiet eller hørt om beskyttelsestiltak av denne typen.

Adressesperre innebærer at jenta må bruke et annet navn og lage en ny historie om livet sitt. I tillegg får de begrensninger på hvem de kan ha kontakt med. De unge kvinnene sier at slike tiltak kan gi trygghet, samtidig som det er vanskelig å leve med så sterke begrensninger. Her forklarer en ung kvinne hvordan hun opplevde denne situasjonen:

Informant: Det var veldig vanskelig. Jeg husker at jeg tenkte sånn ja, det er som å flytte fra ett fengsel til et annet fengsel, liksom.

Intervjuer: Tenkte du de ordene da, eller har du tenkt de ordene senere?

Informant: Nei, jeg tenkte det da. Det var liksom sånn at jeg flyttet fra noe vondt til noe godt, men samtidig litt vondt, hvis du skjønner hva jeg mener. Jeg husker at jeg tenkte at livet er så urettferdig. At ja, jeg har det bedre med meg selv her [i fosterhjemmet], men samtidig så har jeg ikke den friheten som jeg hadde, liksom. Så det var litt sanne ting som var litt vanskelig i starten.

Intervjuer: Men det var ikke sånn at du noen gang lurte på om det var verdt det?

Informant: Nei, jeg har alltid tenkt at det er verdt det. Jeg har jo ... jeg har virkelig bestemt meg for det. Uansett hvor vanskelig det er, så var det mye vanskeligere ... Jeg har aldri vurdert å flytte tilbake, heldigvis ikke. Så det var på en måte verdt det å ha det litt vondt, for jeg visste at det var for mitt eget beste. Jeg skjønnte konsekvensene, selv om jeg ikke alltid gjorde som jeg fikk beskjed om. Jeg fikk jo ikke lov til å ha kontakt med mamma og søsteren min, men jeg hadde litt kontakt. Man savner jo moren sin og søsteren sin. Jeg klarte ikke

¹⁶ Adressesperre kode 6 innebærer at personopplysninger i folkeregisteret sperres for alle andre enn enkelte autoriserte personer i Skattedirektoratet. Se kapittel 10 for nærmere forklaring. Betegnelsen «kode 6» er i dag byttet ut med begrepet «strengt fortrolig», men vi bruker kode 6 i rapporten siden informantene våre gjør det.

å la være. Jeg tror ingen klarer å la være. Du kan ikke ta fra dem mobil og ... skal du bare ta alt fra dem, liksom? Det går ikke an. Så jeg føler det er bare en del av prosessen rett og slett, at man gjør litt sånn dumme ting.

Denne jenta fikk altså i utgangspunktet ikke lov til å ha kontakt med familien, men fosterforeldrene hadde forståelse for at det ikke var mulig å overholde denne regelen helt. Hun sier at hun hadde litt kontakt med mor og søster på e-post og noen ganger på Skype. Da fortalte hun det til fosterforeldrene:

Jeg så at de ikke likte det. Fordi det handler igjen om sikkerhet. Det handler ikke om at de skal straffe meg. Alltid sikkerhet. Men det var litt sånn, at på en måte så fikk jeg litt lov til det, selv om jeg egentlig ikke fikk lov til det.

Hun forklarer at hun noen ganger fikk beskjed om at hun ikke kunne ha Facebook-profil lenger, eller være på sosiale medier. Fosterforeldrene ga henne også råd om hva hun måtte passe på, hvis hun likevel gjorde det. De prøvde ut forskjellige metoder for å hjelpe henne med å ivareta sin egen sikkerhet, sier hun. Hun fikk anerkjennelse for at det var vanskelig ikke å kontakte de hun var glad i, samtidig som de voksne prøvde å sette grenser:

Så de har prøvd forskjellige ting. Noen ganger så skjerpet jeg meg, hadde ikke kontakt med foreldrene mine på over et år, for eksempel. Men så plutselig en kveld så frista det, og så skjedde det. Så tok jeg pause igjen, og så skjedde det igjen. Det var mest med søsteren min, men så spurte jeg jo litt om hvordan det gikk med mamma, så jeg hadde på en måte litt kontakt med henne også. Men aldri med faren min.

En annen ung kvinne har fått hjelp av barneverntjenesten til å ha kontakt med søstrene og litt med mor på Skype. Hun har etterverntiltak og lever med adressesperre kode 6. Skype-løsningen kom i stand fordi hun savnet familien sin. Kontaktpersonen hennes i barnevernet hjelper henne med ikke å avsløre hvor hun befinner seg, og med håndtere følelsene som kommer i kjølvannet av samtaler med de der hjemme.

Relasjon til familien i dag

Variasjonsbredden er stor når det gjelder de unge kvinnenes relasjon til familien på intervju tidspunktet. Et par har overhodet ingen kontakt med noen familiemedlemmer. Her er familien ikke i Norge etter at de fikk avslag på asylsøknad eller ble utvist etter en straffedom. To kvinner bor hjemme, den ene motvillig siden hun ønsket at barnevernet skulle ta omsorgen for henne, mens den andre har valgt å flytte tilbake til familien. De øvrige bor i fosterhjem, har egen bolig med støtte fra barneverntjenesten, eller de klarer seg på egenhånd med etterverntiltak i regi av botilbudet til unge over 18 år utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold. Noen av disse har kontakt med familien i noen grad, enten kun med søsken, eller også med mor. Enkelte har også kontakt med far.

En av informantene bor for seg selv i et etterverntiltak, men har noe kontakt med faren sin. Hun sier far har forsøkt å si at de skal glemme det som har skjedd. Da sier hun ham imot. Han har nok ikke forstått hvordan hun hadde det og hva det har gjort med henne, sier hun. Relasjonen dem imellom er svært annerledes enn den var:

Han har lært seg at jeg ikke aksepterer at han snakker sånn, og at jeg ikke er avhengig av han. Hvis han sier hade, så gjør ikke det noe. Hans store frykt er at jeg ikke vil ha han i livet mitt. Jeg har snakket åpent om noen av tingene som skjedde i oppveksten min, kollegaene hans vet det, den gamle skolen min vet det. Han kommenterte det jo en gang, men da sa jeg bare det er mitt valg og det er mitt liv. Og han velger fortsatt å ha kontakt med meg. Jeg tror det er veldig viktig for han å ha meg i livet sitt for å føle seg bra nok. Eller for å føle at han er stolt av noen. Jeg tror nesten det er viktigere at han er stolt av meg enn at han er glad i meg. Men maktforholdet har skiftet fra at han hadde veldig mye makt over meg, over hva jeg kunne mene og hva jeg kunne gjøre, til at jeg har all makten. (...) Jeg kan si sånn, hvis ikke du slutter nå, så går jeg liksom. For han har på en måte ikke noe valg inni seg da. Han kan ikke miste meg.

Flere bekymrer seg for hvordan det går med andre familiemedlemmer, og noen har meldt bekymring om yngre søsken etter at de ble flyttet ut. I noen tilfeller har dette medført at barnet har blitt plassert. En av de unge kvinnene forteller at barneverntjenesten og hun selv tidligere forsøkte å overtale mor til å ta imot hjelp til seg og den yngre datteren, slik at hun kunne komme seg

bort fra ektemannens vold: «Innerst inne ville hun ha hjelp, men hun er så livredd pappa at hun turte ikke ta imot hjelpen.» Lillesøsteren til vår informant var åtte år den gangen, og hun ble ikke utsatt for vold eller kontroll. Det kan synes som om barneverntjenesten den gang ikke vurderte det å være vitne til fars vold mot mor eller mors psykiske problemer som tilstrekkelig til å ta omsorgen for henne også. Mor og søster ble med far til opprinnelseslandet da han ble utvist etter endt soning, og vår informant har ingen kontakt med dem i dag.

Jenta som flyttet hjem

Av våre informanter er det kun én som har flyttet ut og så tilbake til familien. Denne unge kvinnen hadde akkurat fylt 18 år da hun i samråd med barneverntjenesten flyttet hjemmefra og fikk plass i det nasjonale botilbudet for unge over 18 år. Hun ble altså ikke plassert av barnevernet, men vi skal likevel ta med hennes erfaringer med å flytte tilbake til familien igjen etter et halvt år. Da hadde hun hatt kontakt med moren sin i en måned. Det begynte med at hun var en del på snapchat med lillebroren som hun står svært nær. Så begynte hun å snakke litt med mor på telefonen:

Og når man en gang er i kontakt med familie, da er det vanskelig å si nei. Da går det sånn fra 'ok jeg kan snakke, men ikke lenge', til at man snakker noen minutter hver dag. Og så savner man familien, når moren din gråter og sånt. Jeg husker at minoritetsrådgiveren sa at familien din kommer til å love deg alt som er bra og flott, og at jeg måtte bestemme meg for om jeg skulle stole på det de sier eller ikke.

Hun besøkte moren sin hjemme den sommeren, da faren og broren var bortreist. Så kom det en dag litt seinere, da hun snakket med moren sin på telefon, og moren spurte om hun ville prate med far. Mor ga røret til ham:

Da var han rolig. Han var ikke sånn 'hva har du gjort', han var sånn 'kom hjem, alle gjør feil, og det er greit at du har gjort feil'. Han vil aldri si at han har gjort feil, det er det egoet, ikke sant. Han sa at det var greit at jeg hadde gjort feil og dratt hjemmefra. Det irriterte meg, at han ikke ville si at det var hans feil. Jeg var litt sta, jeg sa til mamma at jeg ikke ville komme hjem enda. 'Dere ser ikke at det dere har gjort er dumt og galt'. Hva slags psykisk skade de har påført meg da.

Et par måneder etter valgte vår informant å flytte hjem igjen, og hun bor fortsatt hjemme på intervju tidspunktet. Hun forteller at forholdene i familien har endret seg betydelig. Framfor alt har relasjonen mellom henne og faren blitt mye bedre:

Informant: Pappa og jeg har et utrolig godt forhold. Jeg tror jeg er litt den kompisen hans nå, i familien. Vi slår oss sammen og ser på TV, og har åpen samtale om ting.

Intervjuer: Hva har skjedd?

Informant: Jeg tror jeg var redd for å snakke om ting før, og at jeg har blitt mer åpen. Og jeg tror han har blitt kjent med personligheten min. Han har skjønt at jeg ikke er en som han kan kontrollere. Han ser at jeg er moden nok til å klare meg. Han vet at selv om jeg tar egne valg så betyr det ikke at jeg tar dumme valg. Han ser at jeg vil ta gode valg.

Hun sier hun liker å snakke med ham og at hun noen ganger tar opp ting bevisst, for å høre hans mening. Et eksempel er da hun hørte om en kvinne med samme opprinnelse i et annet europeisk land, som ble drept fordi hun ikke ville gifte seg. Hun spurte faren sin hva han tenkte om hvordan noen kan drepe datteren sin, og han sa litt om det. Slike samtaler setter hun pris på:

Jeg tenker at det er bra at vi prater om disse tingene, at vi bygger et forhold. Og at jeg er meg selv. Jeg pleide ikke å være meg selv før, jeg var så redd for å være meg selv. Jeg pleide å unngå å sitte med han, fordi jeg ikke hadde selvtillit da. Den var helt nede. Men nå er den ikke det, nå tør jeg å være meg selv.

Disse endringene er bemerkelsesverdige i seg selv, og sier noe om fleksibiliteten i noen familier. Ikke minst er det interessant mot bakgrunn av at slektinger i Norge har kuttet all kontakt med familien, etter at kvinnen flyttet hjemmefra og ikke ville høre på dem når de forsøkte å presse henne hjem. At faren likevel har tatt hennes side, har nok bidratt til vår informants gode relasjon til ham. Hun oppfatter det som at han har forstått mer om hvem som virkelig vil ham og familiens hans vel: «Jeg tror at han har skjønt at disse familiene som snakker og som prøver å ... de er egentlig ikke der for å hjelpe.» Også i opprinnelseslandet har det vært negative reaksjoner, særlig

første gang hun var på besøk etter bruddet: «Den ekle stemningen som er i rommet når alle jentene vet at hun der dro hjemmefra, hun er en dårlig jente».

Hun sier at i starten virket det som om foreldrene var litt redde for at hun skulle flytte ut igjen, så de var innstilt på å jenke seg, så de ikke mistet henne på nytt. I dag tror hun at de mer har tatt innover seg og akseptert at hun ikke er den samme som før:

De har skjønt at jeg har blitt sånn. En som sier sin mening. Og at de må leve med det. (...) Den kontrollen jeg har hatt før i livet mitt gjør at jeg hater at noen kontrollerer meg nå. Jeg har ikke toleranse lenger for at noen prøver å bestemme over meg. Så nå, hvis de prøver å si sånne ting, så hjelper det ikke. Jeg gjør som jeg vil. Jeg går ut.

Helse og behandling

De unge kvinnene forteller om ulike psykiske og psykosomatiske plager, både tidligere i prosessen og i dag. Flere har opplevd nedstemthet og depresjon, selvmordstanker og -forsøk, angst og panikkanfall, hukommelsessvikt og søvnvansker. Enkelte har eksperimentert med rus i en periode. En del sier at de kan ha voldsomme sinneutbrudd, der det «går i svart» som en ung kvinne beskriver det. Noen av informantene kobler dette til farens sinne og mener de ligner på ham, noe som kan være en skremmende tanke. For eksempel forteller en av kvinnene at hun pleide å være veldig utagerende og sint; ikke voldelig, men hun var aggressiv og kunne kaste gjenstander. Etter hvert syntes hun det ble vanskelig å se hvordan andre mennesker reagerte, og særlig når moren hennes var redd for henne. Dermed måtte hun finne andre strategier for å håndtere de vonde følelsene:

Da begynte jeg å holde det inni meg heller. Så jeg kan bli irritert mye, men jeg blir sjelden sånn utagerende og sur og aggressiv nå. Jeg vet ikke, det er ikke smart å holde det inne i seg, fremfor å være utagerende, men da skader det i hvert fall meg selv mer enn andre.

Enkelte av de unge kvinnene har hatt selvmordstanker, og flere har drevet med selvskading og gjør det fortsatt. Det virker som om flere av dem sliter med dissosiasjon og andre symptomer på PTSD. Noen har også fått påvist dette og bli behandlet for det. Det følgende sitatet er fra en ung kvinne som i dag er fornøyd med livssituasjonen sin, men som sliter med traumereaksjoner. En psykolog har forklart henne at slike reaksjoner kan komme etter at ting har roet seg:

Nå har jeg det jo bra, men jeg sitter fortsatt og gråter, og jeg har fortsatt selvmordstanker og skader meg fortsatt og alt det der. Og jeg får panikkanfall. Hvis det blir en veldig liten krangel så får jeg panikkanfall. Jeg skjelver og skriker og ... stemmen forandrer seg og sånn. Jeg blir redd og får ikke lyst til å møte noen.

En annen ung kvinne har slitt mye psykisk, og forsøkt å gå til psykolog, men ikke klart å følge opp. Hun har mange tanker rundt hvorfor det er så vanskelig for henne å åpne seg, og om utfordringer med å finne en balanse mellom styrke og svakhet:

Jeg tror også ... fordi jeg var veldig følsom og sjenert da jeg var liten, og nesten med én gang pappa var ute av bildet, så ble jeg mye mer sosial. Derfor begynte jeg å bruke en maske og være sånn skikkelig sterk. Nesten litt rart, jeg ble *for* sterk på en måte, for at folk ikke skal trække på meg på samme måte som faren min gjorde, oppfatte meg som svak eller liten jente, eller at de kan gjøre hva de vil med meg uten noen konsekvens. Men jeg jobber med å bli flinkere på det [å åpne seg].

Alle de unge kvinnene vi har intervjuet har fått eller får psykoterapeutisk hjelp over kortere eller lengre tidsrom, typisk DPS eller annen psykolog. Erfaringene er delte, men en del har god erfaring fra psykoterapi. Dette gjelder særlig, men ikke bare, kvinner som har psykologer med særskilt kompetanse på deres bakgrunn og på vold i nære relasjoner. Andre har opplevd det som vanskelig å gå til en terapeut som de mener mangler grunnleggende kunnskap om og forståelse for deres kulturspesifikke situasjon. Typisk handler det om betydningen av fellesskap vs. autonomi, storfamiliens rolle, kjønn og ære. Noen snakker om at terapeuten har vært for passiv, observerende, og at det ikke har passet for dem. En informant sier at det viktigste for henne var at fostermoren forsto behovet hennes og tillot henne å være sint:

Det har fått meg til å få mye utløp og klare å bearbeide historien min, for jeg har virkelig bearbeidet den. Jeg jobbet i et halvt år med psykologer som jeg ble nærmest tvunget av barnevernet til å snakke med, men det hjalp meg ingenting. Vi satt der og var stille. Jeg visste jeg måtte være der en time, men så fikk jeg gjøre hva jeg ville. (...) Det som gjorde at jeg ble som jeg ble, og tok de valgene jeg tok, var

at jeg fikk lov til å bearbeide min historie på min måte. Jeg setter pris på at jeg fikk lov til å være så sint.

Oppsummering

Kvinnene har ulik landbakgrunn og ulik botid i Norge. Også familiens sosioøkonomiske status varierer, både med hensyn til status i opprinnelseslandet og status i Norge. Det de har felles, er at de er vokst opp i en familie der barn forventes å gjøre som foreldrene sier, og der jenter har mindre handlingsrom enn gutter. Likeledes, at de har opplevd autoritær og sterkt begrensende kontroll etter at de nærmet seg eller kom i puberteten, enten kontinuerlig eller i forbindelse med en spesiell hendelse. I vårt datamateriale har de fleste av de unge kvinnene blitt utsatt for fysisk vold i større eller mindre grad, og alle har blitt utsatt for psykisk vold, blant annet i form av seksualisert håning, typisk med skjellsord som hore. Makt over og kontroll av kvinners seksualitet er en sentral dimensjon ved voldens rasjonalitet, selv om voldsutøvelsen også kan være utløst av rus, psykisk uhelse og traumer hos utøver. Et trekk i materialet er fedre med aggresjonsproblemer og mødre med psykiske helseplager.

De unge kvinnenes erfaringer med barnevernet varierer, både hva gjelder omfang og tilfredshet. Vi har sett at noen forsøkte å si fra uten å bli hørt, mens andre bidro aktivt til å forhindre at andre fikk innblikk i problemene. Av de som har fått omsorgstiltak, går det et skille mellom de som er fornøyd med hjelpen, og de som opplever ikke å ha blitt sett og forstått. Dette siste gjelder blant annet kvinner som beskriver seg selv som utagerende og sinte, og der de mener hjelperne ikke klarte å se bak «atferden».

Kvinnene som har blitt flyttet ut av familien forteller om ulike utfordringer som de knytter til sin oppvekst med sterk kontroll og vold. Noen har jobbet mye med å lære seg å gjøre egne valg, kjenne etter hva de ønsker og si ifra om det. Andre har vært svært opptatt av ikke å bli bestemt over. Relasjonsbygging kan også være et problem for kvinner som er vokst opp med så sterke begrensninger at vennskap ikke var mulig. Noen har lært seg å lyve for ikke å bli mobbet eller holdt utenfor blant jevnaldrende.

Noen av kvinnene har hatt adressesperre kode 6 og andre beskyttelsestiltak basert på et samarbeid mellom barnevernet og politiet. Dette

oppleves som betryggende, men det er vanskelig å leve med de begrensningene det legger på sosial kontakt. For øvrig forteller kvinnene om betydelige psykiske helseplager, og flere går i psykoterapi.

Noen av kvinnene har ingen kontakt med familien sin i dag, mens andre har begrenset kontakt. En ung kvinne har flyttet tilbake etter bruddet, og her har bruddet og kvinnens kompromissløshet utløst endring i særlig far–datterrelasjonen, men også i kjernefamilien som helhet.

5 Case-beskrivelser fra barneverntjenesten

Dette kapitlet presenterer fire anonymiserte case som eksempler på de sakene barnevernet har erfaring med. Vi baserer oss på barneverntjenestens beskrivelser, og fokus ligger på de første fasene av saken.

Case 1: Jente 17 år benekter, barnevernet henlegger, og jenta dukker opp igjen

En jente på 17 år, oppvokst i Norge, fortalte minoritetsrådgiver på skolen om omfattende kontroll hjemme, blant annet fra eldre søsken. Det skulle også være snakk om å gifte henne bort. Skolen oppfattet henne som trist, stille og svært tilbakeholden. De meldte bekymring til barnevernet som kom og snakket med jenta på skolen. Da hun fikk høre det som sto i meldingen, begynte jenta å le. Hun hevdet at skolen overdrev og at det var en misforståelse. Hun hadde ikke ment det sånn, og det var ikke snakk om et planlagt tvangsekteskap: «Det er bare mamma, når hun blir sint på meg, så sier hun at hun skal gifte meg bort når jeg blir 18, men det er bare på tull.»¹⁷ Videre fortalte jenta at foreldrene hadde strammet inn en periode, men det var fordi hun selv ikke hadde fulgt avtalene de var blitt enige om. Men nå gikk det bra, insisterte hun, så det var ikke grunn for at barnevernet skulle engasjere seg. Saksbehandler forteller at hun forsøkte å spørre jenta på alle mulige måter, for å komme til bunns i hva som egentlig hadde skjedd. Hun forklarte jenta at barnevernet ville snakke med henne først og at de ikke trengte å fortelle foreldrene om alt som sto i meldingen.

Da var hun veldig opptatt av det: ‘Dere trenger ikke snakke med foreldrene mine ... men hvordan skal du snakke, hva skal du si da?’ Jeg sa at vi kunne bare si at skolen har levert bekymring fordi du har vært veldig trist, og vært mye alene. Men da sa hun at det kom ikke foreldrene til å tro på, så hun ville ikke at vi skulle kontakte dem. Hun var veldig opptatt av det, og veldig opptatt av at vi ikke skulle nevne tvangsekteskap. Sendte meg masse meldinger i ettertid: ‘ikke snakk med dem om tvangsekteskap, det er ikke noe i det’. ‘Men hvis du er så opptatt av at jeg ikke skal si det, da blir jeg bekymra. Og hvis det ikke er noe i det, så er det ikke noe farlig å snakke om det. Vi gjør

¹⁷ Sitat fra saksbehandler som gjengir det jenta sa etter hukommelsen.

det med mange’, sa jeg da. (...) Men hun gråt og var veldig fra seg, at jeg ikke skulle nevne tvangsekteskap.

Saksbehandler sier videre at hun hadde flere samtaler med jenta, også sammen med minoritetsrådgiver og miljøarbeideren på skolen, der de fikk fortelle om sin bekymring og hva de hadde sett. Også i disse møtene begynte jenta å le og hevde at det bare var hun som hadde overdrevet:

‘Jeg hadde ikke noen å snakke med, jeg ville bare snakke med noen. Og nå angrer jeg på at jeg sa noe’, sier hun. Egentlig var problemet at hun hadde så dårlige venner, og at hun følte seg alene, hun ønsket litt oppmerksomhet, derfor sa hun disse tingene.

Saksbehandleren sier at hun var sterkt i villrede om hva hun skulle tro. Skolen var svært bekymret og framhevet at de hadde mange elever med minoritetsbakgrunn, men at denne jentas atferd pekte seg ut. Etter noen flere samtaler med jenta snakket barnevernet med foreldrene, der jenta også var tilstede. Meldingen ble ikke opplest i sin helhet, og tvangsekteskap og kontroll ble kun nevnt som tema barnevernet tar opp på generelt grunnlag. Foreldrene svarte at jentas eldre søsken hadde fått velge partner selv, og de viste til at en av døtrene var skilt uten at det var noe problem for dem. De forklarte at de ønsket å ha noe å si i barnas partnervalg, men tvang var utelukket. Ifølge dem hadde jenta fått strammet inn reglene for innetider fordi hun hadde vært altfor seint ute og ikke respektert avtaler. De var også bekymret for hennes valg av venner. Kort sagt fikk saksbehandlerne et godt inntrykk av dem. De virket åpne og reflekterte, og de stilte seg positive til at jenta kunne gå til samtaler med barnevernet. Undersøkelsen varte i tre måneder, og saksbehandler snakket med jenta både på telefon, på skolen og på barnevernkontoret. Hun fortsatte å nekte for at hun trengte hjelp, og til slutt vurderte barneverntjenesten at de ikke kunne gjøre annet enn å henlegge saken, selv om saksbehandler fortsatt var urolig. Det formidlet hun til jenta i den siste samtalen de hadde:

‘Nå har jeg gitt ballen til deg’, sier jeg. ‘Du er 17 år, og hvis du trenger hjelp, så snakk til meg.’ Og jeg spurte mange ganger, ‘er du redd for livet ditt’, så sier hun ‘nei, det er ikke det, det er ikke det’. Så sa jeg at ‘nå ligger ansvaret litt på deg, for nå har jeg gitt deg alle muligheter til å be om hjelp. Og hvis det er sånn at du faktisk har det så vanskelig at du ikke ønsker å si noe om det, så bare ta kontakt selv

om vi avslutter.’ Men hun var fortsatt veldig ‘jeg vil ikke ha hjelp fra barnevernet, jeg har det helt fint’. Så vi avslutta den saken, men det var vanskelig.

Saken ble avsluttet, og skolen ble informert om at saken var henlagt fordi jenta sto på sitt, men at barnevernet fortsatt var bekymret. Slik sto saken da vi hadde vårt gruppeintervju ved denne barneverntjenesten.

Da vi kontaktet saksbehandler noen måneder senere, viste det seg at den samme saken hadde dukket opp igjen. Jenta hadde i mellomtiden byttet skole, og noen venninner hadde sagt fra til noen der om at de var bekymret. Jenta var borte fra sosiale medier og svarte ikke når de prøvde å få tak i henne. Venninnene visste at hun hadde en hemmelig kjæreste og var redd for at foreldrene hadde oppdaget dette. Skolen meldte videre til barnevernet som oppdaget at jenta allerede var kjent for dem, noe den nye skolen ikke visste om. Omtrent samtidig kom det en melding fra politiet. Jentas kjæreste var blitt truet av brødrene hennes, og politiet bekymret seg for jentas situasjon. Til sammen var dette så foruroligende at barneverntjenesten bestemte seg for å akutt plassere jenta. Da de hentet henne hjemme, sammen med politiet, benektet hun fortsatt at det var problemer, men hun ble med uten protester. Etter plasseringen begynte hun å fortelle, til saksbehandler, en psykolog og til politiet. Da kom det fram at det hadde vært mye kontroll, men det var brødrene som var hovedproblemet. Hun var redd for dem, men ikke for foreldrene. Dette stemte med politiets og barnevernets inntrykk. Jenta var plassert med foreldrenes samtykke en stund, men ville så hjem igjen. På siste intervju tidspunkt bodde jenta hjemme og fikk tett oppfølging fra barneverntjenesten som også oppbevarte passet hennes. Hun hadde sagt til saksbehandler at hun hadde fått det mindre strengt hjemme.

Case 2: Jente 15 år flytter fram og tilbake mens barnevernet har tiltak i familien

En femtenårig jente som relativt nylig hadde kommet til Norge fortalte om sterke begrensninger og noe vold hjemme. Foreldrene gikk på introduksjonsprogrammet for flyktninger, og familien var i en krevende livssituasjon etter flukt fra hjemlandet. Foreldrene samtykket til plassering, og hun fortsatte på samme skole, men fikk adressesperre kode 6 i starten. Både jenta og foreldrenes hennes fikk raskt tillit til fostermor. Barnevernet hadde miljøterapeut

inne i familien mens jenta var plassert. Saksbehandler fulgte tett opp i forhold til både jenta, fostermor og foreldrene, slik at alle parter var innforstått med hvilke grenser jenta skulle ha i fosterhjemmet. Formålet var hele tiden at jenta skulle tilbake til familien. En utfordring i kontakten med foreldrene var at de sa én ting til barneverntjenesten og noe annet til jenta. De var tilsynelatende mer liberale i dialogen med saksbehandler. Denne diskrepansen viste seg også da jenta ville flytte hjem igjen. Det ble lagt planer for tilbakeføring i samarbeid med alle involverte, og så gikk det to uker før jenta ble akutt plassert igjen:

Og da kom det fram, at da hun kom hjem hadde foreldrene tatt styringa på at hvis du ikke gjør som vi sier nå, så blir du sendt på jenteskole. Vi bestemmer over deg hvis du skal bo her. Så hun ble akutt plassert igjen, og hos samme beredskapsmor. Og vi var veldig tydelig til foreldrene at det som kommer frem her er kjempebekymringsfullt. Og foreldrene var litt sånn der at ... Du merket at de var litt sånn i kampmodus: Det er vi som er foreldre, det er vi som bestemmer. Vi har forhørt oss med folk som sier at dere kan ikke gjøre ditt og datt. På en måte var det en veldig stor endring, som skapte høy bekymring hos oss. Og det var jo sånn som jenta rapporterte om tidligere. Men da ble det ganske tydelig for oss også.

Etter denne opplevelsen sa jenta at hun ikke ville ha noe kontakt med foreldrene, og hun ba barnevernet om å lete etter fosterhjem. Det gikk to uker, og så ville hun hjem. Barneverntjenesten forklarte henne at de var svært bekymret, men hun var fast bestemt. Saksbehandler forteller at de var tydelige på at de forsto at dette var krevende for henne, og at de ville støtte henne uansett hva hun bestemte seg for:

Uansett, det er du som bestemmer. Vil du hjem, så skal du vite at vi er her uansett. Du må ikke være redd for at du har skuffet noen eller såret noen av verken barneverntjenesten eller beredskapsmor. Vi forstår at dette er vanskelig og vi skal følge deg videre. Så det er derfor at jeg har samtale med henne en gang i uken på skolen. Bare for at hun skal vite at vi er der uansett, og at hun ikke føler at nå har jeg brent alle bruer.

På intervju tidspunktet bodde jenta hjemme, og hele familien fikk oppfølging fra barnevernet. Hun hadde fortsatt kontakt med beredskapshjemmet, som fungerte som et slags støttehjem på frivillig basis.

Case 3: Jente 16 år blir plassert, reiser hjem og så tilbake flere ganger

Jenta kom til Norge da hun var 5–6 år. Da hun var 16, fant foreldrene ut at hun hadde kjæreste, og de ble sinte og utsatte henne for vold. Jentas kjæreste meldte fra til barnevernsvakta, og barneverntjenesten startet sin undersøkelse med å snakke med jenta på skolen. Hun fortalte at hun hadde hatt det vanskelig hele livet, men at det ble verre da foreldrene oppdaget kjæresten. Hun fortalte om omfattende kontroll og begrensninger, forklarer saksbehandler:

Hun forteller at foreldrene hele livet har sjekka telefon hennes og alt hun gjør på internett. Hun får ikke lov å være ute utenom skolen, men må rett hjem når hun er ferdig på skolen. Hun får ikke være sammen med venner, får ikke lov til å se på TV med mindre foreldrene bestemmer hva det skal være. Egentlig bestemte de alt; hvilken religion hun skulle ha, hvilken skole hun skulle gå på og hva hun skulle bli.

Samme dag hadde barnevernet samtale med mor, far hadde ikke anledning. Mor insisterte på at ingenting av det jenta sa var riktig. Jenta reagerte sterkt da hun fikk høre at mor hadde benektet, og var redd for hva som kom til å skje. Barneverntjenesten ønsket å ha et møte med foreldrene og jenta sammen, men hun ville ikke møte dem. Møtet ble likevel gjennomført, og det ble så besluttet at jenta skulle akutt plasseres. Hun ble plassert i beredskapshjem med samtykke fra foreldrene. Foreldrene sendte jentas yngre søsken til sitt opprinnelsesland to dager etterpå.

Da barnevernet hadde jobbet med foreldrene i tre måneder, og jenta hadde møtt dem sammen med saksbehandler, flyttet hun hjem igjen etter eget ønske. Hun mente at foreldrene hadde endret seg, men ble skuffet da mye viste seg å være som før, selv om noe var blitt bedre. Hun stakk av og ringte barnevernsvakta som plasserte henne i et nytt beredskapshjem. Etter en kort stund ville hun hjem igjen, for så å ombestemme seg en gang til. På intervju-tidspunktet var hun ifølge saksbehandler fast bestemt på at hun ikke ville hjem og heller ikke ha kontakt med foreldrene. Imidlertid savnet hun søsknene som fortsatt oppholdt seg i foreldrenes opprinnelsesland, der foreldrene byttet på å bo sammen med dem. På dette tidspunktet var hun 17 år, og planen var at hun skulle flytte i fosterhjem med foreldrenes samtykke. Saksbehandler forteller at kjæresten er en veldig god støtte for jenta.

Case 4: Jente 17 år blir plassert, vil ikke ha kontakt med familien

Jente på 17 år kom til barnevernet via et fritidstilbud for ungdom. Der hadde hun fått tillit til en voksen og åpnet seg gradvis. Hun fortalte om vold og sterk kontroll, særlig etter at mor hadde oppdaget at datteren hadde en kjæreste og brukte prevensjon. Barneverntjenesten akutt plasserte henne, og hun ble så overført til institusjon med foreldres samtykke. Jenta ønsker ikke ha kontakt med foreldrene, men saksbehandler har kontakt med dem. Hun forteller at de to partene har svært ulike versjoner av hva som har skjedd. Saksbehandleren forklarer at jentas atferd virker ganske vanlig for en ungdom på hennes alder: «Drar med venninner etter skolen, eller drar på besøk til kjæresten sin noen timer.» Men fordi jenta vet at foreldrene ikke vil akseptere det hun gjør, lar hun være å svare hvis de spør eller ringer henne. Foreldrenes oppfatning er ganske annerledes, forklarer saksbehandler:

Slik de oppfatter det, har de en ungdom som bare stikker av, som lyver, som ikke forteller noen ting. Hun er liksom en sånn totalt utagerende unge, og de er kjemperedde for ungdomsmiljøet, rus og kriminalitet og ... Og så blir det så veldig ... For hun kan ikke si noen ting til dem om sin verden. Så har de straffet henne på veldig mange alvorlige måter, med både trusler og fysisk vold. I undersøkelsen fortalte jenta veldig mye. Så vi har hatt dialog med foreldrene hele veien, og de bekrefter jo ingenting av dette, og det gjør det bare enda verre for henne. Da tør hun i hvert fall ikke å reise hjem. Hun har vært veldig redd for at de planlegger å sende henne tilbake til hjemlandet, og gifte henne bort.

Saksbehandler forteller at planen først var at jenta skulle hjem igjen etter en kort akutt plassering. Foreldrene var åpne for hjelpetiltak, samtidig som de benektet å ha gjort det jenta fortalte om. Jenta fortalte mer og mer, og viste at hun var veldig redd, hadde mareritt om natta. Det ble til at barneverntjenesten ventet med tilbakeføring, og på intervju tidspunktet var planen at hun skal flytte på hybel med oppfølging når hun fyller 18 år.

6 Meldings- og undersøkelsesfasen

Dette kapitlet tar for seg barneverntjenestens erfaringer og utfordringer i første fase av barnevernforløpet; bekymringsmelding og undersøkelse. Til slutt tar vi med et tema som er relevant for alle faser av barnevernets arbeid, men som vi velger å plassere i dette kapitlet. Det gjelder andre familie-medlemmers og slektingers rolle i kontrollen og volden, og dermed i barnevernssaken.

Bekymringsmelding

Det var kontaktlærer som hadde snakket med henne. Hun hadde fått lov til å gå på et skoleball. Men i etterkant var pappa veldig på ... de hadde beslaglagt telefonen og PC-en, og holdt henne inne på rommet hele helgen. Så når hun kom på skolen mandag hadde hun vært under veldig press og kontroll hele helgen. Hun hadde nesten ikke sovet fordi hun var redd for hva pappa skulle finne på. Så åpnet hun seg for kontaktlærer på mandags morgen, og de ringte og kom hit og fortalte. Sånn som jeg opplever det, er at ting har foregått veldig lenge, og så skjer det noe som gjør at de ikke orker mer. Nå er det nok, nå fikser jeg det ikke lenger. (Barneverntjeneste)

I vårt datamateriale starter sakene ofte med en bekymringsmelding fra jentas skole eller ved at jenta selv kontakter barnevernet, enten direkte eller via en venn. Typisk er at skolen melder fra etter at jenta har betrodd seg til kontaktlærer, minoritetsrådgiver eller helsesøster. Det kan også være at skolens ansatte har bekymret seg for jentas utvikling over tid. Kanskje har humøret endret seg, og hun virker trist og innesluttet; kanskje har hun begynt å skulke eller skoleprestasjonene har gått nedover. I flere saker har det startet med at jenta åpner seg etter en konkret episode hjemme, for eksempel – som i sitatet over – at hun kommer til læreren sin på en mandag etter at noe har skjedd i helga. Ikke sjelden handler det om at foreldrene har oppdaget at jenta har eller kan mistenkes for å ha en kjæreste eller kontakt med en gutt, eller at hun har sagt imot foreldrene og fått en sterk reaksjon, enten det er vold, utskjelling eller trusler. I enkelte tilfeller har hun blitt kastet ut. Jenta forteller om det som har skjedd og åpner seg gjerne også om hvordan hun har det ellers.

Ikke alle saker starter med en konkret konflikt eller voldsutøvelse som har skjedd. Det kan også være at jenta er redd for at noe *skal* skje. Andre ganger kan det, slik barneverntjenesten forstår det, handle om at jenta har levd med vedvarende og kanskje økende kontroll og begrensninger, og at hun ikke orker mer. Flere saksbehandlere forteller at de møter svært redde jenter. Noen er først og fremst redde for å dra hjem til fortsatt vold og kontroll. De kan være redde for hva som vil skje når foreldrene får vite at barnevernet er involvert. Fra andre kilder, for eksempel minoritetsrådgivere, vet vi at jenter i slike situasjoner ofte ikke ønsker at barnevernet skal involveres. Samtidig som de heller ikke ønsker å fortsette slik situasjonen er.

Saksbehandlerne forteller også at jentene er skeptiske til hva som vil komme ut av at barnevernet snakker med foreldrene. Dels kan de være redde for represalier, dels for at ikke å bli trodd. Vi har hørt flere eksempler på at jentene sier at foreldrene kommer til å ha en helt annen versjon av saken, at de er flinke til å snakke for seg og virke troverdige. I slike tilfeller frykter jenta at saksbehandler vil tro på foreldrene framfor henne. Det kan være vanskelig å formidle til jenta at barnevernet er forpliktet til å snakke med foreldrene, men at dette ikke nødvendigvis betyr at de tror på det foreldrene sier. Vi har hørt eksempler på at foreldre bevisst skremmer med og misinformerer om barneverntjenesten, i tråd med de unge kvinnenes erfaringer (se kapittel 4). Jentene kan ha stort behov for informasjon om hva barnevernet er og gjør.

Opplyse saken

Når barneverntjenesten setter i gang en undersøkelse, kan de fremskaffe informasjon fra ulike instanser. Vi har ikke spurt systematisk om hvilke instanser som blir kontaktet i den enkelte sak, men det kan se ut som om barnevernet i flere saker baserer seg mye på jentas egen framstilling, samt at de innhenter foreldrenes versjon. Skolen som melder står også sentralt. I noen intervjuer har vi spurt om politiet er bedt om å skaffe opplysninger fra sine registre. Et eksempel er case 1 om jenta som benektet det hun hadde sagt på skolen. Her bekreftet teamleder at de kan innhente opplysninger uten samtykke for å opplyse saken, for eksempel ved å be politiet sjekke sine registre. Men da må det være noe i meldingen eller saken som tilsier det, sier hun. I denne saken var det jo snakk om tvangsekteskap, påpeker vi. Leder viser til at det kom fram at de andre søsknene hadde giftet seg av fri vilje og

en var skilt. Barneverntjenesten hadde snakket med søsteren som bekreftet at hun var skilt og at hun giftet seg frivillig. Her ser det ut som at søsknene anses som troverdige kilder som brukes for å sjekke ut det foreldrene har fortalt. Videre, at skilsmisse i familien tolkes som et tegn på at familien er liberal, og dermed ikke ville tvangsgifte en datter. Om samme sak får vi vite at jenta hadde spilt fotball og at en søster jobbet i en offentlig etat. Det synes som om dette var informasjon som barnevernet vurderte som indikasjon på at familien ikke var kontrollerende. Når hun skal forklare hvorfor saken ble henlagt, sier leder følgende:

Nå kom det jo fram her da, at de andre søsknene var skilt, eller hadde giftet av fri vilje, ikke sant. Vi kan ikke gjøre saken noe større enn det den er. Vi må forholde oss til det vi vet, og når en 17-åring, snart 18 ... når hun trekker tilbake, da kan vi faktisk ikke gjøre noe mer, og det er jo vår utfordring. (...) Det er veldig vanskelig, sånn som i denne saken, 'nei jeg trekker alt tilbake', så kan jo vi ha noen tanker rundt det, men vi kan ikke påvirke denne 17-åringen. Det vi kan gjøre er å tilby og prøve å undersøke. Hvis ikke vi får tak i noe mer da, så får vi faktisk ikke gjort så mye mer. (Barneverntjeneste)

Når leder her sier at de må forholde seg til det de vet, som grunnlag for vurderingen av om de trenger ytterligere opplysninger fra politiet, synes det som en sirkelargumentasjon. De vet jo faktisk ikke noe sikkert, bare hva foreldre og søsken har sagt. Vi er usikre på hva leder mener med ikke å «gjøre saken større enn den er». Her var det en melding basert på ting jenta selv hadde fortalt. Når hun så benekter og trekker tilbake, er det to mulige forklaringer: At hun tidligere blåste saken opp, som hun selv hevdet, eller at hun nå forsøker å skjule hvor ille det er. Det kan synes som om barneverntjenesten har ulike tilnærminger til jentas to versjoner. Mens det hun sier om vold og kontroll sjekkes ut og veies mot foreldrenes benekting, aksepteres den siste som hennes ønske, som tilsier at de ikke kan gjøre noe mer. Et spørsmål er om de har gjort alt de kan for å tilrettelegge for at hun skal åpne seg; om de har den rette metodikken, tiden og forståelsen som skal til for at jenta står ved sin forklaring. Vi vil spørre om en slik diskrepans mellom første og andre versjon tilsier at barneverntjenesten i større grad søker opplysninger fra andre enn jenta og familien. I denne omgang vil vi avslutte med et sitat fra den samme lederen, som følger like etter sitatet over:

Leder: Så vil jeg også si, vi har mange sånne type saker, men vi har også avdekt i en del saker at noen ungdommer bruker dette med sosial kontroll for å oppnå noe de vil. Vi synes det er alvorlig at de gjør det, at det har noe med den dysfunksjonelle familiestrukturen å gjøre ...

Intervjuer: Kan du gi noen eksempler?

Leder: At det faktisk ikke har vært sosial kontroll, men at ungdommen har kommet fordi de har fått seg en kjæreste med en annen bakgrunn, og vil oppnå noe. Så kontakter de barneverntjenesten. Det kan være sånn 'jeg vil bo på hybel fordi jeg vil ha fri tilgang til at kjæresten min skal komme'. Så viser det seg i noen av de sakene, jeg sier ikke alle, at det faktisk ikke har vært sosial kontroll. (Barneverntjeneste)

Dette er ikke den eneste informanten som forteller om unge med en annen agenda, som vil oppnå noe med å kontakte barnevernet eller andre hjelpere. Vi kommer tilbake til dette temaet i neste kapittel, men vil bare kort kommentere denne konkrete saken. Det er noe påfallende at leder trekker fram dette momentet i forlengelsen av vårt spørsmål om hvorvidt barneverntjenesten innhentet opplysninger fra politiet. Vi vet ikke om leder hadde behov for å forsvare seg, men vi ser det som problematisk dersom ungdom som trekker tilbake bekymringsfulle uttalelser skal kobles til erfaringer med at noen ungdommer fordreier sannheten for å oppnå goder fra barnevernet. En slik kobling synes særlig uheldig i dette tilfellet, gitt at jenta selv påsto at hun hadde overdrevet, at hun bare sa fra for å få oppmerksomhet, og samtidig viste tydelig frykt for at barnevernet skal kontakte foreldrene. Slike forklaringer burde i seg selv vekke bekymring, slik også saksbehandler i den aktuelle saken synes å vurdere det.

Felles samtale med jenta og foreldrene?

Det varierer hvordan barneverntjenesten går videre i arbeidet med en melding. Når i prosessen og hvordan barnevernet skal snakke med foreldrene, er et viktig tema. I samtlige saker vi har hørt om fra barnevernet, snakker de med jenta først, noe som er i tråd med anbefalinger både i voldsaker generelt og i saker med mistanke om æresrelatert vold spesielt.¹⁸ Noen

¹⁸ Se Bufdirs veileder.

ganger innkalles foreldrene umiddelbart etterpå, mens i andre tilfeller venter barneverntjenesten med å informere og involvere foreldrene. Her forklarer en saksbehandler:

Saksbehandler: Si at vi får en telefon fra skolen da, og de sier at nå sitter hun her, hun har fortalt om en voldsepisode i går, og hun er redd for å gå hjem. Da drar vi jo dit og snakker med jenta, og så innkaller vi foreldrene samme dag. Så tar vi en runde etter å ha snakket med alle parter, og tar en sikkerhetsvurdering. (...) Da er jenta enten på skolen eller her et sted. Ofte etterstreber man jo en fellessamtale, at vi på en måte gjenforener barn og foreldre i en samtale hvor vi drøfter litt sånn hva skal skje videre nå. Men det lar seg ikke alltid gjøre.

Intervjuer: Jentene er stort sett med på det, eller?

Saksbehandler: Det varierer veldig. Men ofte, om det har vært snakk om en konkret voldsepisode, så ønsker de ikke å møte mamma og pappa der og da, og da presser ikke vi igjennom det. Hvis hun er redd for å reise hjem, så blir hun jo stort sett plassert. Da blir det stort sett på institusjon fordi det ikke finnes så mange beredskapshjem å oppdrive for tenåringer. (...) Så går det gjerne noen dager, og så vil de hjem. (Barneverntjeneste)

Felles samtale med barn og foreldre ser ut til å være en generell føring som ifølge denne saksbehandleren ikke gjennomføres mot jentas ønske. I case 3 derimot, valgte barnevernet å ha et felles møte med jenta og foreldrene allerede første dag. Jenta var tydelig redd og hadde ikke lyst til å møte mor og far. Slik saksbehandler forteller om dette, ser det ut til at de gikk langt i å presse henne til å gjennomføre møtet:

Så sier jeg at vi må snakke med mamma og pappa sammen. Jeg er der hvis det blir for vanskelig, så gi meg et tegn, så kan vi gå ut. (...) Jeg prøvde å ivareta henne fordi hun var så redd for å møte dem. Så kommer vi opp i gangen og skal runde hjørnet for å gå inn på rommet hvor foreldrene sitter ... hvor hun går ned i knestående rett og slett, kroppen sier bare helt stopp. Da er det sånn, skal jeg presse henne til å gå inn? Hva gjør vi nå? Da tror jeg at jeg snakka litt med deg [henvendt til leder] og du sa at vi må snakke sammen, med foreldrene. Så da går vi inn og snakker med foreldrene, og de står på sitt. Jenta sitter og ser en annen vei. Men så sier hun faktisk direkte til foreldrene: Hvorfor lyver dere? Og hun gråter veldig. Hvor mor og far blir litt ...

smiler og ler litt på en måte til jenta, som at de vil si at dette er tull, liksom. Men da vurderer jeg at her kommer vi ingen vei, dette er veldig vanskelig for jenta. Og når hun kommer ut igjen da, er det også sånn at kroppen hennes bare faller sammen. (Barneverntjeneste)

Etter dette ble det vurdert at jenta ikke skulle hjem igjen, når hun viste så mye fysisk ubehag og stress, og hun ble plassert samme dag.

Det kan synes som om leder her mente de burde presse jenta til å møte foreldre mot sin vilje. Begrunnelsen som gis, er gjenkjennelig fra andre intervju med barneverntjenester. For det første oppgir leder at slike felles møter er viktige for å opplyse saken: «Det som er viktig for oss er å se hvordan familie og barn reagerer på hverandre, for det gir oss så mye informasjon at vi gjør det.» Vi spør hva som ville skjedd dersom jenta ikke hadde reagert på denne måten, men i stedet hadde håndtert sin frykt for foreldrene ved å trekke tilbake og benekte det hun hadde sagt. Da ville barneverntjenesten blitt enda mer bekymret, ifølge leder. Dette er imidlertid den samme barneverntjenesten som henla en sak etter at jenta trakk tilbake det hun hadde fortalt til en ansatt på skolen. For det andre trekker saksbehandler fram følgende resonnement: «Det var litt med det også, at blir det bedre å møte de om en måned? Dette kommer til å bli vanskelig uansett, og på et tidspunkt så må du møte foreldrene dine.» Denne logikken om at det er greit å få det overstått, synes å være en generell tankegang hos flere barneverntjenester. Vi vil spørre om den har relevans i disse sakene, der den unge har en begrunnet redsel for represalier og der man vet hvor sterkt presset er, både direkte fra familien og fra jentas internaliserte verdier, om å trekke tilbake ønsket om hjelp. Gitt dette utgangspunktet, kan man argumentere for at resonnementet snarere bør snus på hodet, at det i utgangspunktet er skadelig om jenta må møte foreldrene tidlig i prosessen, i det *tidsvinduet* der hun har turt å si fra. Gitt det hun forteller om situasjonen i familien, vil hun snarere trenge avstand fra foreldrenes press og krenkelser, og støtte til å håndtere de motstridende følelsene og frykten som følger av å åpne seg for utenforstående. Hvis barnevernet tar det hun forteller på alvor, kan det være direkte kontraproduktivt både for informasjonsinnhenting og jentas generelle psykologiske tilstand, å presse henne til å møte foreldrene. Kort sagt; i dette perspektivet er det *ikke* greit å få det overstått.

Flere av våre informanter i barneverntjenesten er bevisst på disse utfordringene. I en sak ventet barneverntjenesten ikke bare med å samle foreldrene og jenta i felles møte, men med å informere foreldrene overhodet.

Saksbehandler forteller at jenta var så redd for at barneverntjenesten skulle snakke med foreldrene, at de ventet nesten hele den tilmålte tiden (tre måneders frist for undersøkelser) med å kontakte foreldrene. I samarbeid med politiet hadde de flere ganger avtalt med jenta at foreldrene skulle kontaktes, for så å avlyse fordi jenta ombestemte seg.

I et annet intervju, deler en saksbehandler sin erfaring fra å forstå hvor presset jenta følte seg i starten etter at hun ble akutt plassert. Hun ønsket ikke å treffe foreldrene, og saksbehandlerne valgte etter hvert å tilpasse seg hennes ønsker og behov:

Så sa jenta etter hvert, at hun følte at vi presset henne for mye. At hun ble bare enda mer redd. Hun stolte ikke på barnevernet, fordi hun følte at vi var på foreldrene sin side. Og hun følte at vi pushet så veldig på: Men kan du ikke møte dem sammen med oss, kan vi gjøre det sånn, kan vi gjøre det sånn. Så til slutt måtte vi liksom si greit, nå skal vi la dette bero. Du må få tid på deg, det må gå i ditt tempo. (...) Hun har ikke sett dem én eneste gang siden den dagen for snart ett år siden. Det var jo ikke i utgangspunktet det vi tenker er best, men sånn har det utviklet seg til å bli. (Barneverntjeneste)

Melde tidligere?

De siste årene har det vært mye fokus på at offentlige instanser i større grad bør melde bekymring til barneverntjenesten og melde tidligere. Følgende utsagn fra en av våre informanter reflekterer dette standpunktet:

Jeg tenker at den største utfordringen er at de jentene kommer veldig sent inn, for det har ofte ikke vært noe bekymring i de familiene før. Så er de kanskje 16–17 år, er på en måte på vei inn i unge kvinners rekke, og det er jo en utfordring. Vi skulle gjerne kommet inn mye tidligere i de sakene. (Barneverntjeneste)

Senere i intervjuet gjør samme informant seg noen tanker om hvorfor meldinger kommer inn sent. Det kan blant annet skyldes at rådgivere og andre i skolen «sitter på saken» for lenge før de melder, mener hun:

Og så er det jo sånn at noen snakker med rådgivere over tid, og så tar det tid for dem å sende meldinger til oss. Fordi de [jenta og rådgiver] har den fortroligheten sammen. Da er vi veldig på at dette burde vært meldt mye tidligere. Dess tidligere vi kommer inn, dess lettere og bedre er det for oss å hjelpe de familiene eller barna det gjelder. (Barneverntjeneste)

Dette er en vanlig måte å tenke på i barnevernet: Det er viktig å komme tidlig inn, og derfor må instanser som har kontakt med barn melde tidligere. Når en ungdom ikke kommer inn i systemet før hun er 16–17 år, kan det åpenbart være tegn på at bekymringsfulle forhold ikke har blitt oppdaget, eller ikke meldt. Vi vil likevel peke på at denne generelle logikken ikke alltid er relevant i tilfeller der jenter seint i tenårene melder fra om vold og streng kontroll. Det kan også handle om at foreldrenes vold og kontroll er motivert ut fra et ønske om å kontrollere kvinners seksualitet, og at den først inntreffer for fullt seint i tenårene.

Et annet spørsmål som må stilles, er hvorvidt føringen om å melde fra tidligst mulig, gjelder i samme grad i saker der en sterkt kontrollert tenåringsjente er redd for at barneverntjenesten skal involveres, og der hun i kraft av sin alder skal ha stor innflytelse på utfallet av meldingen, slik vi har sett eksempler på over. Flere av saksbehandlerne vi har intervjuet, vektlegger behovet for å bruke tid med jenta og ikke å forhaste seg, slik at man «mister» henne. Som en av våre informanter sa: «Ofte er vi jo opptatt av ungdommens egen stemme. Vi legger stor vekt på hva han eller hun ønsker.» Hun mente imidlertid at saker om sterkt kontrollerte og begrensede jenter var særlig utfordrende i så måte:

Når de kommer hit, har de så vanskelig for å svare på det: ‘hva vil jeg?’ De tenker mer på konsekvensene for andre, hva andre vil og hva andre vil si om familien, om skammen de påfører dem. De klarer ikke å få fram sin egen stemme, tør ikke, er så redde – ikke bare for foreldrene, men det er så mange andre som styrer ... Så jeg oppfatter at man må ha en annen vinkling, bruke mer tid for å få fram deres stemme. Det er ikke som den unge gutten som hater barnevernet og ikke vil på institusjon, ikke sant. Disse jentene tenker på helt andre ting enn seg selv ... sier gjerne at det ikke er så farlig med dem, at de vil gjøre det som er best for familien. Så vi må jobbe mye med å styrke dem til å klare å snakke for seg selv. Og det er ikke gjort på to samtaler, liksom. (Barneverntjeneste)

I forlengelsen av dette, kan man spørre om tidlig inn-tankegangen bør modereres noe i saker der jenta selv er skeptisk til å melde, og der det ikke er mistanke om alvorlig vold eller annen forestående fare. En saksbehandler forteller at de nylig søkte råd hos det nasjonale kompetanseteamet om en slik sak, i samarbeid med en skole. Da fikk de råd om å «skynde seg sakte», og

at skolen hadde en viktig rolle i å kartlegge jentas situasjon. Ofte vil den personen hun har opparbeidet tillit til være best stilt til å gjøre slike avdekkende samtaler før barnevernet eventuelt går inn i saken:

De sa at det var viktig å få et inntrykk av familien før man åpner et vepsebol. Vi mister litt kontrollen da. For det er ikke til å stikke under en stol at når vi kommer inn, så er det mye vi ikke får tak i på de første samtalene. Og tiden går, hverdagen er hektisk. (Barneverntjeneste)¹⁹

Barneverntjenesten har stramme tidsfrister, og når saken først er meldt – når «vepsebolet» åpnes – er det begrenset tid til rådighet. Her er argumentet at andre instanser noen ganger bør kartlegge mer før de melder, antakelig fordi man er redd for at jenta skal trekke seg når barnevernet involveres, eller fordi foreldrene må informeres når barnevernet setter i gang undersøkelse. Vi ser dette rådet som interessant og relevant. Andre kan være i en bedre posisjon til å få informasjon fra jenta, og barneverntjenesten kan i en tidlig fase med fordel fungere mer som støttespiller for skolens rådgivere, helsesøstre etc. i saker der det er mulig å bruke tid. Et annet argument er at jenta kan trenge tid for å finne ut av hva hun ønsker og hvordan hun skal håndtere situasjonen når saken meldes. Det å holde kontakt med og samtale med jenta er i seg selv et tiltak, og et tiltak som kan forhindre at hun trekker tilbake det hun har sagt, når barnevernet kobles inn. Denne tilnærmingen gjelder selvsagt ikke i tilfeller der en jente er redd for å dra hjem og vil at barnevernet skal akutt plassere henne.

En annen saksbehandler påpeker at ikke alle jenter er klar over konsekvensene av å si fra om problemer hjemme, og at saken kan eskalere svært raskt og på en måte som jenta ikke er forberedt på:

Når hun forteller det til helsesøster litt sånn uplanlagt. Og så er det en kjempesnøball som begynner å rulle da. Men kanskje de bare har letta hjertet sitt litt og forteller om én voldsepisode, og så ringer de hit og så plutselig på ettermiddagen så er de plassert på skjult adresse et eller annet sted. Det er kjempegreier som plutselig er helt vanvittig voldsomt som de kanskje ikke har sett for seg. De kjenner jo ikke systemet og hva som blir satt i gang. (Barneverntjeneste)

¹⁹ Vi understreker at dette er vår informants framstilling av Kompetanseteamets råd. Vi har ikke sjekket den med teamet.

Vanskelige diskrepanser

«Hva skal vi tro?» er en formulering som går igjen hos barneverntjenestens saksbehandlere, som for eksempel i case 1. Det kan handle om to typer diskrepanser: For det første, når jenta hevder noe, og foreldrene har en helt annen versjon. Dette kommer vi nærmere inn på i kapittel 8 der vi tar opp barnevernets dialog med foreldrene. For det andre, når jenta først forteller om vold og kontroll, for så å trekke alt tilbake. Mange av våre informanter sliter med hvordan de skal forholde seg til disse og beslektede diskrepanser.

Flere saksbehandlere tegner et bilde av jenter som med stor fortvilelse sier fra om svært alvorlig forhold hjemme, for så å trekke tilbake alt sammen og insistere på at det ikke var sant. Jenta gir altså to diametralt motsatte versjoner av virkeligheten.

Saksbehandler L: Det var også ei jente som satt her og var fortvilt, og sa hun ble banka hjemme, kan ikke bo hjemme og det er forferdelig. Hadde noen voldsomme uttrykk. Det var vanskelig å roe henne ned. Og utrolig vanskelig å definere, ble du utsatt for vold eller ikke?

Saksbehandler K: Det er en gjenganger, snakker du sant eller ikke?

Saksbehandler L: Det blir mange ganger så ekstremt. Og så er de ofte så til og fra, altså de trekker det tilbake og så er de der igjen. Det er veldig vanskelig for oss. (...) Når hun da trekker det tilbake, er det vanskelig å vite om det er fordi hun nå har bestemt seg for å være ærlig, eller om hun har blitt redd. (Barneverntjeneste)

Jenta gir to ulike versjoner av forholdene i familien, og hun veksler mellom å ville bo hjemme og bli plassert. Når konsistens i forklaringen er et vanlig kriterium på at noen snakker sant, kan veksling i seg selv skape tvil rundt jentas troverdighet. En annen effekt, er at saksbehandlerne ser ut til å bli opptatt av hvilken versjon de skal tro på.

Et annet aspekt, som kommer fram i sitatet over, gjelder jenter med dramatiske uttrykk som er vanskelige å forstå og der uttrykket ikke står i stil med det hun forteller om. Forenklet sagt: Hvordan kan en jente som angivelig er så kuet og kontrollert, være så utagerende og frampå? Og hvordan kan foreldre som ifølge henne er så undertrykkende og strenge, være så åpne og samarbeidsvillige? Et eksempel henter vi fra et gruppeintervju der en saksbehandler forteller om en jente som ble sendt til foreldrenes opprinnelsesland etter at hun hadde kontakt med barnevernet:

Saksbehandler J: I forkant av det, så skulka hun skolen og stjal penger, og det er sånn som vi som foreldre også kan bli fortørna over. Det er klart foreldrene blir irritert på disse ungene som stjeler penger og som ikke går på skolen. Og hvor vi av og til støtter foreldrene i den bekymringen fordi vi også hadde vært bekymra hvis det var våre barn. Men jeg tenker at det er det uttrykket de har kanskje, for å fortelle verden noen ting. Og vi klarer ikke helt å skjønne det. Sånn tenker jeg noen ganger, for hun jenta ble faktisk sendt ut av landet. Hun hadde akkurat de atferdsteknikkene, skulke, stjele, ja ... Det er jeg bekymra for, at vi ser bare det ... at vi må bli flinkere å se bak. (Barneverntjeneste)

Et vanlig scenario er at foreldrene er svært opptatt av å få jenta hjem igjen så snart som mulig, særlig fordi de er redde for at slekt og nettverk skal få vite at barneverntjenesten er inne i familien. I denne fasen, vil foreldrene tilsynelatende være samarbeidsvillige, og nærmest gå med på hva som helst for å få jenta hjem, har flere erfart. Flere saksbehandlere er klar over foreldrenes behov for å skjule at barnevernet er involvert, og at dette kan forklares med hensynet til familiens sosiale omdømme/ære:

I et par saker jeg har hatt, er alt blitt overskygga av familien som har vært opptatt av at ingen må finne ut av det her, det er så flaut og så skamfullt. Bare få den jenta hjem. De sier nesten hva som helst, de er med på alt, bare ingen får greie på at barnevernet har vært inne i bildet eller at hun har bodd på institusjon. Så da er de medgjørige. (...) Bare dyss det ned, få denne krisa over før noen i storfamilien har merka det. Og så sier ungdommen, 'men det sier de til dere, men jeg vet at ikke er tilfellet. Det er bare skalkeskjul, og jeg kommer til å få det enda verre fordi jeg har fortalt'. (Barneverntjeneste)

Jenta trekker tilbake, barnevernet henlegger

Jeg har hatt en del av disse jentene. Hvor vi har akutt plassert, fordi de nekter å gå hjem, tør ikke gå hjem. Foreldrene har oppdaga at de har en kjæreste, vi akutt plasserer dem og foreldrene skjønner ikke hva dette er. Og så går det 2–3 dager, og så vil de hjem igjen. (...) Det er noe med at de suges litt inn i familien igjen. (Barneverntjeneste)

Jenter som trekker tilbake historien sin, er en gjengs erfaring hos våre informanter. Som vi har sett i case-beskrivelsene, kan slik tilbaketrekking skje både i meldings- og undersøkelsesfasen og etter plassering. Dette er

jenter som først sier at de ikke tør å gå hjem igjen og viser tydelige tegn på frykt, for så å trekke alt tilbake, avvise barnevernets tilbud om hjelp, og – tilsynelatende like sterkt – ønske å dra hjem igjen. Det er ingen tvil om at barneverntjenesten da står overfor en vanskelig vurdering:

Det er jo basert på det ungdommen selv forteller. Og da har de kommet til et punkt der de har fått nok. Da er meldingene at de er deprimerte, det er selvmordstanker, det er atferd, det er disse tingene som sier noe, og de forteller om sosial kontroll. Men så blir det noen ganger sånn som du har beskrevet, at de trekker alt tilbake, og vi sitter jo med en kjempebekymring for hva som skjer videre med disse jentene. Og vi har ikke mulighet å følge opp, for det er ikke nok til å iverksette noe tvang. Og så ønsker de ikke videre hjelpetiltak. (Barneverntjeneste)

Noen oppfatter at de ikke har annet valg enn å henlegge saken, når jenta trekker tilbake det hun har sagt. Som sitatet over er et eksempel på, kan det noen ganger synes som om barneverntjenesten mener de er prisgitt jenta, når hun benekter det hun har sagt tidligere. Vi vil spørre om det faktisk stemmer, at de ikke har andre alternativ enn å henlegge, når de fortsatt sitter med en bekymring. Er det ikke mulig å innhente opplysninger fra andre kilder, eventuelt utvide undersøkelsestiden, jf. bvl § 6-9 første ledd? Vi vil også nevne muligheten for å henlegge med bekymring, slik at man etter seks måneder kan vurdere å opprette ny undersøkelse.

Andre ser ut til å gjøre visse vurderinger av jentas troverdighet. I det følgende sitatet resonnerer en saksbehandler rundt en slik erfaring, der barnevernet mente jentas første versjon var mest troverdig:

Hun trakk historien sin helt. Der skjedde det en akutt hendelse i sommerferien som gjorde at hun mente at alt hun hadde sagt tidligere var løgn. Det var ingenting av det hun hadde forklart som stemte, og hun ville bare hjem. Da blir man litt sånn ... lurer på troverdigheten. Og foreldrene lurer veldig på hva det er som gjør at vi trodde på henne da, men ikke nå. Men det som var med hennes historie ... Da hun kom til oss og fortalte, og i samtalene vi hadde etterpå, så var hun en veldig reflektert jente – kunne se ting fra flere sider og sånn. Men da hun kom og sa at alt var løgn, jeg vil bare hjem ... Da var det ikke noe mer tanker rundt det, ingen refleksjon. Da var det bare sånn, punktum. (Barneverntjeneste)

I et gruppeintervju snakket saksbehandlerne om at det er vanskelig å avslutte en slik sak, men at de håper at jenta vil ta kontakt igjen, hvis hun trenger det.

En av dem framholdt at jenta nå tross alt kjenner til barnevernet og vet at det finnes hjelp å få. De andre kollegene sier seg enig og understreker at dette sier de til jenta direkte, at hun bare må ta kontakt. Likevel er det vanskelig å vite: «Kanskje lener vi oss litt på det da, at de ikke er små barn, de har telefoner, og de klarer å si ifra», sier en saksbehandler. «Og at de går på skole, som også kan varsle bekymring», legger en kollega til. I dette intervjuet spurte vi om det ville være mulig å kontakte jenta i etterkant av henleggelsen, for å sjekke hvordan det går med henne. Svaret vi fikk, var at dette var umulig siden saken var henlagt. Dersom dette er riktig, er det enda et argument for å henlegge med bekymring eller utvide undersøkelsestiden, for å gi jenta noe mer tid til å områ seg.

Betydningen av andre familiemedlemmer, slekt og nettverk

Før vi akutt plasserte henne, så skjedde det noe. Hun fortalte at hele familien hadde vært samlet, og så sa søster at 'hun har jo kontakt med gutter som er et år eldre.' Da tok bror jenta i håret og slengte henne inn i veggen tre ganger. Hun fikk en stor kul og følte seg svimmel. Hun gikk inn på rommet sitt og la seg der og var lei seg. Og da kom alle i hele familien én etter én, de er en ganske stor familie, og sa sånn at 'du overdriver', 'slutt å tulle', og 'ikke si dette til noen'.
(Barneverntjeneste)

Som dette sitatet illustrerer, og som vi også har sett i de foregående kapitlene, er søsken med på både å kontrollere og sanksjonere jenter i flere av sakene. Noen av jentene er sågar mer redd for søsken enn for foreldrene, som vi så i case 1. Dette kan både skyldes at søsken, oftest brødre, er de strengeste og mest voldelige, og det kan handle om at søsknene har bedre forutsetninger for å overvåke jenta og oppdage eventuelle grenseoverskridende handlinger. Et eksempel på det siste, er en 14-årig jente som ble gravid og tok abort uten at familien fikk vite det. De hadde likevel en mistanke, og jenta var særlig redd for at søsknene skulle avsløre henne. Her forteller saksbehandler:

Søsknene var sånn 'hvis du er gravid nå, kommer jeg til å drepe deg', og hun var veldig redd for de eldre søstrene og den eldre broren. Hun fryktet mer for dem enn foreldrene sine. (...) De var mer ressurssterke og visste mer om miljøet og hvordan jenta var, enn foreldrene visste. Hun kunne godt lyve litt til foreldrene og da godtok de det hun

fortalte, men hun kunne ikke gjøre det med søsknene, fordi de skjønte at hun løy. (Barneverntjeneste)

Flere av våre informanter er opptatt av at søsken kan være utøvere eller støttespillere for utøver. Andre synes å være lite bevisst på dette, som i eksempelet fra case 1 tidligere i dette kapitlet. Her så vi at barneverntjenesten brukte søsken for å sjekke ut foreldrenes opplysninger. Ut fra beskrivelsen av saken for øvrig, er det rimelig å anta at den eldre søsteren bevisst medvirket til å underbygge foreldrenes versjon, i stedet for å støtte jenta. I flere av sakene i vårt materiale har det vært betydelige forskjeller mellom søsken, både når det gjelder hvordan de blir behandlet av foreldrene, og hvordan de oppfatter de grensene foreldrene setter. Søsken kan vende seg mot den jenta som oppjonerer eller som vurderes som grenseoverskridende. For eksempel forteller en ansatt ved en akuttinstitusjon at de måtte splitte tre søstre, fordi to av dem var opptatt av å få den tredje til å innordne seg familiens normer. Jentene var plassert på grunn av vold fra mor.

Et grovt eksempel på søsken som utøvere, er et tilfelle der barnevernet måtte ha politi med seg for å regulere en storebror. Ifølge saksbehandler er han svært voldelig og «helt ute av kontroll». Hun forteller at far i familien har sagt til jenta at «jeg vet at jeg ikke kan slå barn i Norge, så det fikser storebroren din. For det er det ingen lover som sier noe om». Denne uttalelsen er vanskelig å forstå i og med at vold selvsagt er straffbart uavhengig av hva slags relasjon det er mellom utøver og utsatt. Det er imidlertid verdt å merke seg at denne faren kanskje har misforstått, eventuelt at han sikter til barnevernloven. Det er da også et poeng som saksbehandleren peker på, at søsken som utøver vold og omsorgssvikt ikke er en del av barnevernets vante handlings- og vurderingsrepertoar:

Det er denne storebroren som er det største problemet, og han er jo utenfor alle våre systemer, ikke sant. Så vi har jo bare politi å lene oss på i forhold til ham. (Barneverntjeneste)

Når denne informanten sier at storebroren er utenfor barnevernets systemer, sikter hun antakelig til at barnevernet ikke kan iverksette tiltak overfor myndige søsken. Derimot er det barnevernets anliggende dersom foreldre ikke forhindrer vold mellom søsken. Uansett er det utvilsomt behov for mer kunnskap og oppmerksomhet rundt søskens rolle som delaktige i vold og

kontroll av unge jenter. Inntrykket er at barneverntjenesten oftere vil tenke på søsken som potensielt utsatte. Det kan da også være snakk om begge deler, ved at søsken både kan være utsatt for og selv utøve vold. Her vil vi særlig trekke fram gutters situasjon i familier med sterke patriarkalske æresnormer. Den svenske forskeren Astrid Schlytter (2009, se også Schlytter og Rexvid 2016) har etterlyst bekymring og handling fra barnevernets side overfor gutter som læres opp til å kontrollere og bruke vold mot sin søster, eventuelt også mor. Schlytter peker på at denne type sosialisering må regnes som skadelig for gutten og som en form for omsorgssvikt.

ANDRE I FAMILIENS SLEKT OG NETTVERK

I noen saker der far har vært den strengeste og den voldelige, kan barnevernet gå med på ikke å plassere barna dersom far flytter ut og har besøksforbud. Vi har hørt eksempler på at far i slike situasjoner ikke nødvendigvis overholder denne avtalen, men fortsetter å oppsøke familien i skjul. Alternativt kan han og hans familie opprettholde kontrollen gjennom andre slektninger eller personer i fars nettverk, som i denne saken:

Der sliter vi med at fars slekt ofte dukker opp på skole. Barna er redde for å gå hjem fra skolen, fordi de de er redde for å møte på noen. Så selv om man har fått hjulpet mor med å håndtere situasjonen så går fortsatt barna og er redd for hele fars slekt. Fordi far har skjønt at han ikke kan oppsøke dem, men han sender andre. (...) De opplever det sånn at far skal se hvor de er og hva de gjør, selv når han ikke er tilstede. (...) Vi kan ikke nekte tanter og onkler å dukke opp i matbutikken ved siden av der de bor. Den muligheten har ikke vi. (...) Det kan bli problematisk at det blir mange involverte som ikke barnevernet kan ... Som vi ikke har noe kontroll på. (Barneverntjeneste)

Saksbehandler forklarer at de bruker mye tid på å snakke med barna om dette, og at de legger planer for hvordan de skal forholde seg dersom far eller hans slektninger dukker opp. I en lignende sak, der far har besøksforbud, er det særlig farmor som barna er redde for. Barna vet at barnevernssaken har skadet familiens rykte og er redde for at hun skal forsøke å kidnappe dem. At de har fettere og kusiner som går på samme skole er med på å gjøre dem bekymret. I denne saken har barneverntjenesten laget sikkerhetsplaner i samarbeid med politiet og oppbevarer barnas pass. I en annen sak var det fars venner som ivaretok kontrollen av jenta, mens han selv holdt seg unna. Disse mennene hadde full oversikt over hvor hun var og hvem hun var sammen med.

Oppsummering

I vårt materiale kommer bekymringsmeldingene som regel fra skolen, etter at jenta har fortalt om sine problemer. Det ser ut til at barnevernet gjennomgående snakker med jenta alene først, mens det varierer hvorvidt de kontakter foreldrene med én gang eller om de bruker tid med jenta først. Likeledes er det variasjon når det gjelder hvorvidt jenta og foreldrene blir samlet til felles møte tidlig i saken eller ikke. Vi har antydnet at slike fellessamtaler er begrunnet med generaliserte forklaringer som ikke har samme gyldighet i disse sakene, som i andre barnevernssaker med ungdom. I lys av den frykten som disse jentene beskrives å ha, kan slike møter være kontraproduktive med hensyn til jentas psykiske helse og mulighet til å stå ved det hun har fortalt om hjemmesituasjonen.

En vanlig erfaring er at jenta trekker tilbake det hun har fortalt, noe som kan ha flere forklaringer. Jenta kan være redd for represalier, og for ikke å bli trodd. Det bør være et sentralt mål å forhindre at jenta trekker tilbake historien sin som følge av press fra familien eller manglende støtte fra barnevern og andre hjelpere. Her er det viktig å utvikle et nært samarbeid med andre som kjenner jenta, for eksempel tillitspersonen hennes i skolen. Tilbaketrekking er imidlertid ikke nødvendigvis et resultat av press fra eller frykt for familien. Det kan også handle om selve situasjonen, der det å skulle bryte med familien kan synes uoverkommelig. Spørsmålet blir da ikke kun hvordan barnevernet kan forhindre at jenta trekker tilbake, men hvordan barnevernet best kan håndtere *at* hun gjør det. Altså, hvordan man kan unngå å henlegge saken til tross for at jenta trekker tilbake det hun først fortalte.

I kapitlets siste del har vi pekt på at andre familiemedlemmer enn foreldrene kan ha en rolle i volden og kontrollen, som barneverntjenesten i større grad bør ta hensyn til, samtidig som de har begrensede muligheter til å iverksette tiltak. Det gjelder for det første søsken, for det andre øvrige slekt og nettverk i Norge, men også i opprinnelseslandet.

7 Plassering

I dette kapitlet går vi nærmere inn på noen temaer knyttet til plassering. Et gjennomgående trekk i sakene vi har hørt om, er at jentene blir akutt plassert. Hvis de ikke blir tilbakeført, ofte etter eget ønske, ser det ut til å være ganske vanlig at videre plassering blir med foreldrenes samtykke (frivillig plassering).

Plassere eller ikke

Vi skal først se på saksbehandlerens refleksjoner rundt det å plassere jenta utenfor hjemmet. Selv om informantene kan ha ulikt syn på dette, synes de rimelig samstemte om at jentas egne ønsker skal ha mye å si når akutt-plassering vurderes. Det er vanskelig å la være å plassere en jente som er tydelig på at hun er redd for å dra hjem. Som i det følgende sitatet fra et gruppeintervju, er det flere saksbehandlere som viser til jentas alder i den forbindelse:

Saksbehandler 3: Når det kommer en ungdom som er såpass voksen da, og er så redd ... Og forteller om grov vold og at hun er veldig redd for konsekvensene, at hun kan bli sendt ut av landet, eller bli utsatt for mer vold, hvis det kommer fram at hun har fortalt til barnevernet. (...) Men akkurat det med akutt-plassering i en sånn situasjon. Jeg tenker jo at vi mangler noen sånne ... når det er så alvorlig, har vi nesten ikke annet valg enn å akutt-plassere. Men er det det lureste og det beste? Det er jo ikke alltid det.

Saksbehandler 4: Jeg tror det har litt å si hvordan disse ungdommene snakker om det, og hva de selv ønsker. (...) Det er nok noe i oss, som vi kjenner etterpå, at man har jo ikke hjerte til å sende disse ungdommene hjem når de sier at det er så skummelt. Og man vil jo ikke sende dem hjem til noe som potensielt er veldig farlig for dem. (...) Så jeg tror nok at det ungdommene selv sier har veldig mye å si i en sånn, i den fasen. (Barneverntjeneste)

Som nevnt her, vil holdningen til plassering avhenge av hvor grov volden er. Når det gjelder saker om streng kontroll, kan vurderingen være mer komplisert. I et gruppeintervju viste en deltaker til at barnevernet generelt er tilbakeholden med å flytte barn tidlig i saken, av hensyn til både relasjonen mellom jenta og foreldrene, og forholdet mellom barneverntjenesten og foreldrene.

Jeg tenker jo, dere får rette på meg om jeg sier feil, men vi prøver jo å unngå plasseringer så langt det lar seg gjøre. For det er litt fallitterklæring, for da har du skapt en kløft mellom foreldre og barn som er vanskelig å bygge bro over. Foreldrene opplever det som at vi har gitt barnet for mye makt, og de går i forsvar. Sånn at å sitte her og skulle få dem til å innrømme noe, det blir kjempevanskelig, fordi deres misjon da er å få tilbake barnet sitt, det er jo en menneskelig reaksjon. Jeg hadde sikkert ljugd så det rant av meg, jeg også, hvis jeg trodde det var det som skulle til for å få barnet mitt tilbake. Og vi prøver å si noe om at det som er viktig, er å få sannheten på bordet, så vi kan finne gode løsninger. Men hvorfor skal de ha tillit til det, de har blitt ringt opp på jobb – vennligst kom på vårt kontor sporenstreks. De har ikke noe utgangspunkt for å ha tillit til oss der og da. (Barneverntjeneste)

Det er ingen tvil om at en akutt plassering, som det her handler om, vil oppleves dramatisk for foreldrene. Slik vi forstår denne informanten, tar hun utgangspunkt i at plasseringer er problematiske, fordi de forårsaker en skade på relasjonen mellom barn og foreldre som det er vanskelig å reparere. Videre er hun bevisst på barnevernets makt. Hun peker på at en plassering vil skape en allianse mellom jenta og barnevernet i foreldrenes øyne, og at de kan oppfatte at barnevernet gir jenta (for mye) makt. Dermed får man et dårlig utgangspunkt for samarbeid og åpenhet fra foreldrenes side. Dette er en viktig refleksjon, og vi kommer tilbake til spørsmålet om barnevernets dialog med foreldrene i neste kapittel. Her vil vi kommentere at foreldrenes generasjons- og kjønns makt over jenta tilsynelatende er fraværende i denne analysen. Gitt at vi snakker om en klassisk patriarkalsk familiestruktur, vil jenta i kraft av sin alder og kjønn befinne seg nederst i makthierarkiet hjemme. Sett fra hennes perspektiv, kan barnevernet være en alliert som justerer maktrelasjonen til foreldrene, slik at hun ikke lenger er helt avmektig. I dette perspektivet kan det tenkes at kløften som plasseringen skaper er helt nødvendig, ikke bare for at jenta skal komme bort fra vold og kontroll. En flytting kan også gi henne en avstand til og posisjon utenfor familiens makthierarki, der hun ideelt sett kan få tiltrengt tid og hjelp til å finne ut av hva hun selv ønsker, og bygge opp tilstrekkelig styrke til å realisere disse ønskene. Utfordringene knyttet til å finne gode løsninger og måter å bygge bro mellom jentas og familiens virkelighetsoppfatning, er desto viktigere.

I vårt datamateriale ser vi også at en plassering kan medvirke til at jenta åpner seg. Et eksempel er en trettenårig jente som fortalte på skolen om hvordan hun hadde det hjemme. Hun ble utsatt for vold, fikk ikke ha kontakt med gutter og i begrenset grad med jenter med majoritetsbakgrunn. Hun måtte gå hjem rett fra skolen, fikk ikke delta i bursdager, klasseturer eller svømming. Hun hadde også funnet ut at foreldrene hadde kjøpt en enveisbillett for henne til hjemlandet i sommerferien. Skolen meldte bekymring, og barneverntjenesten brukte sin voldsmodell for å kartlegge vold og trusler sammen med jenta. Hun var på tilrettelagt avhør ved barnehuset der hun ikke sa noe. På dette tidspunktet bodde hun fortsatt hjemme, men ble så akutt-plassert i beredskapshjem. Da fortalte hun gradvis mer, om ganske grov vold, ikke kun fra foreldrene, men også fra brødre og søstre. Politiet valgte å gjennomføre nytt avhør og da kom det fram ytterligere opplysninger. I denne saken gikk akutt-plasseringen over i omsorgsovertakelse og jenta ble plassert med adressesperre kode 6.²⁰ På intervjutidspunktet hadde hun ikke trukket noe tilbake:

Snarere tvert om. Det kommer bare mer og mer. Og hun har vært så tydelig på hva hun vil. Hun vil ikke tilbake til familien sin. Men samtidig så er hun jo en veldig ung ungdom, ikke sant, så det har jo vært veldig vanskelig for henne med savnet etter familiefølelsen, som også var positiv til tider, ikke sant. Og det å ha tilhørighet til en familie da. Hun savnet tantebarn for eksempel. (Barneverntjeneste)

Institusjon eller hjem

Disse jentene bør jo ikke være på institusjoner. Det er ikke adferds-ungdom, dette er noe helt annet. Å plassere dem der blir veldig feil i forhold til det de står i. (Fosterfar)

Det er en utbredt oppfatning blant våre informanter, at jenter i denne situasjonen helst bør plasseres i et hjem. Samtidig mener flere at det kan være vanskelig å oppdrive beredskaps- og fosterhjem til så gamle barn, slik det framkommer i dette gruppeintervjuet:

²⁰ Adressesperre kode 6 innebærer at personopplysninger i folkeregisteret sperres for alle andre enn enkelte autoriserte personer i Skattedirektoratet. Se kapittel 10 for nærmere forklaring.

Saksbehandler A: Det er vel mest institusjonsplassering på de eldste jentene.

Saksbehandler B: Vi har bedt om beredskapshjem til begge mine. Den ene måtte bo halvannet døgn i institusjon, for da hadde vi ikke noe beredskapshjem klart. Den andre ble flyttet i beredskapshjem og bor der ennå. Så vi har bestrebet oss på å få beredskapshjem til de jentene fordi vi tenker at det er ikke noe adferd. For mange er det jo skremmende å komme på de akuttinstitusjonene, det er mye støy og uro og sånn. At det er jenter som trenger den omsorgen, støtten og forståelsen, kjærligheten egentlig, som er lettere å få i et hjem. (Barneverntjeneste)

Begrunnelsen for at beredskaps- og fosterhjem er best egnet, er dels – som i sitatene over – at disse jentene ikke hører hjemme på barnevernsinstitusjoner, der man oftest finner såkalt atferdsungdom. Jentene kan blant annet bli påvirket av ungdom som har problemer med rus, slik noen av de intervjuede unge kvinnene har opplevd (kapittel 4). Her så vi imidlertid også at jenter som har vært strengt kontrollert kan uttrykke seg gjennom såkalt «atferd». Videre framhever våre informanter, at dersom jentene skal flytte tilbake til familien, kan det være avgjørende at de og barnevernet kan forsikre foreldrene om at de ikke har brutt grunnleggende normer, som å ha sex. I et hjem vil det være lettere å veilede jenta i slike spørsmål, samtidig som hun får tettere oppfølging generelt. Et tredje argument imot institusjonsplassering gjelder sikkerhet, idet det kan være vanskeligere å holde jentas plassering hemmelig på den ene siden, og andre barn og ansatte kan rammes dersom jenta utsettes for represalier eller forsøk på kidnapping, på den andre. Sikkerhet kommer vi tilbake til i kapittel 10.

Plassering med foreldres samtykke

Men det synes jo jenta er veldig vanskelig, fordi det gir foreldrene noen rettigheter som hun blir utrygg av. Så, ja, det kompliserer det veldig. (Barneverntjeneste)

Som nevnt blir jentene i flere av sakene i vårt materiale plassert med foreldrenes samtykke, såkalt frivillig plassering utenfor hjemmet (bvl. § 4-4). Slik plassering krever også at barn over 15 år samtykker i kraft av sine

partsrettigheter (bvl § 6-3 annet ledd). Ifølge saksbehandlere vi har intervjuet, er flere av jentene skeptiske til de rettigheter denne løsningen gir foreldrene, slik denne informanten forklarer:

Jeg har opplevd at det kan skremme disse jentene. For da har mamma og pappa rett til å vite hvor jeg er. De skal få kopi av alle papirene, de får vite hva jeg har sagt. De har jo masse rettigheter da, og det kan bli ganske skummelt, hvis du i utgangspunktet er redd for foreldrene dine. Hun ene jenta har jo selv sagt at jeg vil at barnevernet skal ha omsorgen for meg, for da slipper jeg å være så redd for mamma og pappa. Bare en sånn ting som hvor man har adressen sin, hvor man har fastlegen sin. Foreldrene har fremdeles ganske mye kontroll over deg da. Det var for eksempel masse styr for den ene jenta å hente passet sitt. De ville ikke gi det fra seg, og klart at hun blir kjemperedd da, hun lurte jo på hvorfor de ikke vil det. (Barneverntjeneste)

Plassering med samtykke gir foreldrene rett til mer innsyn og medvirkning enn ved omsorgsovertakelse, som den siterte informanten er inne på.²¹ Dessuten kan de når som helst trekke tilbake sitt samtykke. Dette oppleves altså som utrygt for flere av jentene, og barnevernet kan forsøke å ta hensyn til dette så langt mulig. For eksempel forklarer en saksbehandler at det normalt er slik at foreldrene er med på ansvarsgruppemøter når de har samtykket til plasseringen. I den aktuelle saken har de gjort det annerledes, slik at barneverntjenesten deltar på ansvarsgruppemøter og kommuniserer med institusjonen der jenta bor. Så har saksbehandler egne samtaler med foreldrene på kontoret, hvor de får informasjon. Foreldrene vet hvor datteren bor, og de har en kontaktperson på institusjonen som forteller litt om hvordan hun har det og hvordan det går på skolen. Dette opplegget har ifølge saksbehandler fungert greit, men mye av jobben handler om å berolige foreldrene og dempe deres iver etter å få jenta hjem.

Frivillig plassering er generelt begrunnet med minste inngreps prinsipp; altså at man så langt mulig skal forsøke frivillige løsninger framfor tvang.

²¹ Foreldrene har juridisk fortsatt omsorgen for barnet, men den daglige omsorgen utøves av plasseringstiltaket i samråd med foreldrene. Ved omsorgsovertakelse etter § 4-12 er det barneverntjenesten som har omsorgsansvaret for barnet, og plasseringstiltaket utøver daglig omsorg i samråd med barneverntjenesten. I begge tilfeller beholder foreldrene foreldreansvaret og har rett til innflytelse på vesentlige spørsmål som valg av skole, utdanning og religiøse spørsmål.

Samtidig skal barnets beste ha forrang i beslutninger etter barnevernloven. I saken som er omtalt i sitatet over, ønsket altså jenta at barnevernet i stedet skulle ta omsorgen for henne, slik at foreldrenes rett til innsyn og medvirkning ble mindre. Her og i andre saker kan det virke som om valget av plassering med foreldres samtykke blant annet skyldes at barneverntjenesten ikke regner med å få fylkesnemndas medhold for omsorgsovertakelse når jenta er så gammel. Her forklarer saksbehandler i forlengelsen av sitatet over:

Men så er jo lovverket sånn at hvis du er 17 og et halvt, og foreldrene samtykker, og de har ikke gjort noe forsøk på å komme og hente deg eller noe sånt ... så har du ikke noen sak å gå i nemnda med. Da må du nesten holde ut til du er 18. (Barneverntjeneste)

Dersom dette er tilfelle, vil vi spørre om lovanvendelse bør ta større hensyn til det spesifikke ved disse sakene. Som nevnt karakteriseres disse jentenes situasjon av at kontroll, begrensninger og vold øker med alderen, og den opphører ikke ved fylte 18 år. Snarere ligger det i kontrollens natur at den unge ikke får lov til å være myndig. Det kan også argumenteres for at hensynet til barnets eget ønske bør stå særlig sterkt i tilfeller der barnet nærmer seg 18 år.

Frykt, ensomhet og savn

De er livredde for å flytte hjem, og så redde at de ikke tør å si noe i avhør med politiet. (Akuttinstitusjon)

Flere av våre informanter beskriver jenter som blir plassert som svært redde, spesielt i første fase. De kan være redde for fysiske represalier fra familien, eller for hva familien tenker om dem. Dette gjelder blant annet jenter som er plassert med adressesperre kode 6, og dermed har et definert trusselnivå. Redselen er altså begrunnet, og den kan være krevende å takle, også for de voksne rundt jenta:

Dette var en ungdom som ikke hadde noen andre, og da mener jeg sånn absolutt ingen andre. Og det var liksom satt en pris på hodet hennes; noen var ute etter henne. Hun lot seg overvelde av den redselen innimellom, som alle disse jentene gjør, og da er det noe med å ikke bli helt kokko selv da. Det er lett å bli revet med, og lett å bli redd selv, på deres vegne. (Fostermor)

Som sitatet indikerer, er ensomhet et annet tema som trekkes fram av mange. Dette henger ofte sammen med at jenta ikke kan ha kontakt med noen fra sitt tidligere nettverk, som ledd i sikkerhetsopplegget. Samtidig er de i en akutt krise på grunn av bruddet og det som utløste flyttingen. Her forteller en fostermor om en 17-årig jente som tok abort da kjæresten gjorde det slutt, samtidig som hun brøt med familien:

Hun står i veldig mye. Hun har på en måte blitt utstøtt av familien, mistet kjæreste, mistet et barn. Det blir veldig vanskelig å komme tilbake til det som er normalt. Å gå på skolen blir veldig vanskelig. Der har hun mennesker som ikke kjenner til det hun har stått i, samtidig som det går rykter. Ekskjæresten kjenner jo folk, ikke sant. (...) For henne så har det blitt ekstremt mye press, så hun sliter jo veldig. Hun spiser nesten ikke, hun klarer ikke å gå på skolen; har det veldig vanskelig. Føler nok ikke at hun har plass noe sted. Hun føler at hun har mistet de som hun bryr seg om, og som brydde seg om henne. Nå står hun veldig alene. De står jo i en ekstremt stor konflikt i forhold til alt rundt på en måte. Så ja, nei hun har det ikke noe særlig bra. (Fostermor)

For jenter fra nyankomne familier vil manglende norskkunnskaper og kjennskap til samfunnet være særlig utfordrende:

Det er klart at det er ekstremt ensomt, de er dårlige i norsk, det er vanskelig å starte på ny skole, i tillegg er det sperra adresse, så det er vanskelig å integrere de i ting. De får telefon etter hvert, to uker er det vanlige, og så får de tilgang til sosiale medier. (Akuttinstitusjon)

Flere forteller om jenter som har dårlig samvittighet for å ha satt familien i et dårlig lys og er bekymret for hvordan det går med dem. Det er vanlig at familien i det lengste forsøker å skjule at datteren er plassert av barnevernet:

Og all den skammen og skylden som hun føler at hun har påført dem. For familien, de forteller jo ikke til sitt nettverk at hun bor på barnevernsinstitusjon. De sier at hun er reist til utlandet for å studere. (Barneverntjeneste)

Selv om jenter som er plassert utenfor hjemmet kan ha et stort savn etter familien, og gjerne særlig søsken, kan også dette variere. En fostermor nevner en jente som hadde blitt mye hakket på av søstrene sine fordi hun ikke fulgte reglene i familien. Fostermor oppfattet at denne jenta i lengre tid

hadde søkt seg ut av familien og ikke kjent seg hjemme der, til forskjell fra andre fosterjenter hun har hatt:

Hun var *veldig* sint på søstrene. De var nære i alder, bodde på samme rom og de brukte hverandres klær og var veldig tette. Hun tenkte nok mye på dem, men hun hadde ikke det savnet som jeg opplevde hos de andre. Jeg tror at inni seg hadde hun brutt med familien en stund før hun rømte fra dem, fordi mye av det de har gjort mot henne var ikke greit. Og hun var en veldig snill jente selv, omsorgsfull, veldig god jente. (Fostermor)

Press og trusler

En vanlig erfaring både fra denne og andre studier, og fra praksisfeltets rapporter, er at familien forsøker å presse jentene til å komme hjem og til å trekke tilbake det de har sagt. De kan for eksempel true med sanksjoner overfor søsken, eller de kan lokke jenta hjem ved å fortelle at en forelder eller annen slektning er blitt syk. Et eksempel er en sak der jenta fikk tekstmelding om at mor var havnet på sykehuset med en alvorlig diagnose. Jenta ble veldig bekymret og ville hjem, men plasseringstiltaket ba henne vente til barneverntjenesten fikk sjekket opplysningene. Saksbehandler henvendte seg til sykehuset samme dag og fikk avkreftet at mor var innlagt. Å ta det foreldrene sier og jentas bekymring på alvor, og sjekke ut informasjonen, er ledd i å bygge tillit hos jenta, framholder informanten.

Det er ikke bare familien som kontakter jenta i skjul for barnevernet. Noen jenter initierer selv kontakt med familien bak barnevernets eller plasseringstiltakets rygg, enten det er utløst av savn eller av press, eller begge deler. Det kan være på epost, telefon, facetime, eller snapchat. En fostermor sier at hun og mannen har kommet fram til at dette er noe de bare må regne med: «Det skjer en eller annen gang. Så er det viktig at vi kan håndtere det når det har skjedd.» En annen informant utdyper:

Det er klart at innimellom så er det sånn at lengselen etter foreldre, søsken blir stor. Hva gjør de nå? Lever mormor? Og så er fristelsen veldig stor til å ta kontakt på en eller annen måte. Selv om vi har snakket mye om hvem kan du faktisk stole på, og om at man ofte kan ta feil. Så kommer de og sier at jeg tok feil. Det er jo veldig synd, for man håper jo så veldig.

Et annet eksempel er en jente som kontaktet moren sin fordi hun var sint på henne. Mor hadde skapt forventninger hos datteren om at hun ville støtte henne, men så viste det seg at hun vitnet til fars fordel i retten. Hun hevdet at jenta løy og ikke var frisk i hodet: «Og det er klart at da tar sinnet overhånd og hun vil gjerne snakke med mamma. Samtidig som savnet er der.»

Brutte relasjoner

Skifte av saksbehandler og flytting mellom plasseringssteder er et problem for flere barn i barnevernet. For unge som mister eller blir utstøtt fra hele sitt nettverk som følge av plasseringen kan slike brudd bli særlig prekære. Dette illustreres av en saksbehandler som forteller om en 13-årig jente hun jobbet med. Jenta fikk en veldig nær relasjon til beredskapsmor, en relasjon som ble brutt ved overføring til fosterhjem. I tillegg fikk hun ny saksbehandler da saken ble overført fra akutt- til omsorgsavdelingen: «Så vår relasjon ble også brutt, og det var veldig, veldig vanskelig for henne. Hun gråt masse, og mistet tiltroen til relasjoner og til barneverntjenesten og ...» Informanten hadde forberedt jenta på at dette kom til å skje, men reaksjonen hennes var sterk:

Da jeg skulle presentere henne for den nye saksbehandleren, så nektet hun å gi meg en klem sånn som hun har pleid å gi meg før. Og så ville hun ikke se på meg. Jeg sa ja, aller helst ville jeg bare gi deg en stor klem. Og da gikk det tretti sekunder, og så snudde hun seg mot meg og ga meg en kjempelang klem. Og hun gråt og ... ja, jeg har jo vært stor del av hennes liv den siste tiden, for jeg har gitt henne veldig tett oppfølging. (Barneverntjenesten)

Her var det altså snakk om en ung jente som hadde mistet all kontakt med sine nærmeste, kanskje også venner, og som antakelig slet med kvaler rundt å ha sviktet familien. Som vi allerede har vært inne på, kan ensomheten bli prekær for jenter i denne situasjonen. Vi vil spørre om man i slike saker bør bestrebe seg ekstra på å ivareta kontinuitet i relasjonen til saksbehandler. Ikke minst for å forhindre at relasjonsbrudd forsterker jentas ensomhet, slik at hun ønsker seg tilbake til familien for tidlig. Tilsvarende gjelder for jenter som veksler mellom å ville bli flyttet og å bo hjemme, og som derfor kan komme til å få stadig nye plasseringssteder. Jenter som flytter hjem kan ha behov for kontinuitet i relasjonen med fosterhjemmet, som i case 2 der både

jenta og foreldrene hadde fått god kontakt med beredskapshjemmet. Imidlertid var det ikke mulig for barneverntjenesten å bruke dem som besøkshjem fordi de var et statlig beredskapshjem. Heldigvis stilte de opp frivillig.

Flytte hjem igjen?

Erfaringsmessig har alle disse jentene, de jeg har jobba med tidligere også, dratt hjem igjen. De har bodd på institusjon ett eller to år, så drar de tilbake igjen. (Akuttinstitusjon)

Som denne informanten, har mange av våre informanter erfaring med at jenter ønsker å flytte hjem igjen etter en plassering. Tilbakeflyttingen kan komme like etter en akutt plassering eller senere i forløpet, også etter en omsorgsovertakelse. Noen sier fra, slik at tilbakeføringen blir planlagt, mens andre rømmer hjem til familien. Det varierer hvordan informantene forstår årsaken til at jenta vil hjem, og hvordan de vurderer det. Sentralt står en bekymring for hva som vil skje når jenta kommer hjem. Er det farlig for henne? Vil hun få det vanskeligere fordi barnevernet har plassert henne? Vil familien og jenta unndra seg videre kontakt med barnevernet? I det følgende sitatet reflekterer en saksbehandler rundt hvor vanskelig det kan være å se på at en jente flytter tilbake. Det gjelder en sak der jenta nærmet seg 18 år:

Jeg tenkte mye på ... hvis hun nå reiser hjem når hun er 18 år. Tenk hva som kan skje da, liksom. For da skal hun i tillegg til den vanlige sosiale kontrollen ... Ved at vi har hørt på henne, og flyttet henne ut, så har vi også påført henne mye. Vi har påført henne en ikke-muslimsk familie, som hun bor hos i en periode. De foreldrene var veldig opptatt av det: Bor hun hos muslimer? Er det gutter i den familien? Så det har vi påført henne, og vi har ikke kontroll på alt hun har gjort. Er det sånn at foreldrene sender henne ut av landet? Kommer de til å slå henne helseløs? Så den der spenningen rundt 18-årsdagen, når hun tar beslutningen, det var... For ved å gjøre det som vi er satt til etter norsk lov, så hadde vi også satt henne i fare, hvis hun reiste hjem. Det kjente jeg veldig på, kunne vi gjort noe annet enn å flytte henne ut, i forhold til hva vi sender hjem igjen, og hva som kan skje? Det var annerledes i forhold til andre familier, hvor det ikke er den strenge kontrollen. Alt det å tape, det her med ære, og nettverket ikke sant. Slekt, svigerforeldre og foreldre som lever i noe annet enn det vi gjør i Norge. Det var en helt ukjent opplevelse for meg å gå gjennom. Mange sånne dilemmaer, følte jeg. (Barneverntjeneste)

Som dette eksempelet viser, kan tilbakeflytting særlig aktualiseres når jenta nærmer seg 18 år. Som myndig kan hun selv velge om hun vil ta imot hjelp fra barnevernet, for eksempel om hun vil fortsette å bo i fosterhjemmet. Vi har hørt flere eksempler på at jenter da kan bli utsatt for nytt press fra familien, som er informert om hennes rett til å bestemme. Dette er med andre ord en sårbar fase i barnevernforløpet som flere av de ansatte er oppmerksom på.

En annen saksbehandler forteller om en erfaring der hun selv la et visst press på jenta for å forhindre tilbakeflytting. Jenta var snart 18 år og relativt nyankommen til Norge. Hun var innstilt på å dra hjem ganske tidlig etter at hun ble plassert: «Hun sa, hva er poenget med å utsette det? En eller annen gang så må jeg jo tilbake.» Barnevernet ønsket imidlertid at hun skulle vente:

Jeg var nok litt hard i forhold til konsekvensene av å komme hjem. Hva hun kunne bli utsatt for, hva som var alternativene. Både det at foreldrene ikke ville fortsette å ha noe kontakt med oss hvis hun flyttet hjem, og at de ville kontrollere at hun ikke hadde kontakt med oss. Hvilke sikkerhetsplaner skal vi lage, som gjør at du er trygg der hjemme? Hvordan skal vi klare å sørge for at du ikke blir sendt ut av landet? (...) Hvis de tar telefonen din, hvordan skal du få kontakt for å få hjelp? Så vi krisemaksimerte nok litt, samtidig som vi prøvde å hele tiden snakke en plan. For vi tenkte hun burde vente, i forhold til det å bli tryggere på seg selv og kunne møte det presset med en annen psykisk styrke enn når man har levd under den kontrollen. Jo lenger tid man får på seg til å utvikle seg, oppleve mestring, selvstendighet, oppleve det å kunne navigere i samfunnet. Men jeg følte at vi ... eller jeg for min egen del, undergravde nok litt det prinsippet om at du bestemmer alt selv når du er 18 år. Fordi jeg var så redd for de konsekvensene som jeg tenkte at hun ville bli utsatt for. (Barneverntjeneste)

Saksbehandleren forklarer at hun var bevisst på hva hun skrev i referat fra møter med foreldrene. Her ga far uttrykk for at barneverntjenesten burde veilede jenta slik at hun kunne forholde seg til foreldrene på en bedre måte. Han la med andre ord ansvaret på datteren. Dette var det viktig for saksbehandler at jenta fikk vite: «For de sa jo andre ting til henne, enn det de sa til oss, ikke sant.» Jenta valgte til slutt ikke å flytte hjem igjen. I samarbeid med barneverntjenesten og skolen fant hun ut at hun kunne bruke skoleplass som forklaring, slik at hun hadde en legitim grunn til å vente med å flytte

tilbake til familien. På intervjuutidspunktet var planen at hun skulle fortsette å bo i fosterhjemmet, og etter hvert flytte over i hybel med oppfølging.

Fra en annen informant hørte vi om en sak der familien selv fant en løsning på konflikten. Det gjaldt en jente på 19 som flyttet hjem igjen etter å ha bodd med adressesperre kode 6 i to år. Saksbehandler sier hun har vanskelig for å forstå at jenta kan dra tilbake til familien som har utsatt henne for så mye vold:

Det er noen nyanser i hvordan de klarer å ordne opp i ting, som jeg tror vi ikke skjønner helt. For meg så er det bare... ok, de har grise-banka deg, du... det her vil jeg ikke at du skal ta sjansen på. (...) Det var det at mor hadde skilt seg og tatt et oppgjør med far. Da flyttet hun tilbake. Det andre var at ... hun hadde hatt kjæreste fra feil slekt eller noe sånt. Men så hadde de meglra litt, med noen tanter og onkler, og så hadde de klart å få denne gutten godkjent. De hadde triksa det til sånn at familiene godkjente forholdet. Det er sånne ting vi ikke skjønner helt da. Har du blitt banka, så har du blitt banka, liksom. Men så fikk hun til det der. De nyansene skjønner ikke vi helt, i hvert fall ikke jeg. (Barneverntjeneste)

Som vi ser, posisjonerer denne saksbehandleren seg som en del av et større «vi» som ikke forstår at jenta kunne akseptere denne løsningen, slik at hun flyttet hjem. Kanskje appellerer informanten til et antatt fellesskap med intervjueren, siden begge parter tilhører majoritetsbefolkningen: «Vi» kan ikke forstå hvordan «de» ordner opp. Mens det synes som om hun plasserer jenta i dette uforståelige «de'et», ved at jenta ser noen nyanser som saksbehandler ikke forstår. Kanskje aner vi en viss skuffelse over at jenta går tilbake til familien som har utsatt henne for så mye vold. I så fall er hun ikke alene om å en slik følelse. Her skal vi sitere en annen informant fra barneverntjenesten:

Når man tar de her jentene på alvor, så blir man ... man gjør mye for at jenta skal ha det bra. Og så føler jeg at hvis hun reiser hjem når hun er 18 år, så føles det litt bortkastet på en måte. Men vi tenkte at hun får jo med seg noe, og hun vet hvem vi er og alt det der. (Barneverntjeneste)

Spørsmålet om hvordan man skal tolke at jenter og unge kvinner flytter tilbake til familien, er noe som opptar flere. En fosterfar mener man bør normalisere det og nettopp ikke bli skuffet, både av hensyn til seg selv og jentene:

Jeg tenker at vi må tåle. Jeg har jo hørt noen som sier sånn ... om ikke ordrett det jeg sier nå, men litt sånn at 'de kommer til oss og ber om hjelp, og vi stiller opp. Så går det tre måneder og så flytter de hjem igjen.' Sånt blir jeg irritert av. Jeg tror at det bare er noe vi må regne litt med. (...) Jeg tror at det er en sånn kamp som foregår nå, med løsrivelse fra hjemkulturen. De samles de her jentene, Amal Aden, og ... på mange arenaer. Jeg tror at også de som drar hjem etter et halvt år er en del av det. De klarte ikke savnet, eller det ble for stort. Det er sikkert noen som drar fordi de har blitt truet. Men disse jentene er også med og går opp løypa for de som kommer etter. (...) Jeg tror det er viktig at de som jobber i hjelpeapparatet ikke tenker at det er bortkastet, selv om jentene ikke står løpet ut. At vi ikke legger våre forventninger på dem, så de får *det* også på skuldrene sine. De må ikke føle at de svikter oss. (Fosterfar)

Vi kommer tilbake til hjelpernes forståelser og forventninger til jentene i kapittel 11.

Ambivalens eller livssituasjon

Det har vært vanlig å snakke om at jenter som bryter med familien i tenårene ofte er svært ambivalente. Det er nærliggende å forstå jentas veksling mellom å ville bort fra familien og så ville hjem igjen, som uttrykk for ambivalens. Følgende sitatet fra en institusjonsansatt er representativt i så måte:

Informant: En fellesnevner er ofte en ambivalens, ungdommene strever med å ikke få lov til å gjøre som de vil hjemme. Men så ønsker de samtidig å ha en fot i hjemmet.

Intervjuer: Når du snakker om den ambivalensen de ofte kan føle, gis det uttrykk i at de vil hjem, eller prøver å rømme?

Informant: Ja, for eksempel hun jenta [17 år] som prøvde å ta selvmord, hun ønsket ikke å være hjemme. Men når hun var her kunne hun ikke være her, for da ville hun hjem, med særlig dramatiske smerteuttrykk og atferdsuttrykk knytta til det; mye sinne, aggresjon, angrep på personal, selvskading. Barneverntjenesten prøvde å flytte henne hjem, og så gikk det bare en halv dag, så var det fullt kaos hjemme igjen og hun måtte hentes ut. Det var en ambivalens rundt situasjonen sånn sett. (Akuttinstitusjon)

Her beskriver informanten et særlig alvorlig tilfelle av veksling mellom å ville hjem og ville bort hjemmefra, der jenta med all tydelighet viser at dette er en vanskelig, for ikke å si umulig, konflikt. Vi har ikke problemer med å forstå at informanten omtaler dette som ambivalens og dermed føyer seg til en vanlig måte å beskrive en slik veksling. Det som er særlig interessant med dette intervjuet, er at informanten tar seg i det og problematiserer sin egen forståelse:

Jeg lette etter et ord i sted, for å bytte ut ambivalens ... Jeg mener vel egentlig mer livssituasjon, opplevelsen av å være nærmest i en dobbel livssituasjon, som man kan bli dårlig av å være i, rett og slett. (Akuttinstitusjon)

Vi ser det som fruktbart når informanten på denne måten snur fokus fra ambivalens som en egenskap ved jenta, til den splittede livssituasjonen hun lever i. Tilsvarende tror vi hun er inne på noe vesentlig når hun snakker om at jenta kan bli psykisk dårlig av å være i en slik situasjon. Hun ser en direkte kobling til de kraftige emosjonelle uttrykkene denne jenta hadde: «Der tenker vi at jo sterkere uttrykk, jo sterkere opplevelse av fortvilelse, eller det å ikke ha kontroll over egen situasjon.»

For øvrig er det verdt å peke på fosterfarens poeng, sitert i forrige avsnitt, om å normalisere det at jenter flytter hjem igjen, til tross for at de tidligere har ønsket å komme seg bort. Han får støtte fra en annen informant som mener at det ikke er så overraskende. Å bryte med sin egen familie er svært vanskelig, framhever hun. Selv er hun opptatt av at barneverntjenesten må jobbe for at det skal bli trygt nok for jenta når hun kommer hjem igjen, og at det bør bli mer fokus på konfliktløsning og forsoning i slike saker. Barneverntjenestens dialog med foreldrene er tema for neste kapittel.

Jenter med en annen agenda

Vi har sett at jenter kan flytte hjem som følge av savn og press. En annen forklaring som oppgis, er at jenta hadde noen andre forventninger til å bli flyttet hjemmefra, enn det som ble utfallet:

Vi skal være forsiktig med det jeg sier nå, men vi har nok opplevd å ha mistanke om at noen av jentene, og guttene også, kan finne på å produsere historier om hjemmeforhold, fordi det er det de tror skal til for å få holde på som de vil. Det er noen som blir overraska over at det ikke er på den måten. (Akuttinstitusjon)

Slike erfaringer, som flere av informantene har hatt, omtales gjerne som jenter med «andre agendaer», eller «andre intensjoner», og jenter som «smører litt tjukt på» og «som vil oppnå noe», som en informant formulerte det i forrige kapittel. Agendaen kan da handle om å få frihet til å gjøre akkurat som de vil, eller få materielle goder. En erfaring som flere nevner, er at jenta i slike tilfeller ønsker å komme til en institusjon, og ikke fosterhjem, fordi hun forventer at det er mindre kontroll og begrensninger der. Noen ser også for seg at barnevernet kan gi dem en hybel. Informantene erfarer at disse ungdommene enten forsøker å manipulere ved å overdrive og lyve om situasjonen sin, eller at de rett og slett har noen forestillinger om barnevernet som ikke stemmer. Det er verdt å nevne at slike forestillinger også kan si oss noe om hva disse jentenes foreldre tror om barnevernet.

Som den siterte informanten understreker, og som vi var inne på i forrige kapittel, er det grunn til å advare mot at denne type erfaringer fester seg som et generelt inntrykk.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at jentene i vårt materiale ofte plasseres med foreldres samtykke, noen ganger til tross for at jenta selv ønsker omsorgsovertakelse. Fra barneverntjenestens side henvises det til at fylkesnemnda ikke vil akseptere en omsorgsovertakelse av så gamle barn. Vi har problematisert en slik lovanvendelse, gitt at familiens kontroll ikke avtar med jentas alder, på den ene side, og at høy alder tilsier høy grad av medbestemmelse for barnet, på den andre. Samtidig ser vi at saksbehandlere forsøker å finne løsninger som gjør at foreldrenes rett til innsyn og innflytelse ved frivillig plassering blir mindre invaderende for jenta.

Jenter som blir plassert kan være preget av sterk frykt for og savn etter familien. Sikkerhetstiltak gir trygghet, men kan også forsterke ensomheten. Både savnet av og press fra familien kan medføre at jenta kontakter familien, noen ganger bak hjelpenes rygg. Vi har vist at informantene har ulik forståelse av at jenter flytter tilbake til familien, der noen blir skuffet mens andre mener det er noe som må forventes. Videre har vi løftet fram en tolkning som ser vekslingen mellom et ønske om å flytte ut og å bo hjemme som uttrykk for den splittede livssituasjonen som jentene lever i, framfor å fokusere på antatt ambivalens og andre egenskaper ved jenta.

8 Hjelpetiltak og dialog med foreldrene

Kapitlet handler om barneverntjenestens erfaringer med å etablere samarbeid og dialog med foreldrene.

Motvillige foreldre

En gjengs erfaring blant våre informanter i barneverntjenesten er at det er vanskelig å få foreldrene i tale, slik disse to sitatene illustrerer:

Vi har veldig lite tiltakssaker på disse jentene, er mitt inntrykk. De drar hjem og borte blir de. De sluses inn igjen i familien bare. (Barneverntjeneste)

Det som har vært mest utfordrende i min rolle, er kontakten med familien. For familien er jo i sjokk. Vi har jo tatt datteren deres, og de har ingen tiltro til systemet selvfølgelig, og de benekter alt. (...) Vi har gitt dem en samtale i uken, mest på telefon, og hørt på deres frustrasjoner. Og jeg har ikke bare ringt til far og mor, men også til alle søstrene og ... for vi skal jo ivareta dem også, tenker jeg. Det har vært kjempemye jobb da. Vi har også samtaler når de kommer hit, ofte uanmeldt. Det å forklare hvordan fylkesnemnd og tingrett og alt fungerer har vært en utfordring. (Barneverntjeneste)

Utfordringer knyttet til å etablere tillit og samarbeid med foreldre, gjelder generelt i barnevernets arbeid. Det er likevel dokumentert at mistillit og manglende kunnskap om barnevernets rolle er særlig utbredt i ulike etniske minoritetsgrupper (Fylkesnes mfl. 2015, Berg mfl. 2017, Aarset og Bredal 2018). Som vi så i kapittel 6, er én vanlig erfaring i undersøkelsesfasen, at jenta trekker tilbake historien sin og foreldre fraber seg hjelpetiltak. Flere forteller også om store utfordringer med å «komme i posisjon» etter at jenta er plassert. Det handler blant annet om foreldre som ikke mener at de har noe ansvar for problemene, men bare skylder på jenta. De vil at barnevernet skal endre på datteren, mens de selv ikke trenger hjelp.

Andre foreldre avviser veiledning med den begrunnelse at de har lagt saken bak seg. De ønsker ikke å snakke om problemene, men gå videre. Barneverntjenesten på sin side, kan vurdere at jenta hadde trengt at

konflikten ble bearbejdet, og at det trengs mer forståelse fra foreldrenes side, for at hun skal ha det godt hjemme:

Det å bevisstgjøre en mamma om at det her kan bli vanskelig for dattera di å stå i også, er vanskelig. For mor her ser ikke ... hun tenker at nå har hun tatt abort, så nå er alt bare bra. Nå går det greit, nå kan hun bare komme hjem. Og så kaster vi alt ... Det opplever jeg mange som sier, vi bare kaster det bak oss, og så går vi videre. Men for den jenta som står i det her, som har vokst opp i Norge og er veldig vestlig, så blir det vanskelig å stå midt mellom to kulturer. (...) For selv om mor sier at det her har vi kastet bak skuldrene våre, og hun har gjort en feil, men hun er fremdeles dattera mi og jeg er glad i henne og alt det her ... så vet man jo ikke, hvis hun blir tilbakeført, om hun vil bli utsatt for den samme sosiale kontrollen. (Barneverntjeneste)

Erfaringen med at foreldrene avviser barneverntjenestens ønske om at foreldrene skal snakke ut med jenta, kan forstås som at foreldrene forneker eller bagatelliserer det de har gjort, eller at de mangler forståelse for datterens behov. En slik tilnærming til konflikt og problemer, der man ikke ønsker å snakke om det, utelukker imidlertid ikke at personen – i dette tilfellet, mor – har lært noe eller vil justere sin atferd. Ikke alle verdsetter samtale og åpenhet som den beste måten å skape eller vise endring på. Innrømmelse av ansvar og feil kan også skje indirekte og gjennom handling, i stedet for ord (Aarset og Bredal 2018).

En del saksbehandlere oppgir imidlertid at de lykkes i å få foreldre med på råd og veiledning, eller de har en løpende dialog med dem etter at datteren er plassert, samt etter at hun er flyttet tilbake igjen. Vi skal se på noen erfaringer fra dette arbeidet.

Skeptiske jenter

Flere av våre informanter i barnevernet erfarer at jenta kan være skeptisk til at saksbehandler skal samarbeide med foreldrene. Et sentralt ledd i arbeidet med dialog, er altså å forklare jenta hva dette innebærer, og trygge henne på at det ikke betyr at barnevernet tror mer på foreldrene enn på henne, eller at de ikke er til å stole på:

Det jeg føler på er at vi samarbeider med foreldrene og at noen av disse jentene kan synes at det i seg selv er utrygt. Nå kan jeg ikke stole på deg heller, for jeg vet at du snakker med mamma og pappa,

og jeg vet at de er gode på å dekke over og fortelle en annen sannhet enn meg. Da tror ikke du på min historie lenger, for da tror du på mamma og pappa. At vi får en sånn midt-imellom-rolle, og der jeg kan bli litt fortvilet. Jeg tror på deg! Jeg tror på din historie. Selv om jeg har mamma og pappa på kontoret mitt i morgen, og de sier vi har aldri slått henne, det er ikke sant, vi vil ta imot hjelp og alt er så flott og fint. Så er det ikke sånn at jeg går for den løsningen. Men at en ungdom kan bli ganske usikker av det, og veldig redd for at foreldrene har snakket meg rundt. (Barneverntjeneste)

Denne saksbehandleren har erfart at det er bra dersom andre hjelpere, bekrefter det hun sier om barnevernets rolle. Det er viktig å forklare at det er fullt mulig å være på den unges side, selv om saksbehandler er forpliktet til å snakke med og lytte til foreldrene. En kollega framhever at jenta bør få vite at barneverntjenestens samarbeid med foreldrene kan gjøre det lettere for henne å være plassert. Dersom foreldrene er trygge på at hun har det bra og lever innenfor noen som rammer som de kan akseptere, vil de kanskje utsette henne for mindre press:

Hvis de er opptatt av hva andre skal si om jenta og familien, så hjelper det mye at jeg forteller dem at jenta går på skolen, kommer hjem til tiden, har gode karakterer og ... Hun er ikke ute med gutter på kveldene. Det gjør at foreldrene senker skuldrene litt, selv om det ikke er greit at hun bor på en barnevernsinstitusjon. (Barneverntjeneste)

Bekymrede foreldre

Et tema som går igjen i barnevernets kontakt med foreldrene, og som gir potensiale for veiledning, er når det viser seg at den sterke kontrollen og eventuelt også volden, skyldes frykt. Flere av informantene har erfart at foreldrene er svært bekymret for hva som kan skje med jenta i ungdomstida, og særlig når hun ferdes ute. Det viser seg at dette delvis henger sammen med manglende kunnskap om det norske samfunnet og norske ungdommers liv. Som denne saksbehandleren beskriver det, kan det handle om ganske overdrevne forestillinger om frihet og grenseløshet blant majoritetsnorske ungdommer. Da er det viktig å gi foreldrene kunnskap som kan dempe frykten:

Å hjelpe foreldre med å sortere litt, ikke sant, fordi de har en kjempefrykt for at alt skal gå ... at dette ikke kommer til å gå bra. Fordi de blir fortalt et bilde av hvordan norske ungdommer er, og så ser de kanskje når de er ute på kveldstid at det er masse jenter som er ute sent. At det ikke virker som det er noen som passer på dem. (Barneverntjeneste)

Denne saksbehandleren viser til at det i foreldrenes opprinnelsesland kanskje er uvanlig at jenter er ute alene på kveldstid, og at det kan være farlig for dem. Hun mener det er viktig å forklare at dette er annerledes i Norge, og hjelpe dem til å forstå hva som er vanlig for en 16 år gammel jente i Norge når det gjelder innetider og andre ting. Det handler både om å avkrefte foreldrenes verste skremmebilder av total grenseløshet i norsk oppdragelse, og om å forklare at det ikke er farlig for unge kvinner å bevege seg ute.

Det er imidlertid ikke bare foreldrene som kan ha forvridde forestillinger om hva som er vanlig for norske ungdom. Også jentene kan ha slike bilder av norskhet:

Det jeg opplever er at de ofte blikker over, at de tror at det er mye mer som er greit, enn det som er greit for etnisk norske. De har på en måte tanker om at jeg kan være ute så lenge jeg vil, og jeg kan ha så mange kjæresten jeg vil. Fordi det er så fritt i Norge. Da blir det en ekstra stor kontrast mellom foreldrene og ungdommen. Samtidig blir det vanskelig for oss også, for da må man på en måte jekke ungdommene litt ned og foreldrene litt opp. (Barneverntjeneste)

Denne forestillingen om en *grenseløs norsk frihet*, sier flere av våre informanter at de har støtt på blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Den kan ha flere årsaker, men noe henger nok sammen med at disse ungdommene har begrenset kontaktflate med ungdom i majoritetsbefolkningen. Dermed får de ikke korrigert de forestillingene som verserer i familien og deres nettverk. Sånn sett deler de sine foreldres oppfatninger om norskhet, bare med motsatt fortegn. Der foreldrene fordømmer og frykter denne antatt grenseløse friheten, dras noen ungdommer mot den.

Ulike virkelighetsforståelser

Som vi allerede har vært inne på, møter barneverntjenesten ofte to ulike versjoner fra foreldrene og jenta, der foreldrene benekter det jenta forteller

om vold og kontroll. Utfordringen blir da, slik flere saksbehandlere ser det, hva og hvem de skal tro på: Hvem snakker sant, og hvem lyver? Å manøvrere i dette mellomrommet kan være utfordrende. En av saksbehandlerne bruker en 17-årig jente som eksempel. Saken ble utløst av at foreldrene brukte vold mot jenta da de oppdaget at hun hadde kjæreste. I samtaler med barneverntjenesten kom det fram at foreldrene og jenta hadde to vidt forskjellige historier om hvordan hun hadde det hjemme. Mens jenta hevdet at foreldrene var svært strenge og kontrollerende, oppfattet de seg selv som liberale. Og mens jenta mente at hun bare forsøkte å få litt frirom, mente foreldrene at datteren virkelig var ute og kjøre. I samtalene med begge parter oppfattet saksbehandler at de to versjonene ikke nødvendigvis var gjensidig utelukkende:

Det er jo ikke svart-hvitt. Sånn som med den jenta jeg fortalte om i stad, der forteller hun og foreldrene to helt forskjellige historier. Så sitter jeg i midten, og tenker ... Jeg betviler ikke at jenta snakker sant når hun forteller om vold og alle de tingene. Men jeg opplever jo heller ikke at foreldrene sitter og lyver til meg. De sier at hun får lov til alt, hun har masse norske venner, går i vanlige norske klær, har mobiltelefon. Men så hender det at hun stikker av og sier ikke hvor hun er. De er kjemperedde, og har en formening om det skumle norske ungdomsmiljøet som denne jenta er på vei inn i. Og de har jo sitt nettverk igjen som støtter ... dette er foreldre som har kjørt rundt hele natten og leita etter henne. Deres opplevelse er jo at dette er ei jente som er helt ute og kjøre. Jeg kan forstå begge parter. Det er så mange nyanser. Men så går grensa ved; du banker ikke barnet ditt når du oppdager at hun er sammen med en gutt. (...) Det er nok vanskelig å sette seg inn i hvordan det er for den ungdommen. Mange ungdommer kan jo være én person med venner og én hjemme, men å være *så* delt mellom totalt forskjellige verdener ... det må være helt sykt vanskelig. (Barneverntjeneste)

Denne saksbehandlerens framstilling hjelper oss i å få tak i et vesentlig aspekt ved noen av sakene der foreldrene benekter jentas framstilling. Slik hun forstår den aktuelle saken, kan det som tilsynelatende framstår som et spørsmål om hvilken historie som er sann, med fordel omdefineres til et spørsmål om ulike (kontekstuelle) virkelighetsforståelser. Foreldrenes virkelighetsforståelse er for det første preget av deres forestilling om og frykt for en grenseløs norsk frihet som de ønsker å beskytte jenta fra, og som p-pillene

i veska er et tegn på. For det andre har de et bilde av seg selv som liberale foreldre, for eksempel sammenlignet med hva de selv har blitt oppdratt med, eller andre foreldre de kjenner i Norge. Jenta på sin side sammenligner seg med andre norske ungdommer og eventuelt med det hun også oppfatter som en grenseløs norsk frihet. Så kan det se ut som om hun, i likhet med andre jenter vi har hørt om, håndterer foreldrenes begrensninger og innstramninger med å lure seg unna og bli likegyldig – «stikker av til byen og sier ikke fra hvor hun er». Kanskje tenker hun at det ikke nytter å si fra, fordi hun uansett ikke vil få lov. Kanskje lyver hun for å unngå straff. Dermed får foreldrene bekreftet at de har grunn til å være redde og til å stramme inn. Når saksbehandler klarer å se de to tilsynelatende motsatte versjonene som gyldige, kan det være lettere å hjelpe både foreldre og jenta.

Et annet eksempel gjelder en jente som bor i fosterhjem. Her er det meningen at far skal få veiledning, slik at jenta kan komme hjem igjen. Hun har hele tiden sagt at hun vil tilbake, men at hun trenger tid. Først avviste hun helt å være med på veiledning med ham, men hun er blitt mer positiv. Hun besøker også far innimellom, blant annet når det blir for mye folk i fosterhjemmet. Far er veldig motivert for veiledning, forteller saksbehandler:

Saksbehandler 1: Han ser at han trenger det. Han er også litt på det der med de farlige ungdomsmiljøene rundt omkring. Tenker liksom at hun bør være hjemme, så hun ikke havner i bråk. Men så er hun jo en av de mest fornuftige jentene jeg har møtt, som jeg tenker at absolutt ikke hadde havnet i noe feil miljø. Så vi har liksom snakket litt om det å møtes på midten ... hun kan jo ikke dra ut på kvelden og være ute til klokka tolv, og så skal ikke far si noen ting. Men at far også må jenne seg litt. Jeg er usikker, men jeg håper at han vil se den, etter hvert i alle fall. Hun sa jo at på slutten så endte hun opp med å gi blaffen, uansett hva han sa. Om hun skulle komme hjem klokka sju eller klokka ni, liksom. Hun ga blaffen, for hun fikk kjeft uansett. Mens nå i fosterhjemmet sier de at hun kommer når hun skal komme, og hvis hun er forsinket på bussen så gir hun alltid beskjed. Så hun er veldig ordentlig og lydig og sånn på en god måte. Jeg håper hun kan overføre det hjemme, og at far kan tillate henne å være ute, uten å kontrollere hvem hun er med og sånne ting.

Saksbehandler 2: I den saken her tror jeg at det har vært veldig viktig at hun har vært borte fra hjemmet en stund. For jeg tror ikke vi hadde fått til noe endring om de skulle gått oppi hverandre. (...) Det var jo begynt å gå dårlig. Hun ville ikke leve mer, trakk kanskje i litt dårlige

miljøer. Jeg tror ikke hun vil gjøre det nå framover hvis hun får litt hjelp. Tror det kan bli en god greie til slutt.

Saksbehandler 1: Ja, og at vi etter hvert lot henne få bestemme. For vi pushet jo litt på med å begynne med samvær med far. Litt fordi jo mer tid det går, jo mer ubehagelig er det å møte han igjen første gangen. Men når vi har gitt henne litt rom, og latt henne bestemme selv, så har det gått litt av seg selv. (Barneverntjeneste)

Saksbehandlerne i dette intervjuet var enige om at plassering kan være nødvendig for å gi jenta en pause. De hadde tro på at det kan gå bedre i familien etterpå, gitt at far klarer å komme datteren i møte og hun aksepterer en rimelig grad av grensesetting. Denne saken indikerer at det å bli plassert i en annen familie kan være gunstig for å vise foreldrene at jenta er ansvarsfull og oppfører seg ordentlig når grensesettingen er mer tilpasset hennes alder og ungdomsliv i Norge. Samtidig får jenta erfare at også etnisk norske foreldre ville bekymre seg for noe av det hun gjorde som reaksjon på begrensninger og kontroll.

I siste del av sitatet kjenner vi igjen «bedre å få det overstått»-tanken, som vi var inne på i kapittel 6. Også her er altså erfaringen at denne tilsynelatende gitte sannheten bør modereres. Tvert imot kan det være viktig med avstand og at jenta får styre prosessen med en gradvis tilnærming til familien, støttet av barneverntjenesten.

Normkonflikter

Foreldrenes benekting og motsetningen mellom deres og jentas versjon, trenger altså ikke handle om løgn eller sannhet, men om ulike måter å oppfatte virkeligheten på. Slike diskrepanser lar seg imidlertid ikke nødvendigvis løse gjennom mer kunnskap og større åpenhet. Foreldrene kan like fullt motsette seg jentas atferd, avhengig av hvor deres grenser går, hvilke normer de kan justere og hvilke som er absolutte. For eksempel, dersom de er redde for at hun har en kjæreste som hun har sex med, og hun forklarer at hun har en kjæreste, men at de ikke har sex. Da er det ikke gitt at foreldrene kan akseptere dette. Det kan være en grunnleggende diskrepans mellom jentas og foreldrenes oppfatning av hva som er moralsk riktig. I flere eksempler vi har fått, kan det synes som om normkonflikter rundt kvinners seksualitet står helt sentralt. For barneverntjenesten kan det da bli et spørsmål om hvorvidt

det å nekte en datteren å ha kjæreste er illegitimt i seg selv, eller om det handler om hvordan forbudet håndheves. Vi skal ta med et lengre sitat der en saksbehandler og hennes kolleger reflekterer rundt hvordan barnevernet skal trekke grensen mellom hva som er legitime og illegitime grenser, og hva som er legitim og illegitim kontroll.²²

Saksbehandler 1: Men det er litt ... den grensegangen, om barna blir utsatt for sosial kontroll, eller om de blir satt grenser for som de ikke er enige i. Vi ser jo at det er en veldig stor utfordring; hvor er det grensen går? Det er greit nok at vi vet noe om at ungdom ikke skal bli overvåket av brødre og fettere. Men det handler også om hvordan foreldrene setter grenser for barna sine. Mange av de grensene er vi for så vidt enige i, men det er den balansegangen, når det på en måte vipper over til at man tenker at dette er faktisk et barn eller en ungdom som blir utsatt for sosial kontroll. Den er jo vanskelig i mange saker.

Intervjuer: Har dere et eksempel på en sånn type sak?

Saksbehandler 3: Ja, et eksempel kan være at vi får inn en melding, hvor det i utgangspunktet er en forelder som tar kontakt fordi det er vanskelig å grensesette et barn eller en ungdom. I forhold til innetider, i forhold til å følge de grensene som blir satt. Hvor barnet i etterkant ... det har vi opplevd flere ganger ... at barnet har en helt annen opplevelse. Som kan vippe over til at hun er utsatt for ... at hun blir på en måte overvåket til en viss grad. Og at det er veldig strenge grenser som blir satt. (...) Så det der å finne ut av hva som er hva, om det er *for* strengt og rigid, det er en utfordring. Det er vanskelige saker. (Barneverntjeneste)

Foreldreveiledning etter plassering

En del av våre informanter har altså truffet foreldre som er med på samtaler og som viser vilje til og potensiale for endring. De fleste eksemplene vi har hørt om, gjelder dialog med foreldre etter at jenta er plassert. Et spørsmål vi vil løfte fram, gjelder hva slags rammer barneverntjenesten har for å jobbe med familien i slike tilfeller. En saksbehandler vi har intervjuet, forteller at hun i en sak har støtt på utfordringer med systemet internt på barnevernkantoret. Hun mener det beste ville være om foreldrene fikk familieveiledning, slik at de kunne nærme seg jenta på en mer fruktbar måte, mens hun

²² I sitatet bruker informanten «sosial kontroll» om for streng, illegitim kontroll.

bor i fosterhjem. Avdelingen som er ansvarlig for veiledning definerer imidlertid familieveiledning som et tiltak der ungdommen bor hjemme eller der det er bestemt at hun skal hjem. Her forklarer saksbehandler:

Å veilede noen foreldre der vi ikke vet om barnet skal hjem, det passer liksom ikke inn i systemet vårt. Jeg ønsket jo å få til veiledning på hvordan foreldrene kan møte jenta; hvordan de kan være under et samvær. For mamma der sender meldinger til datteren hver dag om at 'jeg er så lei meg', og 'hva tror du alle synes' ... 'Jeg kommer til å ta livet av meg hvis du ikke kommer hjem snart.' Så jeg har brukt masse tid på å forklare hvordan hun kan skrive en sms for å komme seg nærmere jenta si, i stedet for lengre bort. Men det er egentlig ikke min jobb og kompetanse å drive veiledning. (Barneverntjeneste)

Vår studie viser at det er viktig å hjelpe foreldre etter plassering, med å dempe press og kontaktforsøk, både for at jenta skal få ro og av hensyn til mulighetene for gjenforening. Foreldrenes måte å takle bruddet på har direkte betydning for hvorvidt jenta vil klare å lytte til egne behov og ikke dra hjem før det er trygt og hensiktsmessig for henne. Veiledning til foreldrene er med andre ord et tiltak for jenta, nettopp fordi hun er plassert. Slik veiledning vil ikke minst være et viktig sikkerhetstiltak, og kan i noen tilfeller være tilstrekkelig til at foreldrene slutter å lete etter jenta, slik at andre beskyttelsestiltak kan lempes på (se kapittel 10). Det kan med andre ord være viktig å følge opp foreldrene for at jenta *ikke* skal ønske seg hjem for tidlig.

Bred tilnærming

Så langt har vi sett på erfaringer fra saksbehandleres samtaler med og veiledning av foreldre. En annen tilnærming, er å engasjere seg bredt i familiens livssituasjon, slik vi så det i case 2 (kapittel 5). Dette var en familie som er relativt nyankommen til Norge, som har betydelige behov for hjelp fra det offentlige, blant annet på grunn av barn med helseproblemer. De strever mye med å finne ut av hjelpeapparatet og «systemet». Her har barneverntjenesten gått inn med ulike tiltak som sikter mot å støtte og avlaste familien, både slik at de har mer overskudd til å håndtere utfordringene rundt tenåringsdatteren, og for at de skal forstå at barnevernet vil familien vel.

Saksbehandler forteller at barneverntjenesten har bistått familien med ulike utfordringer, som å gjøre logistikken rundt barna lettere, og forhandle

med introduksjonsprogrammet om permisjon. Hun har hjulpet dem i kontakten med andre offentlige instanser, og forklart hvordan systemet fungerer. Samtidig er det satt inn en miljøterapeut som veileder i familien:

For dette er ei mor som suger til seg informasjon og er veldig ivrig på å være med i sitt eget liv. (...) Og jeg ser at hun blir veldig ivrig og motivert når miljøterapeuten skryter av dem. Hun vil prøve å lære faren norsk. Han er jo analfabet, men hun prøver å lære ham. Miljøterapeuten har nok vært fantastisk for dem. Det er en enorm ro i dette huset. (Barneverntjeneste)

Denne saken ligner mange av de andre vi har hørt om. Jenta har flyttet fram og tilbake mellom familien og beredskapshjemmet, og både hun og foreldrene har vekslet i sin innstilling. I motsetning til noen av de andre barneverntjenestene som snakker om jenter som forsvinner inn i familien, har denne tjenesten lyktes med å holde døra åpen. Dette har de gjort gjennom tett oppfølging og ved å gjøre seg relevante og nyttige for familien på flere områder.

En slik bred tilnærming kan være lettere når familien har så åpenbare og komplekse hjelpebehov, og når familien er ny i Norge. Inntrykket er imidlertid at barnevernet også har vært gode på relasjonsbygging ved å vise foreldrene respekt og støtte dem når de har blitt dårlig behandlet i andre deler av hjelpeapparatet. De har satt seg inn i familiens komplekse livssituasjon, inkludert rykter og press fra minoritetsmiljøet med hensyn til datterens ærbarhet. Dermed har det blitt lettere å forstå foreldrenes tendens til å være inkonsistente i grensesettingen overfor datteren. Når de sier én ting til barnevernet, om hva jenta kan få lov til, og så plutselig strammer inn overfor jenta, kan det bety at de «taler med to tunger», men det kan også skyldes at de lar seg påvirke av at andre beskylder dem for å være for liberale. Med andre ord, kan de veksle mellom et ønske om å gi datteren handlingsrom og et ønske om å bli akseptert av andre voksne som mener de bør være strengere. I denne saken har en ytterligere kompliserende faktor vist seg å være majoritetsnorske personer rundt familien som tilsynelatende deler oppfatningen om at det er jenta som går for langt i sin utprøving. Barnevernet har derfor måttet forsvare jenta overfor ansatte i andre offentlige etater.

Støtte til jenta har vært det gjennomgående hensynet i barnevernets arbeid med saken, både når hun ville flytte hjemmefra og når hun ville flytte tilbake. Saksbehandler understreker hvor viktig og krevende det har vært å

holde fast i nettopp dette, og la hensynet til jentas prosess være det styrende. I denne prosessen har det vært godt å lene seg på en mer erfaren kollega:

Saksbehandler: Jeg som saksbehandler har hatt en veldig dyktig kollega med masse erfaring som har gjort meg trygg. Og gjort Bufetat og helsesøster på skolen trygg. Hun har gitt en trygghet på at det er lov å bruke tid. Det er lov å gå noen skritt fram og noen skritt tilbake. Og vi kan si og gjøre mye, mene mye, men vi skal behandle alle med respekt, foreldrene også. Sånn at vi har klart å få til en slags arbeidsro, der vi ikke har stresset. Og ikke har blitt sånn «nå må vi ut» og «nå må vi inn». At vi på en måte har klart å holde den røde tråden som vi bestemte oss for i starten. Selv om det har vært støy, man kan være veldig frustrert til tider, og kanskje innimellom bli utrygg og usikker. Jeg føler jeg har fulgt opp denne jenta veldig mye, stått opp for henne. Det har krevd litt støtte og sånn for å ... hva skal jeg si, holde hodet kaldt.

Intervjuer: Hvis du skal definere den røde tråden som dere har klart å holde fast i, hva vil du si at den er?

Saksbehandler: Gå inn og støtte jenta. Sikre oss at hun ikke kommer i situasjoner som er u hensiktsmessige, altså til fare for henne. Men samtidig få til en god utvikling hos henne, og en god utvikling i familien, for på sikt å ha en familie som fungerer på en måte som er god for alle. Og som gjør at hun kan ha en relasjon til sin familie, om det er å bo med dem eller ikke bo med dem. Hun er jo den eldste av flere søsken, så vi vil sikre at foreldrene har god erfaring slik at de kan møte de andre barnas ungdomstid. For det er det vi ser, at de er veldig gode på de små, men det er når de blir eldre og skal ut og utforske selv at det blir vanskelig for foreldrene. (Barneverntjeneste)

Oppsummering

Både foreldre og jenter kan være skeptiske til barneverntjenestens tilbud om hjelpetiltak og dialog med foreldrene. Jentene er redde for at barnevernet skal tro på foreldrene og ikke på dem.

I noen tilfeller viser seg at den sterke kontrollen og eventuelt også volden, skyldes foreldrenes frykt for hva som kan skje med jenta i ungdomstida. Dette henger sammen med manglende kunnskap om det norske samfunnet og overdrevne forestillinger om frihet og grenseløshet blant majoritetsnorske ungdommer. I slike tilfeller bør man ikke se motsetningen mellom

foreldrenes og jentas versjon, som et spørsmål om løgn eller sannhet, men om ulike måter å oppfatte virkeligheten på.

Etter plassering er det viktig å følge opp foreldrene for at jenta *ikke* skal ønske seg hjem for tidlig. Barneverntjenesten bør hjelpe foreldre med å dempe press og kontaktforsøk, for at jenta skal få ro og av hensyn til mulighetene for gjenforening. Slik veiledning kan i noen tilfeller være tilstrekkelig til at foreldrene slutter å lete etter jenta, slik at andre beskyttelsestiltak kan lempes på.

9 En oppvekst med begrensninger

I dette kapitlet skal vi se på hva særlig plasseringstiltakene sier om noen utfordringer knyttet til den oppveksten jentene har hatt. Hva slags potensiale for sårbarhet gir denne sosialiseringen, og hvordan kan man hjelpe jentene med å håndtere denne sårbarheten?

Selvstendigjøring og å være ung i Norge

Som vi skal se, var selvstendighet et sentralt tema i våre intervjuer. En første variant av dette, er den praktiske kunnskapen som forbindes med en gradvis selvstendigjøring mot voksenlivet. En ansatt ved en akuttinstitusjon sier det er stor variasjon blant jentene som har bodd hos dem når det gjelder erfaring med husarbeid og andre praktiske ting:

Noen føler seg helt hjelpeløse og trenger veldig mye oppfølging. Det kan være å lage mat, vaske klær etc. Men vi har også det motsatte: jenter som har hatt så mye ansvar, med å lage mat, betale regninger og ordne ting, fordi de har mest utdanning. De er bråmodne med et ansvar som ingen norske ungdommer har. Er så sterke og så flinke, har styrt økonomien til familien, sendt penger hjem til slektninger i opprinnelseslandet ... Noen er flinkere enn oss til å handle inn og drive økonomi innenfor et budsjett. (Akuttinstitusjon)

Å mangle trening i husarbeid og å bo alene, er åpenbart ikke spesifikt for jenter som har blitt utsatt for sterk kontroll og vold i klassisk patriarkalske familier. Dette ble da også påpekt i flere av intervjuene. Norske ungdommer generelt bor ikke alene før fylte 18 år. Og mange ungdommer i barnevernet har behov for støtte i overgangen til voksenlivet og det å bo for seg selv, framhevet en deltaker i et gruppeintervju med barneverntjenesten. En annen informant pekte imidlertid på at overgangen fra ungdom til voksen for noen jenter ikke går via ungdomstid, men direkte til giftermål. I slike familier er det å bli voksen ikke det samme som å bli selvstendig, leve alene og klare seg på egenhånd. I stedet forventes jenta å gå fra å bli tatt vare på av far og brødre til å bli tatt vare på av en ektemann. Denne informanten mente at jenta hun hadde ansvar for trengte hjelp til å lære «hvordan det er å være ung i Norge». Dette er et viktig poeng som viser at voksenliv ikke nødvendigvis betyr selvstendigjøring slik barnevernet er vant til å tenke på det. Samtidig

vil vi minne om den unge kvinnen i kapittel 4 som hadde flyktet til Norge sammen med sin ektemann, som var betydelig eldre enn henne. Hun opplevde at barnevernet ikke forsto at hun tross alt hadde mye erfaring i egen-skap av å være en gift, og dermed voksen, kvinne i hennes og andres øyne – til tross for at hun i lovens forstand var et barn.

Valg og beslutninger

En annen side ved selvstendighetstemaet som går igjen i intervjuene, også på vårt initiativ, gjelder det å ta beslutninger og gjøre valg. En fostermor forteller at jentene som har bodd hos dem har hatt lite erfaringer med å ta egne beslutninger. De har derfor trent på å finne ut av og gi uttrykk for hva de ønsker og vil. Da har de gjerne startet med svært enkle, konkrete ting:

Det har vært fryktelig vanskelig for dem, fordi de har blitt fortalt hele livet hva de skal og ikke skal. Så det tar lang tid før de tør å si ‘jeg vil ha Solo’, eller ‘jeg har ikke lyst at vi skal gjøre det’. En av jentene [16 år] beskrev jo dette her på en god måte. Vi var ute og kjøpte klær, og hun trengte hele tiden bekreftelse: ‘Kan jeg ta den? Hva synes du om den, Jorun?’ Og jeg sier: ‘Ja, men hva har *du* lyst på?’ ‘Men kan jeg gå sånn? Synes du den er fin?’ Når hun kom hjem så var hun helt himmelfallen. Hun hadde aldri vært og kjøpt klær og fått så mye ros. Hun hadde alltid blitt kritisert for alt hun har hatt på seg, og nå hadde hun valgt helt alene. (Fostermor)

De ansatte ved en av akuttinstitusjonene snakker også om hvor viktig det er å trene på å gjøre valg. En medarbeider mener det er «vanskelig å være voksen i Norge og ikke være selvstendig, rett og slett». Samtidig gjør denne informanten et skille mellom ikke å kunne ta beslutninger, og ikke å ha trening med å ta beslutninger ut fra hva en selv ønsker og har behov for. Hun mener noen jenter har erfaring med at beslutninger tas av kollektivet, og med tanke på hva som gagnar kollektivet:

Informant J: I kollektivistiske samfunn lærer man å ta valg i samsvar med familien og hva som lønner seg for familien, hva en familie kan stå for sammen. Man tar ikke valget alene. Så det er sånn i utgangspunktet unaturlig, og altfor mye forlangt for en jente som kommer hit som 15-åring for eksempel, at hun skal kunne ta egne valg.

Intervjuer: Hva slags uttrykk får det, hvordan ser du det, at en jente ikke kan ta egne valg?

Informant J: Vi ser det på alle mulige slags måter, tenker jeg ... frustrasjon, aggresjon, innesluttethet ... Det kan vise seg på mange måter.

Informant L: Jeg tenker at det kan vise seg ved at man ikke får i gang en ordentlig dialog. Da tenker jeg på en beredskapsmor som var kjempefrustrert og begynte å bli litt sånn pekefinger ... For hun prøver å snakke med jenta, men får ikke noe respons. Og jenta er nok sånn ... hun prøver å finne ut ... hva er det du vil nå, hva er det jeg skal gjøre for deg nå? Og da blir det frustrasjon hos beredskapsmor, og så begynte hun å 'da må du gjøre sånn og sånn og sånn', på en måte å ta over jentas egostyrke, eller hva jeg skal si. Hun prøver å snakke med jenta, spørre henne ... men får ikke noe respons, for jenta er ikke vant til ... Hun er vant til å finne ut 'Hva er det du vil ha meg til å gjøre eller si?'

Vi vil legge til at denne jenta antakelig ikke bare er vant til at valg tas i fellesskap ut fra kollektivets interesser. Ut fra beskrivelsen for øvrig, er hun vant til at kollektivet er hierarkisk organisert og at noen har større beslutningsmakt enn andre, når det gjelder både å definere hva som gagnar kollektivet, å hevde egne interesser, og bestemmer over andre.

For øvrig er det viktig å understreke, at verken informantene våre eller vi med dette mener at alle majoritetsungdom på 15 år, eller for den saks skyld 18, har et uproblematisk forhold til å gjøre egne valg. Eller at mennesker med majoritetsbakgrunn utelukkende velger ut fra hva som gagnar dem selv, og ikke tar hensyn til andre eller til familie eller andre fellesskap. Individuelle valg er imidlertid noe de fleste unge i Norge i langt større grad får lov til, har trent på og forventes å mestre, enn de jentene som denne rapporten handler om. Samtidig vil vi minne om at disse jentene på ett eller flere tidspunkt har gjort et valg som de fleste andre unge slipper overhodet å vurdere, nemlig å søke hjelp og flytte bort fra familien sin. Slik en av de unge kvinnene i kapittel 4 formulerte det, «det største valget».

Regulering og konsekvenser

En fostermor beskriver de tre jentene hun har hatt hos seg som barnslige. Hun vurderer at de ikke har fått «en reflekterende oppdragelse hvor de har lært å tenke selv». Slik vi forstår det, sikter hun til at jentene ikke har lært å ta egne avgjørelser og regulere seg selv, men i stedet blitt oppdratt til å gjøre det andre bestemmer og forventer. Dette kom blant annet til uttrykk i måten

en av jentene forholdt seg til gutter. Hun oppfattet at jenta var ukritisk og ikke hadde noen bevissthet i forhold til risiko og konsekvenser:

Jeg hadde mange samtaler med henne, der jeg for eksempel forklarte at jeg hadde blitt bekymra hvis jeg hadde hatt en datter som møtte gutter hun ikke kjente. Så jeg snakket om alt fra prevensjon og hvordan beskytte seg selv ... til at «ikke alle er snille og vil deg godt, du kan ikke bli med hvem som helst». Hun hadde ingen grenser og ingen frykt for hva som kunne skje. Hun var helt ukritisk rett og slett. (...) Jeg kunne si, hvis hun skulle reise med tog inn til byen, så kunne jeg si 'nå må du være på trygge steder og være sammen med venninner hele tiden.' Hun hadde fremdeles voldsalarm. 'Jammen hvorfor er det ikke trygt? Hva er det som kan skje med meg?' Så sier jeg 'det er jo ikke overalt i sentrum det er ok å være, og det er mange ting du ikke skal gjøre'. Hun hadde ikke tenkt på at noe kunne skje med henne. (Fostermor)

Her beskriver informanten en jente som tilsynelatende ikke har erfaring med å ferdes på egenhånd, uten at andre passer på henne. Dermed har hun ikke lært å gjøre egne vurderinger rundt hva som er trygt og hvem som er til å stole på. Litt forenklet kan vi si at barn som er vant til å bli kontrollert og passet på, lærer ikke å kontrollere og passe på seg selv. Samtidig forteller fostermoren at jenta var veldig redd for å gjøre feil, og for at andre skulle påføre henne konsekvenser i form av straff. I likhet med andre barn og unge med samme type sosialisering og oppvekst var hun vant til en ytre, i motsetning til en indre, regulering. Fostermor gir et eksempel fra en hendelse der jenta hadde stukket av etter at hun hadde gjort noe galt. Fostermor fikk kontakt med henne på telefonen og overtalte henne til å få komme og hente henne:

I bilen på vei hjem så snakker vi sammen og så sier hun at hun ikke vil spise middag med oss. Hun vil spise alene på rommet og ikke gå ut. Så sier jeg at 'det går ikke, du kan ikke bare være på rommet'. Da tenker jeg at det er frykten hennes for det hun har gjort. Så kommer vi hjem, og så ser hun at det blir ikke noen andre konsekvenser enn at vi vil at hun skal spise middag sammen med oss andre. Når hun ser det ... etter hvert så kommer hun til meg og snakker om ting og forteller om problemer med venner, gutter, og så roer hun seg og ting fungerer greit mens hun bor her. (Fostermor)

Denne frykten for straff går igjen i flere av informantenes erfaringer. En viktig jobb er å forklare og vise i praksis at det ikke er farlig å gjøre feil eller bryte regler, understreker en annen fostermor:

Men vi prøver å forklare at det ikke er noe farlig. Det er ikke noe farlig å gjøre noe gærent iblant. Jeg sier 'Vet du hva det verste som kan skje om du har gjort noe gærent? Det kan hende du får kjeft, ikke sant'. Men de er nok ikke vant ... De tenker mye mer sånn konsekvenser hjemme. (Fostermor)

Løgn og kommunikasjon

Hun løy mye, for jeg tror hun hadde blitt vant til at hun måtte lyve. (Fostermor)

Flere nevner utfordringer knyttet til jenter som ikke snakker sant, som fordreier eller holder tilbake sannheten. Et eksempel er fra et gruppeintervju ved en akuttinstitusjon. Her har medarbeiderne erfaring med jenter som lyver mye, noe som kan være vanskelig å forholde seg til. De og andre informanter blir imidlertid slått av at det ofte gjelder ting som det virker unødvendig å lyve om, eller at det bare virker som at jenta finner på ting uten noen bestemt grunn: «Om hvor hun har vært, hva hun gjør eller hva hun skal ... Hun kan fortelle historier som er helt ... som bare er en historie.» Noen av informantene er da også opptatt av at *løgn* ikke er et godt ord i denne sammenheng, fordi det har så sterke negative og moralske konnotasjoner.

Fosterforeldrene har en parallell erfaring, og de har forsøkt å forstå hva det handler om. De tenker at det kan skyldes at jenta har levd i et hjem der man skjuler mye for hverandre, for eksempel at barna og mor skjuler ting for far. Fostermor refererer til en samtale hun hadde med en av jentene som har bodd hos dem:

Hun sa det jo, at det er sånn det alltid har vært hjemme, liksom vi damene mot mennene. Det er greit så lenge pappa ikke vet; mamma sier sjelden noe på det. Men hvis pappa oppdager det, da blir mamma sint også. (Fostermor)

En medarbeider ved en akuttinstitusjon setter lyvingen i forbindelse med at jenta ikke har fått lov til å gi uttrykk for egne behov, eller at hennes opplevelser og meninger ikke har blitt etterspurt. Videre trekker hun inn oppdrageridealer som tilsier at barn ikke regnes som samtalepartnere:

Det blir en vane, fordi de ikke kan uttrykke seg hjemme, snakke om det de er opptatt av, hva de har gjort, fordi det er jo fysj. Så må du devaluere den følelsen du hadde da. Du får ikke noe bekreftelse på at du hadde en opplevelse. Sånn sett er det skummelt når det fortsetter, blir vane, automatikk. Det er også noe med en annen kultur ... at barn ikke snakker med voksne, men voksne snakker *til* barn. Og barn gjør som voksne sier. (Akuttinstitusjon)

Informanten er opptatt av hva slags psykososiale konsekvenser dette kan ha for jenta:

Jeg tenker at når de er vant til at de ikke kan snakke sant, kan sannheten miste betydningen litt, på en måte. Og jeg tenker at det er alvorlig fordi de kan miste kontakten med seg sjøl. Fordi de går hele tiden med det å ikke kunne uttrykke seg. Vi kjenner jo i følelsene våre hva vi mener. Og hvis du ikke får uttrykke det, så blir du ikke kjent med dine egne meninger eller følelser, i ytterste konsekvens.

Så når våre beredskapsforeldre prøver å snakke med jenta, så får de ikke noe respons. Det tar tid å komme innpå, for å få til den samtalen, fordi man snakker ikke med voksne. Jenta er vant til at man ikke kan det.

Min oppgave er å veilede, så jeg tenker ikke så mye på detaljene i de forskjellige sakene, jeg prøver heller å tenke: hva er det dette egentlig handler om? Det handler om å forstå den posisjonen jentene er i, og ikke være så veldig konkret. Du må jo også det, men at man ikke blir så opptatt av at de lyver, men se litt bak det, se på hva som ligger bak dette her. For da kan du prøve å hjelpe dem med å dirigere seg ut av det på en måte. Prøve å forstå, for de er ikke vant til at de bare kan snakke utfra seg selv liksom, de må finne på og fortelle. (Akuttinstitusjon)

Vi ser at disse refleksjonene minner om problemstillingene rundt jenter som ikke er vant til å velge, og uttrykke egne preferanser, og voksne som blir frustrerte – og noen ganger autoritære – når de ikke får respons. Denne informanten som veileder fosterhjem, viser til institusjonens kompetansebygging på traumesensitiv tilnærming til omsorg, der de lærer ikke å være så opptatt av atferden, men se på hva som ligger bak den. Vi oppfatter at dette perspektivet er fruktbart, ikke minst det hun sier om å finne på og fortelle, når man ikke kan «snakke utfra seg selv». Her kan vi minne om det som kom fram i intervju med de unge kvinnene, kapittel 4. Der fant vi at jenter som lever

sterkt begrensede liv både kan lyve og skjule ting for sine foreldre, for å øke sitt handlingsrom, og overfor jevnaldrende, for å få anerkjennelse og bli inkludert. Samtidig vil vi trekke fram et litt annet aspekt ved det som her oppfattes som løgn, nemlig hvordan det å fortelle historier kan være ett element i den indirekte formen for kommunikasjon som kalles høykontekst-kommunikasjon (se kapittel 2).

En fosterfar peker på at når man ikke får lov til å uttrykke sine interesser og behov direkte, kan man formidle det med kroppsspråk og non-verbale måter: «Du kan ikke kjefte på pappa, men du kan være sur på ham i tre dager. Og hvis han skal bry seg om det, så må han se det.» Sinne og andre emosjonelle uttrykk kan også ses som former for indirekte kommunikasjon. Flere av plasseringsstedene forteller om jenter som har vært mye sinte, slik vi også husker det fra noen av de unge kvinnenenes fortellinger i kapittel 4.

Sosial og relasjonell kompetanse

Mange av disse jentene har jo vært i situasjoner der man tenkte at bare de ble 18 år så skulle de gifte seg. Og det å ha gutter som lekekamerater, det stopper når de er sånn 10–11 kanskje. Men også det å snakke med andre jenter, gå på klubben, idrett, altså den sosialiseringen inn i ... Den er ikke der lenger for dem. De får ikke være med på det. (...) De må alltid gå rett hjem etter skolen. Noen ganger så kommer det noen og henter dem. De får ikke lov til å være sammen med andre jenter som er norske. Norske jenter, eller det norske samfunnet er skummelt for mange av disse familiene. Og de arenaene når barn går til og fra skolen, hvor man kikker litt på Petter som er den kjekkeste gutten i klassen, og fniser litt med ei venninne, stikker innom Hennes & Mauritz bare for å se ... Du er bare 12, men så har du veldig lyst på den lepestiften. Bare sånne bitte små ting. Du har med deg venner hjem fra skolen, og mamma og pappa er på jobben, og du kan late som du er en eller annen sangstjerne og sette på musikk for full guffe og late som du synger i speilet. Bare de små tingene der, det har ikke disse jentene hatt tilgang til. Man vokser opp i diametralt forskjellige samfunn. Selv om de bor her, så er det som et sånt usynlig gjerde rundt disse jentene som gjør at de aldri får lære seg disse sosiale tingene. (Fostermor)

Som denne fostermoren er inne på, og som vi så i kapittel 4, har de mest kontrollerte jentene svært begrenset erfaring med vennskap og sosial kontakt

med jevnaldrende, utover i skolesammenheng og innenfor slekta. En slik begrenset oppvekst kan bety at de ikke vet helt hvordan det er vanlig å oppføre seg i ungdomsmiljøer, at de ikke har lært sosiale koder og mangler referanser. Det handler om tilsynelatende små ting som kan ha stor sosial betydning, slik fostermoren forklarer over. Samtidig kan de være klar over at deres oppvekst skiller seg fra jevnaldrendes, og de kan ønske å skjule hvor strengt de har det hjemme, eller skjule det de ikke kan eller har lov til. En fosterfar peker på at de da kan velge å bløffe, eller de kan ty til en vanlig forsvarsmekanisme: «De er jo som andre folk da. Når du skal skjule det du ikke kan, hva gjør du da? Da er det sånn å prate høyt, være tøff, gi inntrykk av at du kan alt mulig, ikke sant, for å skremme folk litt unna.» Til sammen betyr denne bakgrunnen at jentene kan få særlige utfordringer med å etablere nye vennskap og nettverk etter at de har flyttet fra familien.

Seksualitet og kjæresten

Ett av de temaene vi tok opp eksplisitt i intervjuene, var seksualitet og kjæresten. Flere av informantene har erfart at noen jenter kan være veldig opptatt av sånne ting, samtidig som de har lite eller ingen kunnskap om seksualitet, kropp, og prevensjon. Disse informantene peker på at dette er jenter som er oppvokst med at de skal gifte seg mer eller mindre unge, og at den mannen de gifter seg med er den første og eneste de skal ha sex med. Det å vokse opp med at sex før ekteskapet er ulovlig, at kvinner må kontrolleres av menn og at seksuelt aktive kvinner er dårlige, kan gi en sårbarhet for å havne i skadelige relasjoner. En fostermor reflekterer rundt at det kanskje er særlig spennende med kjæresten når man ikke har fått lov til det før, og at ei jente som har brutt med familien kan ha stort behov for nærhet og kjærlighet. En annen fostermor sa det slik: «De risikerer å havne i nye situasjoner hvor de blir utsatt for det samme som de flyktet fra, hvor de blir noen som skal kontrolleres og tas vare på.» Hun og andre informanter har erfart at jentene kan ende opp i kjærestereelasjoner som de som voksne blir bekymret for. Det handler om kjæresten som gradvis blir dominerende og kontrollerende, slik vi også så at de unge kvinnene snakket om i kapittel 4. Kjæresten kan begynne å snakke om at jentas venninner har dårlig innflytelse på henne, og begrense det sosiale livet hennes. Han vil vite hvor hun er til enhver tid, og han begynner å sette henne opp mot fosterforeldrene: «Vi har jo sett jenter som blir så innmari underdanig, som underkaster seg kjapt,»

sier en av fosterfedrene. Da har han og kona vært opptatt av å snakke med jenta om hva en kjæreste kan og bør være, samtidig som de også tar det opp med gutten. De utfordrer jenta på hva slags relasjon hun ønsker å være i:

Vi snakker om hva kjærester gjør, for eksempel. Det er ikke sånn at de bare ligger nede på sofaen og kliner, for eksempel. Kjærester kan gå tur, bare gå tur og leie, og de kan gå på kino. Du skal ikke gå to skritt bak en kjæreste, du skal gå ved siden av. (...) Og at kjærester blir glade bare de ser hverandre, de har respekt for hverandre. Det er ikke sånn at en kjæreste skal bestemme over deg sånn som pappaen din. Det vi har opplevd med disse kjærestene som jentene våre får, er jo at det bare blir en forlenget arm av den kontrollen de hadde hjemme. Til å begynne med så er det ikke grenser for hvor oppmerksomme de er og hvor mye respekt de har for jentene, men etter hvert så begynner det å knytte seg til. For eksempel vil han at hun skal gå med lengre klær, dekke seg mer til. (Fostermor)

Klær, kropp og moral

Et beslektet tema gjelder klær og utseende. En saksbehandler snakker om hvordan noen jenter kan kle seg ganske seksuelt utfordrende, etter at de har flyttet fra en familie der de har vært nødt til å dekke seg til og der lettkleddhet assosieres med dårlige kvinner:

Det er litt vanskelig for meg å forstå. For én ting er den veldige sosiale kontrollen som vi på en måte støtter veldig at de ikke skal måtte leve med. Men samtidig så ønsker vi heller ikke at de skal kle seg slik at de får nedverdiggende blikk på seg, også fra norske. At det er liksom litt rart, et litt uforståelig behov for å dra den så langt. Det synes jeg er vanskelig. (Barneverntjenesten)

Flere har nok som denne informanten vanskelig for å forstå at en jente som er oppdratt så strengt og «dydig» kan finne på å gå til den andre ytterligheten når hun flytter hjemmefra. Og de kan oppfatte at jenta ikke forstår de mer subtile kodene som definerer anstendighet i majoritetsbefolkningens øyne. Våre intervjusamtaler viser at dette kan være et sensitivt tema som kan være trøblete å snakke om uten å bidra til en moralisering over eller stigmatisering av jentene. Det er en fare for at de blir kategorisert som promiskuøse eller som lette ofre for overgrep, noe som både kan prege deres relasjon til hjelpere på en uheldig måte, og kan gi foreldregenerasjonen argumenter for å utøve den strenge kontrollen. En fostermor viser til at det ikke nødvendigvis handler om

at disse jentene er så veldig seksuelt aktive eller «utagerende», men at de ikke har lært de sosiale kodene for hvordan man manøvrerer i det normative landskapet som omgir ungdoms seksualliv i Norge:

Mange hvite middelklassejenter på videregående har også et seksualliv som bestemor kanskje ikke ville likt. Kanskje ikke mora en gang. Men de jentene kan jo alle disse kodene. De vet hvordan de skal operere sånn at det ikke blir en snakkis av det. Mens noen av disse jentene som ikke har fått lov til å delta i relasjoner med jevnaldrende i sin oppvekst, de har jo aldri lært det. (...) Og de gutta som de henger med, som er sånne gutter som ikke alltid er hyggelige med jenter. Som heller ikke alltid skjønner hva de gjør, ikke sant. (Fostermor)

Kanskje er behovet for eksperimentering særlig stort når man har hatt så strenge rammer før, framhever denne informanten. Det kan være del av en utprøving som andre ungdom har tatt mer gradvis:

Det er ikke noe rart, at de hopper fra den ene ytterligheten til den andre. For de har jo aldri vært der – i mellomtingen. Men deres fall blir så mye mer lagt merke til [av hjelpere]. Og det blir så ødeleggende i familiene deres også. Og noen av disse jentene gjør ikke noe mer gærnt enn enhver annen norsk jente gjør. (Fostermor)

Slik vi ser det, løfter denne informanten fram en viktig utfordring i hjelpeapparatets arbeid med minoritetsjenter som bryter med familien på grunn av streng kontroll og vold. Det handler om hvordan hjelperne møter og forstår disse jentene, med tanke på å balansere mellom begrunnet bekymring og moralske vurderinger. Dette er ikke unikt for arbeidet med jenter med innvandrerbakgrunn. Andre forskere har vist hvordan barnevernet har hatt og fortsatt har en tendens til å problematisere jenters seksualitet, mens gutters seksuelle atferd sjelden gjøres relevant (Ericsson 1997, Överlien 2006). Det kan også nevnes at «promiskuøs livsstil» er blant risikofaktorene i Kvellomalen. Vi vet ikke hva Kvello legger i dette begrepet, men vil påpeke at en tilsynelatende grenseløs tilnærming til sex kan skyldes at man har hatt svært strenge grenser. Det kan være ekstra viktig at hjelpere er bevisst på sine holdninger i møte med en jente som er oppvokst med at seksuelt aktive kvinner fordømmes sterkt og hvor man derfor ikke forventer at hun skal være seksuelt aktiv.

Kulturell identitet og kontinuitet

En institusjonsmedarbeider løfter fram identitet og tilhørighet som utfordrende for jentene hun har møtt. Ungdomstida er en fase hvor man skal utvikle sin egen identitet, og det kan være krevende nok for ungdommer med en avklart og trygg tilhørighet. Da er det særlig vanskelig for ungdom som ikke føler de hører til noe sted, verken hjemme eller ute, mener hun:

Dette er ungdommer som har ett sett med leveregler hjemme og ett ute. Og du får kanskje ikke bekreftelse ute fordi du er annerledes, ikke bekreftelse hjemme fordi du gjør andre ting eller er umulig eller hva det nå er. Så skal man i tillegg bryte med det som er mest grunnfesta, som er der hvor du kommer fra, og mor og far og sånt. Bryte med det og så ikke vite noen ting om framtida di. Det er en veldig alvorlig situasjon, på mange plan. Det vi kan hjelpe med, er å snakke om dette her, hva er det som skjer med deg – og så prøve å peke på noe håp framover da. Men det er søren meg utfordrende, må jeg si. (Akuttinstitusjon)

En annen informant er opptatt av at jenter som har brutt med eller blitt utstøtt fra familien har stort behov for hjelp til å bearbeide sin kulturelle identitet:

Man må hjelpe til med å skille der, snakke om ting og kanskje finne tilbake til de positive sidene til mor og far også. De hadde ikke bare negative sider, men få dem til å tenke at det går an å være glad i noen man ikke vil ha kontakt med. Prøve å hjelpe dem med de tingene. (Akuttinstitusjon)

Kulturell kontinuitet er også tema når en fosterfar reflekterer rundt dilemmaer knyttet til familiens normer. Jenta skal jo helst fortsette å ha kontakt med familien sin, enten hun flytter tilbake eller ikke. Dersom hun har gått for langt i å bryte familiens normer mens hun var plassert, kan dette gjøre relasjonen til familien enda vanskeligere enn den er. Det er særlig kontakt med gutter og sex som er tema da. Fosterfar forteller at jentas foreldre gjerne spør om det er gutter i familien, noe han kan svare nei på. Han mener at de som fosterhjem har et ansvar for at jenta ikke brenner broer, uten at det er et bevisst valg fra hennes side. Samtidig peker han på at det ikke bare handler om å forhindre at familien fordømmer jenta. Jenta skal ikke komme i en situasjon der hun klandrer seg selv og får et negativt selvbilde fordi hun har brutt normer som hun selv har internalisert. Han opplever dette som en

vanskelig balansegang, der han heller ikke ønsker å være for begrensende, bare fordi jenta er fra en muslimsk familie, for eksempel. Han sier at han forsøker å snakke med jentene om disse dilemmaene, slik at de i hvert fall ikke bryter normer uten at det er et gjennomtenkt valg:

Fosterfar: Jeg vil at de skal være selvstendige, at de skal bestemme selv. Da har de tenkt at det skal jeg gjøre, og det må man respektere dem for. Men at det ikke bare skjer sånn fordi jeg er sinna, eller fordi de skal hevne seg på foreldrene ... For jeg vet at noen av dem skal tilbake, at de vil tilbake.

Intervjuer: Har du inntrykk av at noen har det sånn i en fase?

Fosterfar: Ja, det har jeg sett. Litt sånn 'jeg skal iallfall spise svin'. Da sier jeg at det er dumt å gjøre ting fordi man er sint. Men det er ikke noe gærnt med svinekjøtt. Du gjør ikke noe feil om du gjør det.

Oppsummering

Kapitlet viser hvordan en jentes oppvekst med sterk kontroll og lydighetsoppdragelse gir henne noen utfordringer når hun skal leve uten familien. Hun har lite trening med å ta egne beslutninger og gi uttrykk for egne ønsker. Hun er ikke vant til å snakke åpent med voksne og har lite erfaring med å ferdes på egenhånd uten å bli passet på. Jenta kan være redd for straff og kan ha en tendens til å lyve fordi hun ikke er vant til å kunne si åpent hva hun mener og ønsker. For fosterhjem og institusjoner vil det være viktig å hjelpe jenta med å øve på å gjøre valg og med å kjenne etter hva hun ønsker, i stedet for å prøve å finne ut hva andre ønsker av henne.

Jenter som har hatt sterke begrensninger på hvem de kan omgås, vil ha begrenset kompetanse på å bygge relasjoner, noe som kan forsterke ensomheten etter bruddet med familie og nettverk. Det å vokse opp med at sex før ekteskapet er ulovlig, at kvinner må kontrolleres av menn og at seksuelt aktive kvinner er dårlige, kan gi en sårbarhet for å havne i skadelige relasjoner. Fosterforeldre har erfaring med å hjelpe jenter å komme ut av forhold til kontrollerende kjærester.

10 Sikkerhet, samarbeid og kompetanse

Dette kapitlet tar i hovedsak for seg sikkerhetsaspekter ved sakene, men vi har også tatt med noen funn angående barnevernets samarbeid med andre instanser, samt kompetanse. Innledningsvis vil vi understreke at våre data om de ulike instansenes erfaringer med sikkerhetsarbeid er preget av hvordan informantene er rekruttert. Barneverntjenestene ble valgt ut med sikte på å sikre en viss bredde, plasseringstiltakene med få unntak ble valgt ut fordi de hadde særskilt erfaring.

Før vi går inn på våre egne funn, vil vi kort redegjøre for de rettslige rammene, og hva vi vet fra andre studier. Fokus er på adressesperre, mens vi ikke går inn på andre beskyttelsestiltak som voldsalarm og besøksforbud.

Rettslige og institusjonelle rammer

Et sentralt beskyttelsestiltak for truede personer i Norge, er å gradere opplysninger i Folkeregisteret med hjemmel i beskyttelsesinstruksen § 4 jf. § 3. Dette innebærer at opplysningene sperres for andre enn gitte instanser, derav begrepet *adressesperre*. Det finnes to nivåer på graderingen, *fortrolig og strengt fortrolig adresse*, tidligere også kalt henholdsvis *kode 7 og kode 6*. Adressesperre kode 7 eller «fortrolig adresse» innebærer at adressen ikke gis ut til private. Adressesperre kode 6 eller «strengt fortrolig adresse» innebærer at adressen ikke skal gis ut til noen. Kun autoriserte personer i Skattedirektoratet har tilgang til adressen.

Når det gjelder hvem som tar beslutninger om adressesperre, har vi per i dag et todelt system. I barnevernssaker er det barneverntjenesten som beslutter, mens politiet beslutter i alle andre saker (jf. folkeregisterloven § 10-4 annet ledd). Politiet utarbeider en trusselvurdering og med bakgrunn i denne avgjøres det hvilket beskyttelsestiltak som er mest egnet for den trusselutsatte. I de tilfeller hvor adressesperre anbefales, besluttes dette av politimesteren i det enkelte politidistrikt, og Kripos melder vedtaket til Skattedirektoratet (jf. forskrift om folkeregistrering § 3-2 nr. 10). Kripos har nasjonalt fagansvar for adressesperre, inkludert ansvar for metodeutvikling og veiledning.

Barneverntjenestens beslutninger om adressesperre ser ut til å være mindre institusjonalisert, og det finnes ingen nasjonal kompetanseenhet.

Dette er noe Kripos er opptatt av, blant annet i sitt hørings svar om ny barnevernlov.²³ Her peker de på at barneverntjenesten ikke har enhetlige kriterier for når adressesperre skal brukes. Det finnes heller ikke rutiner for trusselvurdering eller om politiet skal varsles. Kripos mener det er problematisk at politiet og barnevern har forskjellig metodikk for bruk av adressesperre, og de etterlyser nasjonal koordinering.

Barnevernets sikkerhetsarbeid er også regulert av barnevernloven. Ifølge § 4-19 annet ledd, annet punktum, kan fylkesnemnda fatte vedtak om at barnet skal plasseres på det loven kaller *skjult adresse* (jf. lovparagrafens overskrift). Selve bestemmelsen lyder som følger: «Fylkesnemnda kan også bestemme at foreldrene ikke skal ha rett til å vite hvor barnet er.» Mens dette er så langt barnevernloven går i å definere begrepet skjult adresse, knytter Bufdir begrepet til kategoriene fortrolig og strengt fortrolig adresse på sine nettsider.²⁴ Det forklares at dette er «såkalt graderte adresser, og ble tidligere omtalt som kode 7 og kode 6». Her ser det altså ut til at direktoratet definerer «skjult adresse» i barnevernloven som det samme som «graderte adresseopplysninger»/adressesperre i folkeregisterloven.

Fylkesnemnda kan vedta begrensninger på samvær og/eller annen kontakt mellom barn og foreldre, som regulering av telefonsamtaler, brev og gaver. Når det gjelder barnevernsinstitusjoner, har rettighetsforskriften bestemmelser om muligheten for å begrense ungdommenes kommunikasjon, ved at det treffes vedtak med varighet på opptil 14 dager om gangen. Tilsvarende begrensninger for ungdom i beredskaps- og fosterhjem er ikke regulert i lov eller forskrift, men besluttes på grunnlag av skjønn, har vi fått oppgitt.

²³ Brev av 13.01.2017 til Politidirektoratet.

²⁴

https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Negativ_sosial_kontroll_tvangsekteskap_og_aresrelatert_vold__en_veileder_til_barnevernstjenesten/Trusselvurdering_sikkerhetsarbeid_og_sperret_adresse_i_saker_som_omhandler_negativ_sosial_kontroll_aresrelatert_vold_og_tvangsekteskap/ Fra 15. januar 2018 skal barneverntjenesten bruke eget skjema når de melder beslutning om adressesperre til Skattedirektoratet ved Folkeregistertjenesten.

https://www.bufdir.no/Barnevern/Aktuelt/Nytt_skjema_Melding_om_flytting_til_fortrolig_eller_strengt_fortrolig_adresse/

Annen forskning

Forskningen på sikkerhetsarbeid i saker om æresrelatert vold er særlig knyttet til det nasjonale botilbudet for unge *over* 18 år (se kapittel 1) der inntak er basert på trusselvurderinger utført av politiet. Det er vanlig med beskyttelsestiltak i form av voldsalarm og adressesperre kode 6. Sikkerhet tas opp både i Rambølls evaluering (2011) og i Nadim og Orupabos rapport (2014) om det miljøterapeutiske arbeidet i botilbudene, mens det er hovedtema i Bye og kollegers studie fra 2016, sammen med familiearbeid (Bye mfl. 2016).²⁵ Studiene viser at det er betydelige utfordringer og belastninger knyttet til å leve med beskyttelsestiltak, som adressesperre kode 6. For det første, er det praktiske utfordringer med hensyn til å forstå hva risikoen består i og hvordan man skal håndtere risiko, for eksempel når det gjelder sosiale medier. For det andre, er det krevende å etterleve beskyttelsestiltakene, som å opprettholde en oppdiktet livshistorie i møte med nysgjerrige spørsmål fra klassekamerater, kjærester og andre. For det tredje, er det psykisk og emosjonelt belastende å leve med de begrensninger som kode 6 legger på den enkelte. Samtlige studier peker på at sikkerhetstiltak er forbundet med grunnleggende dilemmaer, eksemplifisert i dette sitatet fra Bye og kolleger (2016):

På den ene siden tilsier trusselvurderingen at kontakt med familien bør unngås. På den andre siden viser erfaringene at et fullstendig og varig brudd med hele familien sjelden er en god løsning for de utsatte. For noen blir savnet så sterkt at de velger å returnere til familien, til tross for at trusselsituasjonen kan være uendret. Strenge sikkerhetstiltak legger sterke begrensninger på de unges muligheter for relasjonsbygging og sosial deltakelse, noe som igjen kan forsterke beboeres følelse av ensomhet og isolasjon i botilbudet. (Bye mfl. 2016:8-9, med henvisning til Nadim og Orupabo 2014)

Sikkerhetstiltak kan gi større trygghetsfølelse, men oppleves også som overveldende å forholde seg til. Flere av informantene i Bye og kollegers studie (2016) oppfatter tiltakene som kontrollerende og begrensende, og som en repetisjon av ufriheten hjemme. De forteller om en følelse av å være en uærlig og unormal person, som å ha flere ulike personligheter, og om frykten for å bli avslørt og tatt i å lyve. Det kan oppleves som «å få et liv som ikke er sitt eget». (Bye mfl. 2016:31)

²⁵ Se også Eidheim 2007 om å leve på sperret adresse mer generelt.

Videre er det dokumentert og kjent i praksisfeltet, at det finnes ulike syn på sikkerhetshåndtering i botilbudet for unge over 18 år, så vel som blant andre aktører, også innad i politietaten. Både Rambøll (2011), Nadim og Orupabo (2014) og Bye mfl. (2016) trekker opp et skille mellom en fløy som vektlegger generelle regler og strenge begrensninger med tanke på fysisk/ytre sikkerhet, og en annen som er mer psykososialt orientert mot først og fremst å styrke den enkeltes evne til å gjøre trygge vurderinger. Sistnevnte vil være skeptiske til for strenge tiltak og regler som kan oppleves som å «flytte fra ett fengsel til et annet» og viser til erfaringer med at jenter bryter regler og kontakter familien i smug.

Tilsvarende finner forskerne forskjellige holdninger innad i politiet når det gjelder tilnærming til familien:

[D]et eksisterer svært ulike syn på hvordan politiet skal forholde seg til beboeres familie, både når det gjelder indirekte kontakt i form av politiets oppfølgingsamtaler med familien, og tilrettelegging for dialogmøter og andre typer direkte kontakt mellom beboer og familien. Noen uttrykker en forventning om å ha kontroll over situasjonen, ved å hindre kontakt mellom beboer og familien, mens andre fremhever muligheten for å redusere trusselnivået gjennom aktiv involvering av familien og muligheter for dialogarbeid. (Bye mfl. 2016:56)

Behovet og potensialet for å jobbe med familien har vært et tema i fagfeltet over lang tid (Hydle og Bredal 2011). Det var blant annet et sentralt tema i Drammensprosjektet; et samarbeid mellom politiet og kommunen om forsterket innsats mot vold i nære relasjoner, med et særlig fokus på æresrelatert vold (Drammen kommune/Politiet 2010). I denne sammenheng er det verdt å understreke at formålet med å jobbe med familien ikke nødvendigvis var å få til en forsoning. Det handlet også om å dempe trusselnivået, ved at foreldre og andre fikk vite at politiet var involvert og ble informert om konsekvensene av å forsøke å finne jenta. Et annet viktig formål var å styrke muligheten for at jenta klarte å «stå i» bruddet så lenge som nødvendig. Lignende metodikk prøves for tiden ut i et pilotsamarbeid mellom Stovner politistasjon og Enerhaugen familievernkontor.²⁶ Prosjektet beskrives som følger i *Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse*:

²⁶ NOVAs Voldsforskningsprogram v/Jane Dullum og Svein Mossige gjennomfører følgeforskning i tilknytning til piloten, jfr. handlingsplanens tiltak 24c.

Når en person søker om beskyttelse på grunn av trusler om tvangs-ekteskap, går etatene sammen om å jobbe med familien. Målet er å gi den utsatte en tryggere tilværelse. På sikt, og etter en grundig risikovurdering, kan det legges til rette for kontakt mellom den utsatte og familien. (Justis- og beredskapsdepartementet 2017: 31)

En sentral inspirasjons- og kunnskapskilde for både Drammensprosjektet og piloten i Oslo er den danske konfliktmekleren Farwha Nielsen. Hun er opptatt av at den nordiske konfliktrådsmetodikken ikke er tilpasset de sterke makthierarkiene og æreslogikken som finnes i de familiene vi snakker om her. Nielsen har derfor utviklet en egen metodikk med tanke på hvordan konfliktmekler aktivt kan kompensere for maktskjevhet og skjult maktutøvelse (Nielsen 2011). Hun mener mekling som regel forutsetter at den utsatte flyttes ut av familien, og sikkerhet kommer i første rekke.

Så langt om hva vi vet fra forskning og praksisfeltet angående sikkerhetsarbeid i saker om unge over 18 år. Barnevernets sikkerhetsarbeid i denne type saker har ikke blitt undersøkt tidligere.

Erfaringer med beskyttelsestiltak

I våre intervjuer med *barneverntjenesten* har vi spurt om de innhenter råd eller samarbeider med politiet om trusselvurderinger og sikkerhetskåring, og om de har hatt saker med adressesperre. I materialet går det et skille mellom de barneverntjenestene som forholder seg til adressesperre kode 6 og de som ikke gjør det.²⁷ I flere intervjuer finner vi at begreper som «adressesperre» og «kode 6» er ukjente for informantene. Det virker som om noen assosierer til tilfeller der foreldrene nektes innsyn i informasjon om fosterforeldrenes identitet og bosted, i henhold til bvl § 4.19, altså der man ikke nødvendigvis vedtar gradering av adresseopplysninger i folkeregisteret. Inntrykket er med andre ord at våre informanter ikke oppfatter barnevernlovens begrep om «skjult adresse» som det samme som graderte adresseopplysninger/adressesperre. For øvrig finner vi at flere er usikre og mangler kunnskap om hva sikkerhetsarbeid innebærer. Det varierer også hvorvidt barneverntjenestene trekker politiet inn i de ulike fasene av sikkerhetsarbeidet: Trusselvurdering som grunnlag for plassering/skjult adresse/

²⁷ Som nevnt i tidligere fotnote, velger vi å bruke den tidligere betegnelsen «kode 6» når vi skriver om egne data, siden det er dette som brukes av våre informanter.

adressesperre og håndtering av sikkerhet etter adressesperre. Likeledes varierer det hvorvidt politiet blir informert om at et barn er plassert på adressesperre eller skjult adresse etter bvl § 4-19. Kort sagt støtter vår studie opp om den situasjonsbeskrivelsen som Kripos gir i sin høringsuttalelse.

Når vi har spurt barneverntjenesten om hvorvidt de har kontaktet politiet i en konkret sak, finner vi at flere primært assosierer politiet med anmeldelse, også selv om vårt spørsmål eksplisitt gjaldt innhenting av opplysninger i forbindelse med barnevernsundersøkelsen, eller bistand til sikkerhetskåndtering. Det kan med andre ord se ut som om informantene ikke er så bevisste på at politiet kan bidra på andre måter enn ved en straffesak. Noen barneverntjenester kunne nok med fordel kontakte politiet oftere. Enkelte opplyser at de kontakter politiet, men at politiet ikke alltid har tid til å følge opp.

Når det gjelder *inntaksenhetene* og *fosterhjemstjenestene*, er informantene jevnt over mer innsatt i terminologien, og de er gjennomgående opptatt av sikkerhet. De framhever at de involverer politiet, og flere er kritiske til det de oppfatter som barneverntjenestenes manglende bevissthet og kunnskap. De mener at det kommunale barnevernet ikke tar jentas sikkerhet tilstrekkelig alvorlig og at de ikke involverer politiet i tilstrekkelig grad. Som nevnt, indikerer vårt datamateriale at det kan være et visst grunnlag for denne kritikken. På den andre side spør vi oss om de ansatte i fosterhjemstjenesten og inntaksenhetene kan ha en viss slagside i den motsatte retning. Det kan for eksempel se ut som om noen inntaksenheter og fosterhjemstjenester legger seg på et høyt sikkerhetsnivå for sikkerhets skyld, og at politiet i flere saker justerer ned etter at de har foretatt sin trusselvurdering. Videre vil vi peke på at flere av informantene enten implisitt eller eksplisitt oppgir at de har begrenset kjennskap til sakene. Da er det nærliggende å utfordre dem på kritikken av barneverntjenesten, som er tettere på både jenta og familien og dermed kan se dilemmaene knyttet til beskyttelsestiltak tydeligere. Vi vil spørre om avstanden til sakene gjør det lettere for inntaks- og fosterhjemsenhetene å overta politiets vurderinger, slik følgende sitat antyder:

Vi hadde et samarbeid med politiet, der de informerte om kodene. Barneverntjenesten går ofte inn for å undersøke og snakker med foreldrene, det svekker rettssikkerheten til barnet. De går for raskt inn i familien, uten å kontakte politiet. De tenker at de skal ordne opp selv. Dermed kan bevis forspilles og trusler fremsettes. Politiet ber oss om å be barneverntjenesten ta oftere kontakt med politiet. (...)

Den fysiske sikkerheten til ungdommen, det er ikke alltid barnevern-tjenesten tenker så langt rundt det. Det er et dilemma for barnevern-tjenesten om de skal jobbe med det selv eller om det er en politisak. (Fosterhjemstjeneste)

Plasseringstiltakene vi har intervjuet har, som nevnt, mye erfaring med konkrete sikkerhetstiltak, ofte knyttet til adressesperre kode 6. Her skiller informantene seg noe fra hverandre, med hensyn til hvordan de snakker om sikkerhet. Mens enkelte er svært opptatt av hvor stor risiko det er i æres-relaterte saker, og hvor omfattende beskyttelsestiltak som er nødvendige, er andre mer opptatt av å forklare hvordan de jobber med å begrense belastningene for jenta. Denne forskjellen i måten å snakke om risiko og sikkerhet på, som vi kjenner igjen fra ovennevnte studier, kommer vi tilbake til under. Her skal vi først se nærmere på hvilke konkrete erfaringer vi finner hos beredskapshjem, fosterhjem og institusjoner.

Informantene forteller om jenter med adressesperre kode 6, der politiet har gjort trusselvurderingen og samarbeider med barnevernet, blant annet om sikkerhetsplaner. Jentene kan ha svært strenge restriksjoner på hvor de kan være og hvem de kan ha kontakt med, særlig i den første tida etter plassering. I de strengeste tilfellene har ikke jenta kunnet gå utenfor huset, og noen har måttet ha hjemmeundervisning i perioder. En fostermor forteller om en jente som var lei seg og frustrert over ikke å få gå på skole og være sammen med andre ungdommer. Etter hvert fikk hun lov til å gå en times tur alene i nærområdet. Hun måtte gå forskjellige ruter hver gang og alltid ha med seg mobil. Så fikk hun begynne på skolen, først med følge og så fikk hun ta bussen alene. «Det følte som en enorm frihet for henne,» sier fostermoren, som forklarer at jenta måtte bruke ørepropper på bussen for å unngå spørsmål fra fremmede, og hun fikk beskjed om ikke å snakke med personer med utenlandsk bakgrunn. Fosteremor sier at jenta syntes det var vanskelig å takle alle begrensningene:

Hun følte nok veldig på det å ikke ha noe liv. Det sa hun mange ganger. Jeg forstår godt at det er veldig komplisert. Hun fikk jo fiktivt navn og fiktiv historie.²⁸ Jeg tror det var veldig komplisert når hun var på skolen og hadde fått venner, å hele tiden leve et dobbeltliv og etter en fiktiv historie. Mens de andre har masse å fortelle, må hun

²⁸ Angående ordbruken her, se neste fotnote.

hele tida tenke på hva hun sier og ikke si noe feil. Hun kunne aldri slappe helt av og være seg selv. Og hun savna jo familien sin, at hun ikke kunne ha kontakt med de. (Fostermor)

En ting er altså de fysiske restriksjonene. En annen er at kode 6 innebærer at jenta tar et nytt navn og lager seg en ny livshistorie, som hun bruker i møte med nye bekjentskap.²⁹ Flere informanter er opptatt av hvor krevende dette kan være, både når det gjelder å unngå å røpe seg, og mer grunnleggende, når det gjelder identitet. En saksbehandler forteller om en 13-årig jente som bor i fosterhjem med adressesperre kode 6:

Å ta fra en ungdom hennes identitet er veldig utfordrende. Hva skal man si til klassekamerater om sin historie? Og det å ikke kunne være på sosiale medier, og ikke kunne bli tatt bilde av. For det ble ... familien klarte å oppsøke henne, via en annen som har lagt henne ut på Instagram. Så det er jo en kjempeutfordring. Og det at hun ikke har hatt kontakt med sine gamle venner, for det har hun ikke fått lov til, fordi foreldrene har oppsøkt hennes gamle nettverk. (Barneverntjeneste)

Flere av informantene fra plasseringstiltakene – så vel som enkelte medarbeidere i barneverntjenesten – er bekymret for de begrensningene som strenge sikkerhetstiltak legger på jentenes liv, og hvilke konsekvenser dette får. En fostermor forklarer at de så langt mulig prøver å normalisere restriksjonene, som for eksempel at jenta alltid må gi beskjed om hvor hun er. Da vil de vektlegge at det er vanlig at foreldre ønsker å vite hvor barna deres skal. Forskjellen ligger i at fosterforeldrene vil reagere raskere, dersom jenta ikke kommer til avtalt tid. For øvrig snakker de mye med jentene om hvorfor det er nødvendig med restriksjoner: «Snakke, snakke, snakke, og kjenne hvordan de har det,» sier fosterfar. Han forklarer at de blant annet snakker med jentene om at de er nødt til å ta ansvar selv:

Politiet kan gjøre alt de skal, jeg kan gjøre alt jeg skal, barnevernet kan gjøre alt de skal, men hvis ikke du er med, så hjelper det ikke hva vi gjør. Så derfor er det igjen, å få dem til å kjenne at de hører til, da. (Fosterfar)

²⁹ Navnebyttet er ikke formelt i folkeregisteret og må ikke forveksles med fiktiv ID, som innebærer å skifte identitet ved å få nytt fødselsnummer. Dette er et enda mer inngripende beskyttelsestiltak som benyttes sjelden og ikke anbefales for unge utsatt for æresrelatert vold (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2012).

Samtidig forsøker de å unngå mer restriksjoner enn nødvendig, og restriksjoner som jentene ikke vil klare å følge. Her har de hatt flere uenigheter med politiet, som i de fleste tilfeller har løst seg på en god måte, mener informanten. Blant annet ville politiet tidligere nekte jentene å være på sosiale medier overhodet, men nå har de fått mer forståelse for at slike kategoriske innskrenkninger er urealistiske. I stedet lærer jentene å stille inn telefonen og kontoen sin, slik at de ikke kan spores; de må begrense hvem de er venn med, og ikke dele bilder. Fosterforeldrene forklarer at de i perioder kan inndra jentas telefon, i samråd med barneverntjenesten og politiet, dersom trusselnivået tilsier det. Videre har de hatt en diskusjon med politiet, omkring det å ha flere ungdommer i samme fosterhjem. Politiet mente det ikke var trygt å ha flere ungdom sammen med en som hadde adressesperre kode 6. Her tenkte fosterhjemmet og tiltaket motsatt, idet de mente det var viktig for jenta å ha en annen ungdom i huset, så hun ikke ble for isolert. Et annet diskusjonstema har vært hvordan de skal håndtere det, dersom fosterhjemmets adresse blir røpet. Mens politiet mente barnet umiddelbart måtte flyttes til et annet sted, insisterte fosterforeldrene på at det var uholdbart. Også her har de kommet til en enighet om alternative løsninger. Tankegangen oppsummeres på denne måten:

Vi må tørre å ikke lage fengsel. For det har jeg sagt til politiet noen ganger; at jeg kan jo gjøre det helt trygt for henne, ikke sant, jeg kan jo bare låse henne inne på rommet. Men vi jobber jo barnevernfaglig. Vi skal lage et godt liv for jentene. Så vi er nødt til å tørre litt, sammen med jentene. For de kan ikke være innelåst hele tida.
(Fosterfar)

Flere av våre informanter mener at bruk av sosiale medier er den største utfordringen med hensyn til å forhindre at jenta blir funnet eller utsettes for press fra familien. I den forbindelse er det verdt å peke på at sosiale medier i dag er primærkilden for sosial interaksjon blant mange ungdommer generelt (Bakken 2017). Dertil kommer at sosiale medier har fått større betydning også i skolesammenheng, hvor lekser og fag kommuniseres og diskuteres i grupper på Facebook og andre nettverk. I et studie av norske ungdommer og stress og press fra 2017, fant forskerne at det å være uten sosiale medier ikke oppfattes som et mulig valg (Eriksen et al. 2017). For ungdommene ble det som å legge bort sitt sosiale liv (2017:73). Når det gjelder vår egen studie,

vil vi framheve at strengt kontrollerte jenter vil kunne ha et særlig sterkt forhold til sosiale medier. Kanskje er det primært der de har hatt sosial kontakt med andre enn familiemedlemmer, ofte i skjul.

Diskurser om ære og fare

I dette siste avsnittet om sikkerhet vil vi knytte noen flere kommentarer til måten det snakkes om risiko i vårt datamateriale. Utgangspunktet er det vi vil kalle en «farlighetstale» som framføres av enkelte informanter, og som kjennetegnes av visse ingredienser. For det første legges det til grunn at såkalt æresrelaterte saker per definisjon er farlige og krever strenge sikkerhetstiltak. For det andre, at en trygg gjenforening med familien er utelukket. For det tredje, framheves det at andre ikke forstår alvoret i sakene. Følgende sitat illustrerer denne talemåten:

Man måtte sparke de lokale i baken for at de skulle håndtere disse sakene i løpet av 48 timer, ikke 4–5 dager. De skjønnte ikke at det ikke er rom og mulighet for dialog med foreldrene. Når jentene har kommet hit, så er alvorligheten så høy at konfliktløsning er utelukket. Foreldre og familie er villige til å ofre mye for ære og sosial kontroll. (...) Samtidig har det vært en naivitet hos de jentene i forhold til hvordan de kan bli avslørt. På sosiale medier og teknologi snakker de med søster eller mor eller venninne, og tror det er sikkert. Om de forsvinner for far så er det ufattelig hvor langt far eller mor kan gå for å finne, treffe venninnene og annen familie. Det er en naivitet og manglende forståelse av hvor lett det er å avsløre og hvor lett det er å finne. (...) Også kollegaer har hatt vanskelig for å skjønne hvor langt familien er villig til å gå på den æresrelaterte biten. Folk har altfor naive tanker rundt hvor alvorlig det faktisk er og hva folk er villig til å gjøre.

Dette sitatet er ett av de tydeligste eksemplene på en tale- og forståelsesmåte som i ulik grad preger våre intervjuer. Når vi møter denne måten å snakke på, er vi usikre på om vedkommende sikter til alle saker der en jente har skadet familiens ære. Mener vedkommende at alle slike saker er «æresrelaterte» og derfor per definisjon er farlige? Alternativt kan det tenkes at vedkommende reserverer betegnelsen «æresrelatert» til de farlige sakene, det vil si at æresrelatert blir stikkord for høyrisikosaker. Betyr det i så fall at saker med lav risiko, men der ære er en del av bildet, ikke skal regnes som æresrelaterte?

Vi har etter hvert opparbeidet betydelig kunnskap om æresrelatert vold i det norske samfunn. Som nevnt varierer det hvor godt forankret denne kunnskapen er i barnevernet, og vi utelukker ikke at det er grunnlag for å omtale noen medarbeidere som naive med hensyn til sikkerhet. I kjølvannet av økt bevissthet og kompetanse, følger det imidlertid også en risiko for overdramatisering av fare. Det kan til tider virke som om det å kalle en praksis eller hendelse for «æresrelatert» impliserer en både akutt og vedvarende trussel om drap. Slik vi ser det, er det uheldig om begrepet æresrelatert får en slik forenkende og overgeneraliserende funksjon i hjelpeapparatet. Ikke minst, dersom det samtidig blir et sekkebegrep for all vold i nære relasjoner i miljøer med bakgrunn fra kollektivistiske og klassisk patriarkalske samfunn, slik det også er tendenser til (Lidén og Bredal 2017). Vi vil påpeke at det er viktig å forstå æreslogikken også i saker der trusselnivået er lavt. For eksempel, at foreldre kan være redde for at andre skal få vite at datteren er plassert av barnevernet, og at barneverntjenesten kan bidra til at ærestapet minimeres.

Kort sagt går det et skille mellom selve den sosiale/kulturelle logikken som gjør den enkeltes handlinger til et kollektivt anliggende og de sanksjonene en gitt familie/slekt eller familieoverhode er i stand til å sette i verk for å forhindre eller gjenopprette et ærestap. Satt på spissen: Det er ikke alle som opplever datterens kjæresteri som et dramatisk ærestap, som er i stand til å drepe sin datter eller påføre henne alvorlig skade. Heller ikke kan man legge til grunn at familiens forhold til æresnormer og sanksjoner forblir uendret. Her vil det være flere forhold som spiller inn, som kan bidra til endring – både i mer liberal og mer konservativ retning. Det er et empirisk spørsmål i den enkelte familie, hvor sterkt æreslogikken preger familien, hva slags innhold logikken har, og hvilke sanksjoner man er villig til å ta i bruk, på et gitt tidspunkt.

Samarbeid

Vi skal kort kommentere spørsmålet om samarbeid rundt denne type saker. Ett spørsmål gjelder samarbeid internt i barnevernet. I inntaksenhetene og fosterhjemstjenestene er flere av informantene opptatt av at de ikke lenger har samme informasjon om hvordan det går med barn de plasserer etter at Bufetat ble omorganisert. En informant fra en fosterhjemstjeneste sier for eksempel at de tidligere pleide å ha oppfølgingsmøter med fosterhjemmet, noe de ikke lenger har. Vi har ikke forutsetninger for å uttale oss om denne

utviklingen er hensiktsmessig, men vil påpeke at de ansatte i Bufetat som hjelper barneverntjenesten med plasseringer, på denne måten går glipp av en mulighet for læring. For eksempel kan det innebære at deres erfaring begrenser seg til den mest risikofylte fasen, mens de ikke får innsikt i tilfeller der jenta flytter tilbake og familien justerer seg.

Samarbeid med politiet er et annet tema, som i hovedsak er dekket gjennom det vi har sagt om sikkerhet tidligere i kapitlet. Oppsummeringsvis kan vi slå fast at informantene fra Bufetat er opptatt av å involvere politiet, mens noen barneverntjenester synes mindre bevisst på det. Dette kan delvis skyldes at informantene snakker om ulike type saker, med ulik risikograd, men flere av informantene fra inntak og fosterhjemstjenester hevder at barneverntjenestene er for tilbakeholdne med å trekke inn politiet.

Når det gjelder samarbeid med andre instanser, vil vi kort kommentere skolenes rolle. Vi har sett at det ofte er jentas skole som melder, enten med en gang hun forteller om problemene, eller etter noen tids bekymring eller samtaler med jenta. Det synes derfor sentralt at barneverntjenesten har en god dialog med skolen, både generelt og i den enkelte sak. Blant annet tenker vi på saker der barnevernet henlegger saken fordi jenta trekker tilbake eller benekter. Skolepersonell har også en viktig rolle i saker der jenta først og fremst trenger noen å snakke med og der det trengs kartlegging før en eventuell melding til barnevernet.

Vi har sett at de unge kvinnene selv og barnevernsarbeidere understreker hvor ensom og isolert jentene kan bli når de flytter ut av familien. Denne ensomheten kan også være der, om de bor hjemme. Betydningen av personer som «ser» og støtter dem, og som kan representere kontinuitet i en prosess med mange brudd, framheves av flere. Barnevernet bør være kreative og strekke seg langt for å bygge opp under slike relasjoner, slik denne informantene forteller at de har gjort:

Når jeg tenker meg om har det faktisk vært litt vanlig, at noen av de jentene her har en lærer eller en nabo som de har et godt forhold til og som de oppfatter som trygge, uten at det trenger å være en profesjonell person. Det er ofte et sånt menneske i en del av de sakene der. En av de jentene jeg snakka om i sted, for eksempel, der var det en nabo som hadde passet litt ekstra godt på og som de kunne gå på besøk til og sånn. Så der formaliserte vi det så jenta kunne dra dit på besøk fra institusjonen sånn av og til, så hun kunne lufte seg herfra. (Akuttinstitusjon)

Til slutt vil vi nevne en mer problematisk side ved enkeltpersoners engasjement i saken, som barnevernet bør være oppmerksom på. Vi har sett enkelte eksempler på at andre offentlige instanser kan blande seg inn i saken på uheldige måter, sett i barneverntjenestens perspektiv. I to saker gjaldt det ansatte i flyktningtjenesten som langt på vei tok foreldrenes parti mot jenta. Det ser ut til at de kjenner familien fra andre sammenhenger og ikke forstår jentas og barneverntjenestens anliggende. Kanskje gjelder dette særlig i saker der familien oppfattes som ressurssterke og integrerte.

Kompetanse

Vi kan de store overskriftene på dette, men vil ha mer føringer på hvilke vurderinger vi bør ta. Skulle gjerne hatt mer om det. (Fosterhjemstjeneste)

Tvangsekteskap, æresrelatert vold, ekstrem kontroll etc. har stått på den offentlige dagsordenen i 20 år. Som nevnt i kapittel 1, har det vokst fram et fagfelt, i stor grad basert på særskilte ordninger. Et eksempel er det tidligere nevnte botilbudet for unge under 18 år som hadde nasjonale kompetanse-samlinger. Et annet er Bufdirs veileder for barneverntjenesten om tvangsekteskap og æresrelatert vold fra 2012 (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2012).³⁰ Særlig under handlingsplanen for 2008–2011 ble det satset på kompetansebygging i de ordinære tjenestene, i form av egne konferanser og seminarer. Følgeevalueringene av handlingsplanene for 2008–2011 og 2013–2017 dokumenterer en gradvis økende kompetanseheving i tjenester som politi og barnevern (Lidén, Bredal og Hegstad 2015).

Vi har spurt informantene om de opplever å ha tilstrekkelig kompetanse i disse sakene, og om hvor de eventuelt søker råd. Angående det siste, har vi spurt om de kjenner til den nevnte veilederen og det nasjonale kompetansteamet. Både teamet og veilederen er kjent hos et flertall av våre informanter, men vi må da minne om at disse er valgt ut fordi de har erfaring med saker. Flere sier at de ville kontaktet teamet ved behov, men det er færre som faktisk har tatt slik kontakt. Noen nevner at de konsulterte teamet tidligere, før de selv fikk erfaring.

³⁰ Veilederen revideres i disse dager.

Et gjennomgående trekk er at informantene sier de først og fremst har lært gjennom arbeidet med saker. De har utviklet en spesiell interesse for slike saker og får dermed tildelt flere fra sin leder:

Spisskompetanse må bygges gjennom erfaring. Mange har ikke hatt sånne saker, og har ikke tilegnet seg nødvendig kompetanse. Vi oppgir ofte en kontaktperson i barneverntjenesten som har særlig kompetanse, som kan veilede førstelinjen på hvordan de bør jobbe. (Inntaksenhet)

Vi er jo gode på å snakke sammen da. For noen har jo noe her og noe der. Men jeg må si at den som har lært meg mest i de to jentesakene, er den advokaten. Hun kunne så masse, at det var veldig bra å kunne lene seg på henne, og få informasjon. (Barneverntjeneste)

Som disse sitatene indikerer, finner vi at enkeltpersoner har mye å si for hvilken kunnskap som anses som gjeldende. Dels handler dette om at temaet anses som såpass spesielt og at sakene er så få, at det ofte vil være én eller få ansatte ved hver enhet som får ansvar for denne type saker. Informantene i barneverntjenesten kan samtidig lufte et savn av mer interesse og kompetanse hos ledelsen. Dels handler det om at de barnevernansatte søker råd på ad hoc basis hos eksterne enkeltpersoner. Dette kan være personer som flere tipser hverandre om, som i tilfelle med advokaten som nevnes over. Eller det kan være mer enkeltstående tilfeller, som når en saksbehandler forteller at de hadde konferert med en representant for en lokal muslimsk organisasjon i en sak.

Kort sagt får vi inntrykk av erfaringsbasert kompetanse hos spesielt interesserte medarbeidere, og bruk av uformelle eksperter utenfor barnevernet. Vi er ikke i tvil om at denne kompetansen er verdifull og bør komme flere til gode. Imidlertid vil vi spørre om en slik måte å drive kompetanseutvikling på, kan ha noen svakheter. For det første, kan det bli personavhengig og dermed sårbart. For det andre vil vi spørre om det noen ganger kan resultere i mindre tolkningsmangfold og oppdatering av kompetanse; særlig i en travel hverdag. Dersom de samme personene konsulteres i alle saker, vil de få uforholdsmessig mye innflytelse på hvordan nye medarbeidere nærmer seg og håndterer saker. Når det gjelder (manglende) bruk av kompetanseteamet, vil vi peke på at også teamet har utviklet seg over tid,

og at de rådene en fagperson fikk for ti år siden, ikke nødvendigvis er i tråd med dagens kunnskap og syn på «best practice».

For øvrig mener noen informanter med lang erfaring i Bufetat-systemet, at det var større oppmerksomhet på denne tematikken for noen år siden. Enkelte hevder at omorganiseringen fra fagteam med veiledningsmandat til mer «oppgaveorienterte» inntaksenheter har bidratt til dette. Når det gjelder opplæring av fosterhjem, framgår det at tematikken anses som så spesiell at den ikke er inkludert i PRIDE-kurs, og heller ikke de egne kursene som er utviklet for fosterhjem for enslige mindreårige flyktninger eller kurs om flerkulturelle spørsmål.

Oppsummering

Vi finner at bevisstheten og kunnskapsnivået med hensyn til sikkerhet varierer i barneverntjenesten. Det er behov for mer kompetanse på hvordan man skal kartlegge, vurdere og håndtere risiko i den enkelte sak, samt avklaring av samarbeid og arbeidsdeling med politiet rundt sikkerhet. Våre andre informanter er gjennomgående bevisst på at jenta kan være i fare for å bli utsatt for alvorlige sanksjoner i saker der hun har brutt normer om ærbarhet. Særlig blant inntaksenheter og fosterhjemstjenester ser vi tendenser til en «farlighetstale» som tar for gitt at jenter i æresrelaterte saker per definisjon må ha strenge sikkerhetstiltak. Blant plasseringstiltakene, samt en del andre informanter, er man opptatt av faren for at strenge sikkerhetstiltak vil være så belastende for jenta, at de virker mot sin hensikt. En fruktbar dialog med politiet rundt realistiske løsninger for den enkelte jente vektlegges.

Når det gjelder samarbeid for øvrig, har vi særlig pekt på skolen, og potensialet for et tettere samarbeid, ikke minst i en tidlig fase av saken, der jenta trenger noen å snakke med før melding blir nødvendig.

Vår studie viser at det finnes betydelig spisskompetanse på denne type saker i flere deler av barnevernet. Kompetansen er imidlertid ofte knyttet til enkeltpersoner, både innen og utenfor barneverntjenesten. Blant annet ser det ut til at barnevernet noen ganger snarere konfererer ad hoc med uformelle eksperter enn å henvende seg til det nasjonale kompetanseteamet.

11 Hjelpernes forventninger og dilemmaer

Jeg husker jo argumentene fra 2000-tallet, hvor man snakket om at det kommer til å gå dårlig med dem uansett, hvis man plasserer dem. Fordi de blir helt alene på sperret adresse, uten nettverk og ulykkelige, og alt mulig. Da er det mye bedre å jobbe med disse jentene hjemme, var det mange som sa. Så det har vært litt sånne bastante konklusjoner som jeg har hørt fra saksbehandlere. Og da har jeg tenkt, hva er det som gjør at de blir så bastante på dette, og så kollektivistiske i tankegangen, innenfor hjelpeapparatet? Jeg tror det handler om at det er en vanskelig materie, at det er derfor. (Barnevernsansatt)

Denne studien skal dokumentere barnevernets erfaringer og utfordringer i møte med jenter som er utsatt for vold og/eller sterk kontroll i klassisk patriarkalske familier. Hensikten er å gi barnevernet og myndighetene mer kunnskap om slike saker, for å gjøre barnevernets tilbud til jentene og deres familier bedre. Slik vi ser det, er kunnskapsproduksjon alltid et risikabelt prosjekt. Særlig når det gjelder *vanskelig materie*, slik den siterte informanten formulerer det. Vi forstår det som at hun sikter til kompleksiteten og dilemmaene i disse sakene, og at det har vært en tendens til å forenkle og generalisere rundt hva som er gode løsninger. I arbeidet med denne rapporten har vi spurt oss selv: Hvordan kan vi som forskere formidle denne materien på en måte som gjør den mindre vanskelig, uten å gjøre den mindre kompleks? Hvordan kan vi unngå å bidra til nye *bastante konklusjoner* og generaliseringer, samtidig som vi gir barnevernsansatte nyttig og anvendbar kunnskap? Når vi spør saksbehandlere og fosterhjem om deres erfaringer med «denne gruppa jenter», eller «jenter med denne bakgrunnen», kan man jo se det som en invitasjon til å generalisere og forenkle. Ett grep vi vil bruke her mot slutten av rapporten, er å løfte fram både informantenes og våre egne refleksjoner rundt hvilke forståelser og forventninger de har.

«Sterke jenter»

Det er ofte verbale og fine jenter. Det er ofte de sterkeste jentene som setter ned foten og vil noe annet i livet, har tatt en tøff beslutning.

En forståelse som går igjen hos flere informanter, er at de jentene som barnevernet får kontakt med, er spesielle jenter. At det dreier seg om særlig sterke jenter, utdypes i dette sitatet fra en saksbehandler:

De som klarer å stå imot familien er veldig naturlig sterke jenter. Det merker man veldig, at de er godt over snittet, på å tale sin sak. Både mot foreldre, men det viser seg også på andre arenaer, også overfor oss. Så det er ganske utfordrende, fordi de er smarte og står på krava. Samtidig er det en overlevelsesdrive i dem. (Barneverntjeneste)

Bildet av sterke jenter sikter dels til at det krever styrke å opponere mot familien og be om hjelp utenfra. Dels at dette er ressurssterke jenter som skiller seg fra andre barn som barnevernet møter:

De skiller seg som oftest ut fordi de i utgangspunktet ikke er barnevernsbarn. De har egentlig ikke noe å gjøre her, er ikke her for å få hjelp som andre barn. Dette er en egen type. (Akuttinstitusjon)

Forestillingen om at barnevernet møter de sterke jentene går gjerne sammen med et bilde av noen mindre sterke, mindre opprørske jenter som ikke søker hjelp. En saksbehandler sier hun er bekymret for at barnevernet ikke når ut til det hun kaller *de stille jentene*:

Jeg har en bekymring på at de går litt under radaren vår, de som er pliktoppfyllende, som er hjemme og forholder seg til den kontrollen, de som ikke gjør noe opprør mot det.

«Ei stakkar lita jente»

Kanskje var det «en stille jente» som var på saksbehandlerens netthinne, da hun leste bekymringsmeldingen i denne saken:

Saksbehandler: Hun var ikke sånn som jeg så for meg da jeg leste meldinga, jeg så for meg en helt annen type. Ei litt sånn stakkar lita jente, kanskje med sjal, kanskje med mer tradisjonelle klær.³¹ Men hun var veldig tøff, hadde tøffe klær på seg og sminke og kjempefint hår. Det overraska meg litt da, det førsteinntrykket.

Intervjuer: Kan jeg spørre hva det var i meldingen som gjorde at du så for deg en sånn jente?

³¹ Informanten har selv sjal/hijab.

Saksbehandler: I forhold til hva hun hadde sagt, hvordan hun hadde det hjemme, at hun fikk ikke lov til å gå ut ... Hun hadde eldre brødre og søstre, og de var veldig kontrollerende på hvem hun var sammen med og hva hun fikk lov til å gjøre, hvem som var vennene hennes. Det sto at hun virka veldig trist på skolen, veldig stille. Og de var veldig bekymra for henne, hun gjorde ingenting ut av seg, var veldig usynlig. Så da lagde jeg meg et bilde av hvem hun var da. Men det stemte ikke da jeg fikk møte henne. (Barneverntjeneste)

Dette sitatet viser med all tydelighet risikoen ved å konstruere en kategori av «disse jentene» som etablerer bestemte forventninger hos hjelpere. Den siterte saksbehandleren har erfart at en jente som er utsatt for sterke begrensninger hjemme og framstår som trist og stille på skolen, kan ha et «tøft» ytre i form av klær, sminke og andre attributter. Som vi har sett flere eksempler på tidligere i rapporten, kan noen jenter også ha en tilsynelatende offensiv og krevende holdning, som umiddelbart er vanskelig å forbinde med å være kuert og undertrykt, slik denne saksbehandleren framstiller det:

De kommer ofte hit litt sånn tøffe i trynet. Litt sånn atferdsjenter, egentlig. De har på en måte attitude, virker som at de har selvtillit. Så får man skrelt av noen lag, og så er de veldig usikre jenter. Når det roer seg litt, så opplever jeg at de har tiltro. (Barneverntjeneste)

Slik vi ser det, kan begge disse bildene være problematiske. Tanken om at en strengt kontrollert jente er stille eller ser «kuert» ut kan gjøre at jenter med et «tøft» ytre ikke blir trodd eller sett. Forestillingen om at jenter som ber om hjelp er særlig sterke jenter kan skape forventninger om at hun skal «stå i det» og forhindre hjelperen i å se svakhet og sårbarhet i jentas situasjon. I vårt materiale finner vi mange gode refleksjoner fra barnevernsansatte som har justert sine egne forståelser i møte med den enkelte jente, og som er opptatt av å se bak deres selvpresentasjon.

Balansegang og skuffelser

Som vi har vært inne på tidligere, er det vanlig at jenta veksler mellom å ville ut av hjemmet og ønske seg tilbake, og slik veksling kan være krevende for ansatte i barnevernet. Et sentralt spørsmål blir hvordan de kan være relevante støttespillere for jenta, samtidig som de unngår å bli skuffet selv. Dette kom blant annet opp i gruppeintervju på en akuttinstitusjon. En informant

reflekterer rundt spenningen mellom å være en god hjelper og å engasjere seg for sterkt: «Det kommer an på hvor mye ansvar vi tar for å være den som skal hjelpe.» Hun mener det er viktig å forsøke å sette seg inn i jentenes situasjon og «den kræsjen de opplever», samtidig som man ikke påtar seg ansvaret for at de skal «ta seg fram i alle de settingene»:

For jeg tenker at hvis jeg har framstilt den jenta ... at nå har hun blitt så og så flink og nå har hun forstått så og så mye ... Men plutselig viser hun på alle mulige måter at dette ikke stemmer, hun har ikke forstått noe av det du sa hun hadde forstått. Så du har ikke klart å gjøre jobben din, liksom. Da blir det fryktelig frustrerende. Så jeg tenker at man må klare å skille, ha dette klart for seg i hodet. Ikke ta for mye ansvar, og samtidig prøve å forstå nok av den frustrasjonen de jentene opplever. Å ha nok kunnskap og klare å balansere sine egne greier, tror jeg er innmari viktig, ellers blir det fryktelig slitsomt. Å jobbe med den gruppen ... man blir glad i dem og man har lyst til å hjelpe dem. (Akuttinstitusjon)

Kollegaen i gruppeintervjuet bekrefter at jentenes vonde opplevelser gjør at man får svært lyst til å hjelpe:

Medarbeider K: Veldig mange av dem har veldig mange vonde opplevelser; mye mareritt og ... ordentlig sårt og vondt. Og så har man så lyst til å hjelpe. Men da er det viktig å bare være tålmodig og lytte, og ikke føle at man ... at dette her skal gå bra, liksom. For det er mange, mange prosesser som man må igjennom, og det kan være tøft å stå i over tid.

Medarbeider L: Det å forstå er kjempeviktig tenker jeg. Da blir man ikke så frustrert.

Medarbeider J: Man må klare å se at nå går det veldig bra, og klare å se at nå går det ikke så bra likevel, at det går så opp og ned. Hvis man skal være med på den berg- og dalbanen, så blir det fryktelig slitsomt. Du kan få veldig troen på at nå kommer det til å gå bra, men så plutselig kræsjer det. Å klare å få troen tilbake kan være forferdelig slitsomt. (Akuttinstitusjon)

I den samme samtalen peker en av de ansatte på at dette er en vanlig utfordring i barnevernfaglig og sosialt arbeid, som kanskje får en egen omdreining i møte med «disse jentene»:

Medarbeider: Det er eldgammelt det der om at man må prøve å se hvor den andre faktisk er hen. Og så være mer nysgjerrig på det, enn hva jeg selv har lyst til å få til med denne jenta. (...) Det kan godt være forståelig at de på den ene siden skulle ønske at de kunne gjøre sånn, og så plutselig blir savnet for stort, så man reiser hjem igjen isteden, eller tenker at det blir for mye hindringer i veien eller for svært å tenke seg. Det er ikke så vanskelig å forstå.

Intervjuer: Og dere er ikke sånn som da vil bli skuffa, eller...

Medarbeider: Jeg tenker at man må ha is i magen da, under hele greia ... Og om det er noen jenter som har voldsom drive mot noe, så kan man være moderator på en måte. Og ikke heie det fram så innmari, om man ser at dette her, wow hvordan skal du klare det? Eller vite at det er mange ting som trekker da. Sånn at man ikke faller med jenta, når hun vil et annet sted eller finner ut at hun ikke klarer det likevel. (Akuttinstitusjon gruppeintervju)

Vi oppfatter at informanten gjør en viktig nyanse her, når hun snakker om at jenta kanskje viser seg å ville noe annet *eller* at hun kanskje ikke klarer det hun vil. Når en jente ønsker å flytte hjem etter å ha vært plassert, kan det tolkes som at hun ikke *klarte* å gjennomføre bruddet, at hun ikke klarte «å stå i det». En alternativ tolkning er at det ikke var det hun *ville*. Hun ville ikke bryte med familien, ville ikke bo i fosterfamilie. Å ha tilgang til et tolkningsmangfold og nyanser kan gjøre det lettere å håndtere vekslingen til jenter som befinner seg i en splittede livssituasjoner og som står overfor umulig valg.

«Alle kan ikke bli Cecilia Dinardi»³²

Dette er jenter som forteller om vold, undertrykking og uakseptable begrensninger, og som ber om hjelp til å få mer handlingsrom og frihet. Det de forteller vekker lett sympati og engasjement, ikke minst hos hjelpere som er opptatt av kvinners rettigheter. Engasjementet har nok ikke blitt mindre av de siste års økende fokus i offentligheten, på den sosiale bevegelsen som har vokst fram under stikkordet «skamløse jenter», altså unge kvinner med minoritetsbakgrunn som kjemper for likestilling og mot æresrelatert vold og

³² Cecilia Dinardi er en profilert advokat og barnerettsaktivist som har stått fram i offentligheten og fortalt om sin egne erfaringer som barnevernsbarn.

negativ sosial kontroll. Vi har allerede sett at en fosterfar oppfatter jentene han kjenner som del av denne kampen, når han i kapittel 7 trekker paralleller til Amal Aden. En fostermor er inne på noe av det samme, når hun mener særlig kvinnelige barnevernsarbeidere kan ha høye forventninger til det de ser som disse jentenes frigjøringsprosjekt. Hun advarer mot å idealisere jenter som opponerer mot vold og kontroll i etniske minoritetsfamilier på en måte som forhindrer hjelpere i å forstå og hjelpe disse ungdommene der de er:

Fostermor: Det som slår meg da, er ordet verdighet. At noen av disse kvinnene er verdige da, verdige vår bistand og applaus. Mens andre ikke er det – de som freaker helt ut, de som opererer leppene og ... Og når de først er reddet ut av noe, så skal de være så evig takknemlig. Og de skal ikke gjøre noe gærnt. (...) Det jeg opplever, er at mange helligforklarer en del av disse jentene og kvinnene, og ikke evner å se at de er folk på samme måte som oss. (...) Jeg tenker at når man jobber med denne gruppa, så er det mange som blir skuffa, og som mister litt gangsynet.

Intervjuer: Men mener du at det er litt spesielt når det gjelder minoritetsungdom?

Fostermor: Ja, og særlig jenter, fordi det er mest damer som jobber i dette her, ikke sant. Og vi får sånne forventninger om at dette skal bli så veldig bra, men så er de egentlig til syvende og sist helt vanlige ungdommer som ikke har lyst å gjøre det som vi ønsker. Alle kan ikke bli Cecilia Dinardi, liksom. (Fostermor)

12 Avslutning

I dette kapitlet løfter vi fram noen temaer for en oppsummerende kommentar, for så å følge opp med noen mer spesifikke anbefalinger i neste og siste kapittel.

Kontroll av seksuell ærbarhet

Datamaterialet vårt viser betydelig variasjon når det gjelder familiene som de unge kvinnene har vokst opp i. Variasjonen gjelder både familiens sosio-økonomiske posisjon, hva jenta har vært utsatt for, og potensialet for å jobbe med familien, slik at jenta kan bo hjemme eller ha en form for kontakt. Noen jenter kommer fra familier med mye vold og krenkelser, både fra far mot mor og fra foreldrene mot barna, enkelte ganger kombinert med rus og psykiatri. Andre case handler om foreldre som strammer inn på grunn av frykt og manglende kunnskap om norsk samfunn og ungdomsliv. I noen tilfeller har disse foreldrene en viss grunn til bekymring, også i barnevernets øyne, men de bruker illegitime og lite hensiktsmessige metoder for å få barnet på rett kjøp.

Felles for disse familiene er at de i en eller annen grad preges av et kjønns- og generasjonshierarki, og at de bekymrer seg for sitt rykte og status utad. Mye av kontrollen og volden utløses av og/eller handler om behovet for å kontrollere jenters seksualitet og rykte. Dette gjelder også der voldsutøveren utvilsomt sliter med psykiske problemer. Ofte diskuteres årsaker til vold i nære relasjoner som om psykisk uhelse og kulturelle/normative faktorer er gjensidig utelukkende. Vi ser det som fruktbart å anlegge et nyansert perspektiv der voldsutøvelsen både kan være utløst eller forsterket av psykisk sykdom og kulturelt preget samtidig.

I kapittel 4 så vi at en del av de intervjuede unge kvinnene hadde levd med en far som var kontrollerende og voldelig mot mor. I noen tilfeller ser vi likhetspunkter i de unge kvinnenenes historier om vold, der fedre på et tidspunkt begynte å utsette datteren for omfattende kontroll, isolasjon og psykisk vold som ligner på måten han hadde behandlet mor på, og mer generelt ligner på partnervoldsregimer som voksne kvinner forteller om. Vi har ikke nok data om barneverntjenestens relasjon til mor, men vi ser et behov for mer

kunnskap om hvordan kjønnsbasert vold mot mor og datter henger sammen, og hvordan barneverntjenesten kan jobbe med mor i slike saker.

Ikke vold, «bare» kontroll?

«Hvis det er vold, da vet vi hva vi skal gjøre,» sa en saksbehandler i barneverntjenesten i et intervju. Hun var opptatt av at saker om alvorlig begrensende kontroll var en ny tematikk i barnevernet og vanskeligere å håndtere enn saker om vold. Det kan virke som om barneverntjenesten har begrenset erfaring med å avdekke og forstå kontrollens omfang og karakter. Da tenker vi særlig på tilfeller der en jente lever med et så omfattende kontrollregime, at man kan snakke om frihetsberøvelse. Her er det verdt å spørre om foreldrene bryter med grunnleggende rettigheter som barn i Norge har etter barne-loven og barnekonvensjonen som er innlemmet i norsk rett. For eksempel, dersom barnet ikke tillates å utvikle den gradvise modning og selvstendighet som forutsettes å finne sted gjennom barnets oppvekst, og særlig i ungdoms-tida. Man kan spørre om noen foreldre i så sterk grad forhindrer sine barns utvikling og deltakelse i samfunnet, at det i seg selv kan regnes som omsorgssvikt, blant annet ved at de får svært begrenset erfaring med sosiale relasjoner.

Samtidig er det viktig å være klar over at sterke begrensninger og streng kontroll ikke nødvendigvis utløser meldeplikten til barneverntjenesten. I noen tilfeller vil skolens rådgivningstjeneste og skolehelsetjenesten være de rette instansene til å bistå den unge, mens barneverntjenesten kan fungere som sparringspartner i anonyme drøftinger. Kort sagt bør begrensninger og kontroll i større grad tas på alvor, uten at dette betyr at man skal melde til barnevernet i alle slike saker.

Veksling som uttrykk for jentas livssituasjon

Ett mønster i flere av de sakene våre barnevernsinformanter har erfaring med, er at jenta først forteller om streng kontroll og/eller vold, for så å trekke tilbake det hun har sagt. Slik tilbaketrekking kan komme både før og etter plassering. At jenta trekker tilbake det har sagt, kan ha flere årsaker. Dels kan det skyldes måten hun blir møtt på fra barnevernets og plasserings-tiltakets side. Kanskje tar man ikke tilstrekkelig høyde for den sterke domi-nansen jenta er underlagt i familien. Et eksempel er når barneverntjenesten insisterer på at jenta skal treffe foreldrene, mot hennes vilje. Kanskje får hun

ikke tilstrekkelig støtte til å håndtere frykten for represalier, dårlig samvittighet og savn. Dels kan det være resultatet av direkte press og trusler fra familien. Uansett bør en slik vekslings i utgangspunktet ses som et tegn på at jenta står i en svært motsetningsfylt situasjon. Det å veksle mellom et ønske om å komme seg ut og ønsket om å bli i familien, mellom frykt for å bli og frykt for å forlate, er en naturlig konsekvens av denne situasjon. Slik sett, blir det at jenta trekker tilbake historien sin, en bekreftelse på, snarere enn en avkreftelse av, at det hun forteller er riktig.

I saker der jenta trekke tilbake bør man legge til grunn at de første opplysningene kan ha kommet i et «vindu», i et øyeblikk da jenta var ekstra fortvilet, redd eller sint og derfor åpnet seg. Selv om både barneverntjenesten og plasseringstiltakene har erfaring med jenter som overdriver problemene hjemme, vil vi advare mot at «jenter med en annen agenda» blir en tankefigur som forhindrer barnevernet i å tro på jenter som melder fra. Tilsvarende bør ikke erfaring med at jenter ønsker å flytte tilbake til familien etter plassering lede til skepsis mot å plassere. Flyttingen kan være viktig selv om jenta flytter tilbake etter en stund. Sikkerhetsplaner og tett oppfølging er imidlertid avgjørende.

I noen tilfeller vet jenta at hun vil bort, men hun våger eller orker ikke gjennomføre det. I andre tilfeller er vekslingen uttrykk for at jenta står i et spenn, der hun både vil bort og bo hjemme. Uansett hvor hun bor, kan hun trenge hjelp til å manøvrere i dette spennet. Hvis hun plasseres, vil hun trenge støtte til å håndtere savnet etter familien, fra noen som viser respekt for familien og jentas følelser for og lojalitet til dem. Hvis hun forblir i hjemmet, vil hun trenge støtte og hjelp til å forhandle fram noen løsninger der hun får større handlingsrom og mer forståelse. En hovedutfordring for barneverntjenesten og plasseringstiltakene er hvordan man kan hjelpe jenta med å få mer selvstendighet uten å miste alle nære relasjoner.

Et sentralt anliggende for barneverntjenesten i slike saker, er å holde døra til jenta og familien åpen. For eksempel bør det vurderes om man kan gi jenta hjelpetiltak uten foreldres samtykke, gitt at hun er over 15 år.³³ Det

³³ «Dersom barnet er over 15 år og vedtaket ikke berører foreldrene direkte, kan det unntaksvis være tilstrekkelig med samtykket fra barnet for å iverksette hjelpetiltak. Eksempelvis vil dette kunne være aktuelt dersom barnet ønsker samtaler og veiledning av barneverntjenesten, oppfølging av støttekontakt eller hjelp med skolearbeid.» (Kilde: Saksbehandlerrundskrivet pkt 6.5.1, bufdir.no)

er svært ønskelig at barneverntjenesten fortsetter å ha samtaler med jenta dersom hun ikke blir plassert. Dersom hun eller foreldrene nekter, bør barnevernet gjøre det de kan for å sikre at hun får oppfølging fra andre, særlig ansatte i skolen.

Vi har sett at flere saker henlegges fordi jenta insisterer på at hun ikke trenger hjelp, etter å ha fortalt om bekymringsfulle forhold. Her bør barneverntjenesten bruke de muligheter som barnevernloven gir, for å gi seg selv og jenta mer tid (se anbefalinger i neste kapittel).

Skynde seg langsomt

Ved mistanke om akutt fare er rask håndtering viktig. Vi har imidlertid merket oss noen saksbehandlers erfaring med at det i noen saker kan være nødvendig å gå sakte fram av hensyn til jenta, for ikke å «miste» henne. Som antydning over, finner vi grunn til å spørre om noen barneverntjenester ikke tar sterk kontroll alvorlig nok. Dermed er det ikke sagt at barnevernets måte å agere på i voldssaker er egnet i disse sakene. Selvsagt må det vurderes om ungdommen er i fare for alvorlige sanksjoner, slik at hun må akutt plasseres, og særlig om hun ønsker det selv. I andre tilfeller kan det være grunn til å «skynde seg langsomt». Ut fra vårt datamateriale virker det relevant å diskutere hvorvidt barnevernets beskjed til andre instanser om å melde tidlig, kan modereres noe når det gjelder tenåringsjenter utsatt for kontroll og begrensninger, der det ikke er fare for liv og helse. I noen tilfeller kan det være hensiktsmessig om skolen eller andre støttepersoner jobber med å forberede og styrke jenta før de melder bekymring til barnevernet.

Barnets medvirkning

Jo eldre barnet er, jo mer innflytelse skal han eller hun ha på sin egen sak. Dette er et viktig prinsipp i alt arbeid med barn, og ikke minst i barnevernets virksomhet. Særlig gjelder dette etter fylte 15 år, når barnevernloven gir ungdommen partsrettigheter. I dette prosjektet snakker vi om jenter i tenårene, ofte like under 18 år. Alderen tilsier altså at hennes ønsker skal veie tungt. Samtidig peker noen av våre informanter på at jenta kan ha hatt en sosialisering som ikke fremmer selvstendighet. Hun har lært å se seg selv som del av et fellesskap og å ta mer hensyn til andre enn til egne ønsker og behov. Videre vet vi at familiens press, kontroll og sanksjoner øker med alderen. Mot denne bakgrunn er det avgjørende at barnevernet så godt som

mulig sikrer at jentas ønsker er basert på et informert og fritt samtykke. Det betyr ikke at en jente skal nektes å velge familien framfor å stå utenfor, gitt at det er alternativene. Det betyr at barnevernet bør gjøre en konkret innsats for at dette valget ikke er noe hun trues eller presses til å gjøre – verken av foreldrene eller barnevernet. Vi vil advare mot at kunnskap om manglende selvstendigjøring i disse jentenes oppvekst, medfører en paternalistisk innstilling hos barnevernet og plasseringstiltak. Innen denne rammen ser vi et behov for å utvikle barnevernets samtalemotodikk, med sikte på å snakke med unge som er vant til at andre bestemmer og har lært å prioritere hensynet til andre.

Vanskelig å forstå

Det er ikke lett å vite hva man skal gjøre i disse sakene, og hva som er bra for disse jentene; hva de trenger. Det er ekstremt vanskelig å skulle sette seg inn i en sånn situasjon for oss. Det sa jo hun moren til meg også: 'Du kommer aldri til å forstå hvordan dette er for oss. Du er norsk, og vi er muslimer.' Hun var veldig tydelig på at jeg aldri kommer til å forstå hvordan det er for dem. Det gjør jeg nok ikke heller.

Utsagn om at det er så vanskelig, og kanskje umulig å forstå, går igjen hos flere barnevernsansatte og andre vi har intervjuet. Dette kan tolkes på flere måter, og vi aner minst to ulike betydninger. For det første kan informantene sikte til at det er vanskelig å fullt ut forstå den enkelte jentes situasjon med dens unike kompleksitet. For det andre kan det handle om, slik vi tolker sitatet over, at det er noe ved disse – i dette tilfellet muslimske – familiene, som skiller seg så sterkt fra det majoritetsnorske, at den utenforstående barnevernsarbeideren ikke har mulighet til å forstå. Tilsvarende har vi hørt eksempler på at foreldre henvender seg til barnevernsansatte med minoritetsbakgrunn, med formuleringer som at «dette forstår jo du».

Her berøres åpenbart noen store spørsmål, som vi ikke ha anledning til å gå inn på her. Vi vil imidlertid knytte noen kommentarer til denne måten å tenke om forståelse på – som et spørsmål om å være på innsiden eller på utsiden av en «kultur» eller religion. Vi spør oss om en slik tankegang kan gjøre noe med tilnærmingen til jentene og familiene. For å bruke sitatet over som eksempel: Mors forståelse ser ut til å være at «vi muslimer» skiller oss diametralt fra «dere» norske. Det kan være en måte å frabe seg innblanding,

ved å insistere på en kløft som ikke kan overkommes. Samtidig kan det si noe om mors tilnærming til datteren, ved at hun tilsynelatende inkluderer datteren i dette for den utenforstående uforståelige «vi muslimer». Det som imidlertid ser ut til å karakterisere disse sakene, er at foreldrene ikke forstår datterens posisjon i skjæringspunktet mellom familien/ slekta, minoritetsgruppa og storsamfunnet. Antakelig gjelder det også for en del barnevernsarbeidere, at de ikke forstår de utfordringene det innebærer å være krysskulturell og i skvis mellom ulike fellesskapstilhørigheter. Uansett bør barnevernsarbeidere være forsiktig med å overta denne måten å konstruere jenta på, som en som tilhører et sømløst «de/dere» som omfatter familien og – i dette tilfellet – andre muslimer. Likeledes bør de være skeptiske til å bli posisjonert som en utenforstående som aldri vil kunne forstå. Kanskje er det riktigere å tenke at mor har like store problemer med å forstå jenta som saksbehandleren har, og at de forstår hver sin del av bildet. Da vil god hjelp til jenta bestå i å sammen med henne utforske hva det innebærer å leve i slike skjæringspunkt og hvordan hun kan utvikle en krysskulturell identitet og tilhørighet.

Jobbe med familien

Vi har sett at mange erfarer at jentene flytter tilbake. Da blir det desto viktigere å jobbe med familien. Barneverntjenestens problemer med «å komme i posisjon» overfor foreldrene er en gjenganger i vårt materiale, som i andre studier av barnevernet og etniske minoriteter (Aarset og Bredal 2018). Vi har eksempler på at det i noen familier er potensiale for å snakke med og veilede foreldre. Dette gjelder særlig der foreldrene mangler kunnskap om norsk ungdomskultur og der den strenge kontrollen skyldes frykt for en grenseløs norsk frihet. Videre, der foreldrene er mottakelige for å forstå at sterk kontroll kan ha motsatte konsekvenser av det de ønsker – i form av utagering, psykisk uhelse mm.

Samtidig vil vi spørre om ambisjonsnivået for endringsarbeidet noen ganger kan justeres, og at hensynet til å holde døra til jenta åpen bør prioriteres. Hvis jenta ønsker å bo hjemme kan det være viktig i seg selv å få foreldrenes samtykke til å holde kontakten med jenta, dersom slikt samtykke er nødvendig. Endelig vil vi nevne at behovet for å jobbe med familien ikke blir mindre ved at jenta akutt plasseres. Da bør kontakten sikte mot både å

forhindre at familien presser og truer jenta hjem igjen, og å gjøre forholdene bedre dersom jenta velger å flytte hjem igjen.

Fra fengsel til fengsel?

Det er ingen tvil om at personer som bryter med familien på grunn av æresrelatert vold og sterk kontroll kan ha behov for strenge beskyttelsestiltak. Særlig gjelder dette i en periode etter bruddet, men i en del tilfeller kan trusler vedvare over tid. Slike tiltak kan bidra til at den enkelte ikke bare *er* tryggere, men også at vedkommende *føler seg* tryggere. Det er imidlertid også utvilsomt at slike tiltak er en belastning i seg selv, og at disse belastningene kan undergrave eller svekke beskyttelsestiltakene. I verste fall kan personen håndtere situasjonen på en måte som setter henne i fare, uten at hjelpere og politiet er klar over det. Dette er jenter som har vent seg til å skjule informasjon for å skaffe seg handlingsrom og innflytelse innen rammen av sterk kontroll og sanksjoner. Det er svært uheldig dersom sikkerhetstiltakene er så strenge at de tyr til slike strategier på nytt. Da virker sikkerhetstiltakene mot sin hensikt og skaper falsk trygghet. Det er svært problematisk dersom sikkerhetstiltakene hindrer dem i å etablere nye sosiale relasjoner og nettverk, slik at de velger å gå tilbake til undertrykkende familierelasjoner på grunn av isolasjon og ensomhet.

Gitt de belastningene som strenge sikkerhetstiltak innebærer, er politiets og hjelpeapparatets sikkerhetsarbeid forbundet med sterke etiske hensyn. Det bør være et siktemål at færrest mulig personer lever med adressesperre og lignende inngripende tiltak over lang tid, og at alternativer vurderes, herunder å jobbe med familien.

Sårbarhet og styrke

Jeg *er* ikke et svakt menneske. Det er visse episoder, visse situasjoner som har fått meg til å bli svak der og da, men det betyr ikke at jeg er svak. Jeg er fortsatt den sterke personen som får til akkurat det jeg vil. (Ung kvinne, sitert i kapittel 4)

Vi har kalt denne rapporten *Sårbarhet og styrke*, og vi vil argumentere for at de jentene og unge kvinnene vi skriver om, preges av begge deler. I likhet med den unge kvinnen vi har sitert her, ser vi dette som trekk ved situasjoner

og kontekster, mer enn egenskaper ved jentene. Derfor bør barnevernsarbeidere og vi andre være varsomme med å konstruere dem som spesielt sterke, eller spesielt sårbare. Ikke minst er dette viktig i dagens situasjon der begrenset faglig kompetanse i barnevernet går sammen med dramatiske enkelthistorier og konstruksjoner av «disse jentene» i media og offentlig debatt. Vi tror det er viktig å forstå hvordan jentenes oppvekst og senere livskontekster skaper ulike former for sårbarhet og styrke, for å forstå hvordan barnevernet best kan hjelpe dem. Både med bakgrunn i denne og andre studier ser vi en viss risiko for at jenter møter noen forventninger som de ikke kan innfri. Det er forventninger som ikke er forankret i deres unike situasjon og autonomibestrebelse, men som plasserer dem inn i hjelperens engasjement for og definisjon av frigjøring.

Sårbarhet og styrke gjelder imidlertid ikke bare jentenes situasjon. Opplevelsen av å komme nær en jente som står så alene og er så redd, kan skape en sårbarhet hos hjelperen. Vi har blant annet sett at noen blir skuffet når en jente velger å flytte tilbake til familien, eller at hjelperens frykt for familiens sanksjoner kan være vanskelig å håndtere. Slik vi ser det, ligger det en styrke i å tro på det jenta sier til enhver tid, håndtere veksling og ambivalens som forståelig og normalt, og i å støtte jenta i prosessen uten å gjøre den til sin. I dette forskningsprosjektet har vi møtt flere barnevernsarbeidere som jobber på denne måten.

13 Anbefalinger

Sikkerhet

Det er behov for en grundig gjennomgang av barnevernets sikkerhetsarbeid i bred forstand, med sikte på å avklare regelverket, øke kompetansen og få et mer enhetlig og koordinert system. Arbeidsdeling og samarbeid med politiet er en sentral del av dette. Her viser vi til oppfølgingen av tiltak 11 i handlingsplanen mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, «etablere retningslinjer for politiets beskyttelse av trusselutsatte». Slike retningslinjer bør vektlegge nødvendigheten av individuelle vurderinger, og man bør være oppmerksom på faren for at begrepet «æresrelatert vold» automatisk utløser de strengeste sikkerhetstiltak.

Arbeid med foreldrene og familien bør i større grad ses som del av sikkerhetsarbeidet. Her er det behov for metodeutvikling, og erfaringene fra pilotsamarbeidet mellom Enerhaugen familievern og Stovner politistasjon bør følges opp i barnevernet.

Rettslig utredning av sterk kontroll

Noen barn og unge i Norge lever med svært sterke begrensninger og streng kontroll. Slik kontroll har blitt beskrevet ved hjelp av begreper som *ekstrem kontroll*, *alvorlige begrensninger av unges frihet* og *negativ sosial kontroll*. Det er behov for en nærmere utredning av hvor grensen går mellom legitime og illegitime praksiser i henhold til ulike lovverk. En slik vurdering er tidligere anbefalt i følgeevalueringen av *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet* (2013–2016) (Lidén mfl. 2015). Det anbefales å se hen til de utredninger som er gjort i Sverige (Kaldal & Kankaanpää 2015, 2016) og Danmark (Institut for menneskerettigheter 2017).

Når det gjelder barnevernet, bør det utredes hvordan sterkt begrensende kontroll av ungdommer skal vurderes i lys av barnevernlovens forståelse av omsorgssvikt, «forhold som kan skade deres helse og utvikling», «trygge oppvekstvilkår», «barnets beste» mm, jf. barneloven og barnekonvensjonen.

Ikke fellessamtale tidlig i saken

Når en jente som har vært utsatt for vold og/eller sterk kontroll våger å åpne seg for barnevernet eller andre, er hun i en svært sårbar situasjon. Det er relativt vanlig at hun trekker tilbake og bagatelliserer det hun har sagt, både av frykt for represalier og på grunn av savn, lojalitet og dårlig samvittighet. Dette tilsier at barnevernet bør være tilbakeholdne med å gjennomføre felles møter mellom jenta og foreldrene eller andre slektninger i den første fasen av saken. Jentas egne ønsker bør veie tungt, og barnevernet bør ta hensyn til at det kan ta tid før hun er klar for å møte foreldrene etter at hun er plassert utenfor hjemmet. Barneverntjenesten bør i stedet holde kontakten med foreldrene og fungere som mellomledd.

I meldings- og første del av undersøkelsesfasen har barnevernet mulighet til å snakke med jenta uten foreldrenes samtykke og – noen ganger også – viten. Det er verdt å diskutere om det rettslig sett er anledning til å bruke noe mer tid på jenta, enten før eller etter melding, slik at hun er bedre rustet til å takle det videre forløpet i barnevernssaken. Vi vil imidlertid advare mot at barneverntjenesten tøyer reglene og utvikler en særpraksis for «æresrelaterte saker».

Henlegge med bekymring

I tilfeller der en jente trekker tilbake det hun har sagt i undersøkelsesfasen, og barneverntjenesten vurderer at de må henlegge saken, bør man i større grad benytte anledningen til å henlegge med bekymring, slik at de kan gjenoppta saken på eget initiativ etter seks måneder.³⁴ Man kan også utvide undersøkelsesperioden ved å sette fristen til seks måneder, som er tillatt i «særlige tilfeller», jf. bvl § 6-9 første ledd. Ved henleggelse bør melder få tydelig beskjed om at bekymringen består, og oppfordres til å følge med på hvordan ungdommen har det.

³⁴ «Dersom barneverntjenesten henlegger en undersøkelse fordi foreldrene ikke samtykker til anbefalte hjelpetiltak, kan barneverntjenesten henlegge saken med bekymring. I en slik situasjon trenger ikke barneverntjenesten å vente på en ny bekymringsmelding, men kan på eget initiativ gjenoppta saken etter seks måneder etter at den forrige undersøkelsen ble henlagt.» (Kilde: Saksbehandlerrundskrivnet, bufdir.no)

Betydningen av barnets alder

Det er behov for større bevissthet om hvordan barnevernet og fylkesnemnda skal behandle hensynet til barnets alder i saker der en tenåring utsettes for sterk kontroll og begrensninger i familien. Et vesentlig poeng er at kontrollen ofte vil øke utover i tenårene og ikke opphøre når jenta fyller 18 år, noe som skiller seg fra andre saker som barnevernet er mer vant til. Dette utfordrer etablerte måter å tenke på i barnevernet, blant annet i følgende saksforhold:

- Det er som nevnt relativt vanlig at en jente først forteller om sterk kontroll og vold, for så å trekke tilbake det hun har sagt. Gitt kunnskapen om at kontrollen øker med alderen, synes det paradoksalt dersom barnevernet bruker jentas høye alder som argument for å henlegge saken etter at hun har trukket tilbake det hun først fortalte, uten videre undersøkelser. Her bør barneverntjenesten så langt mulig søke å opplyse saken på andre måter, i tillegg til å snakke med jenta og foreldrene. Innhenting av opplysninger fra politiets registre kan være aktuelt.
- I noen tilfeller ønsker jenta fortsatt kontakt med barnevernet, mens foreldrene fraber seg hjelp. Her bør det vurderes om jentas alder kan åpne for å tilby henne hjelpetiltak (for eksempel samtaler) uten foreldrenes samtykke.
- I flere saker blir jenta plassert utenfor hjemmet med foreldrenes samtykke, selv om jenta ønsker omsorgsovertakelse. Denne løsningen innebærer usikkerhet for jenta, idet foreldrene kan trekke samtykket når de vil, og de har betydelig rett til innsyn og innflytelse. Omsorgsovertakelse vil i større grad skape ro og skjerme jenta for press. Særlig i saker der jenta nærmer seg 18 år bør jentas ønske om omsorgsovertakelse tillegges stor vekt.
- I studien har det kommet fram påstander om at fylkesnemnda ikke vil gå med på omsorgsovertakelse dersom ungdommen nærmer seg myndighetsalder. Dersom dette stemmer, er det grunn til å problematisere nemndas vurdering, i saker der foreldrene og andre aktivt forhindrer dem i å være/bli myndige. Flere jenter bruker lang tid på å tørre å si fra om forholdene i hjemmet. For noen jenter inntreer de verste innstrammingene sent i puberteten, og de vil ikke få mer frihet når de fyller 18 år. For disse jentene vil det være viktig å komme inn i barnevernsystemet, slik at de kan få hjelp til å etablere et selvstendig liv gjennom etterverntiltak. At de nærmer seg 18 år bør ikke tale imot omsorgsovertakelse.

Mer fokus på søsken og storfamilien

Barneverntjenesten bør være oppmerksom på at andre slektninger kan delta i kontroll og voldsutøvelse, for eksempel etter at en far har flyttet ut av hjemmet. Søskenes rolle i omsorgsutøvelse, kontroll, vold og krenkelser må få større oppmerksomhet, både i avdekking og tiltak. Blant annet bør det vurderes hvordan barneverntjenesten kan håndtere saker der det er myndige søsken som er mest kontrollerende og voldelige, inkludert samarbeid med politiet om sikkerhetstiltak.

Videre bør det bli mer fokus på de negative konsekvensene som en klassisk patriarkalsk oppdragelse kan ha for gutter. Gutter som læres opp til å utøve vold og kontroll overfor søstre, kan få problemer med relasjonsbygging og voldsutøvelse senere i livet. Sammenhengen mellom gutters voldsutøvelse utenfor hjemmet og voldsutsatthet og –utøvelse i hjemmet bør undersøkes nærmere.

Sikre kontinuitet i noen relasjoner

Vårt prosjekt gjelder jenter som ikke bare blir flyttet ut av familien, men som også mister kontakten med hele sitt nettverk. Flere av disse jentene har tilbragt mesteparten av fritiden sin sammen med familie og slekt, og de har tette relasjoner til særlig yngre søsken. Jenter som blir plassert med svært begrensede sikkerhetstiltak er i en helt spesiell situasjon med tanke på sosial kontakt, kontinuitet i relasjoner etc. De kan oppleve en nærmest total ensomhet. I slike saker vil det være særlig problematisk dersom barneverntjenesten skifter saksbehandler i forbindelse med plassering eller omsorgsovertakelse, hvis jenta har en god relasjon til den første saksbehandleren. Så langt mulig bør man sikre kontinuitet i noen relasjoner, særlig kontakt med personer som kjenner til jentas bakgrunn og den konteksten som jenta flyttet fra, for eksempel helsesøster eller rådgiver på skolen, eventuelle utvalgte nære venninner.

Informasjon om barnevernet til barn

Mistillit og frykt for barnevernet i innvandrerbefolkningen er vel dokumentert, og det er satt i gang mange tiltak for å bøte på dette. Tiltakene rettes i stor grad mot voksne, mens barn og unge sjeldnere er målgruppe. Vår studie viser at også barn og unge kan være dårlig informert, og sågar bevisst misinformert, om hva barnevernet gjør. Det er behov for informasjons- og tillitsskapende tiltak som har barn og unge med innvandrerbakgrunn som målgruppe.

Kompetanse og samarbeid

Flere ansatte i barnevernet og plasseringstiltak har betydelig erfaringsbasert kompetanse på denne rapportens tema, men kompetansen er gjerne knyttet til enkeltpersoner. Dette henger sammen med at saker om vold og kontroll mot tenåringsjenter i klassisk patriarkalske familier har fått status som helt spesielle saker, typisk gjennom begrepet æresrelatert vold. Det er utvilsomt behov for særskilt kompetanse, men den kan med fordel defineres noe bredere.

Vi har stilt spørsmål ved tendensen til at noen barneverntjenester søker råd hos enkeltpersoner med erfaringsbasert kompetanse utenfor barnevernet, framfor å bruke det nasjonale kompetanseteamet og andre etablerte institusjoner, som for eksempel Røde Kors-telefonen og Bokollektivet ved Oslo krisesenter. Det er behov for oppdatert informasjon om kompetanseteamet og deres rolle.

Det nasjonale bo- og støttetilbudet for unge over 18 år har opparbeidet betydelig kompetanse på psykososialt arbeid overfor unge kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn som har brutt med familien på grunn av vold og sterk kontroll. Denne kompetansen er svært relevant for barnevernet, idet mange utfordringer er parallelle, uavhengig av om den unge er over eller under 18 år. Enkelte botilbud har også inngått samarbeid med barnevernet om ettervernstiltak. Potensialet for samarbeid mellom barnevernet og botilbudet over 18 år bør utforskes, med hensyn til både kompetanseutvikling og konkrete ettervernsopplegg.

Samarbeidet mellom barnevern og skolen, særlig ungdomsskolen og videregående skole, bør styrkes i disse sakene. Det er viktig å oppfordre skolene til å melde mer til barnevernet der det er nødvendig. Like viktig er det at skolene selv har kompetanse til å støtte unge som sliter med problemer i hjemmet som ikke utløser meldeplikt, og å støtte ungdom slik at de vil medvirke i en barnevernssak. En tettere dialog mellom barneverntjenesten og skolene om denne grenseflaten vil være viktig. Barneverntjenesten bør tilby seg å være sparringspartner for andre instanser (gjennom anonyme og generelle drøftinger) når det gjelder hvordan saken skal håndteres før den meldes, og hva som utløser meldeplikt.

Barnevernet bør ha rutine på å be skolen følge med dersom det fortsatt er bekymring ved henleggelse, og eventuelt melde på nytt.

Summary

This is the report from a research project commissioned by the Ministry of Children and Equality. The study has investigated the experiences and challenges of the Child Welfare Services (CWS) in cases about ethnic minority girls who have been exposed to severe control and violence at home.

The analysis builds on individual and group interviews with altogether 72 persons from the following groups:

- 12 young women with experience from the CWS
- 10 municipal CWS offices
- 10 regional offices in charge of foster care service and 10 offices in charge of residential child care institutions (Bufetat)
- 9 foster homes and youth care homes

The young women's experience

The girls and young women that have been interviewed for this project are of different national and socioeconomic backgrounds. Some of them are born in Norway while others have lived here since their childhood or teens. Their commonality is to have grown up in a classical patriarchal family with a strict gender and age hierarchy. The informants have experienced strong, restrictive control during their puberty. Most of the women in our data material have experienced physical violence, and all of them have experienced psychological violence including sexualized verbal abuse. Control of female sexuality and concerns for family honor is central to the rationality of the violence, although the abuse may also be related to the perpetrator's drug abuse, psychological problems and/or trauma.

The study finds a clear divide between the young women that are satisfied with the help provided by the CWS and those who feel misunderstood and overlooked. The latter feel that the CWS were not able to look beyond the young women's unrestrained and aggressive behavior. Some of the informants also claim that the support system did not understand the complexity and the extensiveness of the family's control.

The young women's accounts speak of different current challenges due to an authoritarian upbringing of strong control and violence. Independence and relationship building are central challenges – some have strived to learn how to trust their own decision-making and their own feelings while others are most concerned with not being controlled. Building sustainable and healthy relationships becomes a challenge when one is restricted from having friends outside the family and the minority community. Some also have experiences with boyfriends that were controlling and violent.

Current family contact is variable. Some of the informants have broken ties with their family, while others maintain limited contact. One of the women have moved back after the CWS' placement, as both the father and the family has shown flexibility and potential for change.

The CWS' experience

Our data show that the school is the first to express concern to the CWS after the girl has opened up about her problems. The CWS then proceeds to speak with the girl alone, before contacting the parents or spending additional time with her.

Apparently, it is relatively common that the girl withdraws her account of family violence and control, usually early in the process or after being placed in care by the CWS. A key challenge for the CWS is to prevent the girl's retreat, which may happen because of family pressure or lack of support from the CWS and other helpers. The study indicates that the CWS needs to understand the young unmarried woman's position in the family's gender and generational hierarchy. Joint meetings with the girl and her parents should be avoided early in the process. Concerning the initial phase of the case, the report discusses the possibility to move slowly and cautiously in those cases where there has not been violence or other acute incidences. Collaboration between the school and the CWS is central to support the girl over time.

The CWS has dismissed several cases because of the girl's withdrawal. If this occurs, we advise the CWS to emphasize information collected from outside the girl's family and relatives. If the case is dismissed, concern should be noted so the file can reopen after 6 months.

It is recurrent that the girl is indecisive, moving back and forth between the family home and the institution/foster home. Such alternation can be the

result of family pressure and the girl's hardship and feelings of guilt, while it also is an expression of the girl's divisive life situation. The CWS should make an effort to hold an open door for both the girl and her family.

The study shows that not only the parents perpetrate violence and control. Several informants speak of older brothers that are restrictive and violent. Other relatives and family members, living in Norway or abroad, may also be involved.

In CWS' experience, it is challenging to establish and sustain a dialogue with the parents, as both parents and girls can be skeptical of the CWS' intervention. Some of the parents lack knowledge and insights into the lives of Norwegian youths, and the severe restrictions they impose are partly due to their fears and concerns. It is important that the CWS follow up on the parents and the family after out-of-home placement in order to avoid pressure on the girl. The CWS should consider family follow-up as a part of their safety routines.

Safety issues

Girls who are placed outside the home may suffer from both strong fear of and a strong longing for their family. Strict safety measures may increase the girl's isolation, to the point that she contacts her family, sometimes without the helpers' knowledge. The level of knowledge concerning safety measures vary within the CWS. There is a need for increased competency on risk assessment and safety work, including cooperation with the police. Some CWS offices should take safety more seriously. On the other hand, the study shows a tendency of defining honor-related cases as dangerous per se. This may trigger strict safety measures without a thorough, individual assessment. Several interviewees are concerned that such measures will be counter-productive and distressing for the girl. A constructive dialogue between the CWS and the police should seek solutions that are realistic and adapted to each individual girl.

Expertise

The study shows that there is considerable expertise in some parts of the CWS. However, the expertise is often restricted to especially dedicated individuals, both within and outside the CWS. It appears that the CWS sometimes prefers to discuss cases with informal experts on an ad hoc basis,

rather than to contact the national expert team on forced marriage and honor based violence.

Recommendations

The report recommends a review of the risk and safety procedures of the CWS, including routines for the cooperation with the police on risk assessment and safety plans.

We advise that a legal review be carried out on how severe, authoritarian control of young people should be regarded in relation to the child protection law.

Cases on severe control often involves girls in their late puberty and girls who are approaching 18 years. The CWS should be aware that getting older does not imply getting more freedom and autonomy. The control and restrictions do not cease when the girl reaches the formal age of maturity. This implies, for instance, that the CWS should be open to placing girls even if they are close to 18 years of age.

Information and trust-building campaigns about the CWS among immigrants should not only be directed at adults but also target children and young people.

Litteratur

- Bak, Maren. 2007. *Utvärdering av Grynings skyddade boende för personer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld*. Rapport 2007/58. Västra Götaland Län: Länsstyrelsen.
- Bakken, Anders. 2017. *Ungdata. Nasjonale resultater 2017*. NOVA Rapport 10/17. Oslo: NOVA.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. 2012. *Tvangsekteskap og æresrelatert vold. En veileder til barneverntjenesten*. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2018. «*Trusselvurdering, sikkerhetsarbeid og sperret adresse i saker som omhandler negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap.*» Hentet 28.08.2018.
https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Negativ_sosial_kontroll_tvangsekteskap_og_aeresrelatert_vold__en_veileder_til_barnevernstjenesten/Trusselvurdering_sikkerhetsarbeid_og_sperret_adresse_i_saker_som_omhandler_negativ_sosial_kontroll_aeresrelatert_vold_og_tvangsekteskap.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2018. «*Nytt skjema: Melding om flytting til fortrolig eller strengt fortrolig adresse.*» Hentet 28.08.2018.
https://www.bufdir.no/Barnevern/Aktuelt/Nytt_skjema_Melding_om_flytting_til_fortrolig_eller_strengt_fortrolig_adresse.
- Berg, Berit, Veronika Paulsen, Turid Midjo, Mette D. Haugen, Marianne Garvik, & Jan Tøssebro. 2017. *Myter og realiteter. Innvandreres møter med barnevernet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Bile, Amina, Sofia Nesrine Srouf og Nancy Herz 2017. *Skamløs*. Oslo: Gyldendal
- Bredal, Anja og Julia Orupabo. 2008. *Et trygt sted å bo. Og noe mer. Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap*. 2008/007. Oslo: Institutt for samfunnsforskning..
- Bredal, Anja. 2011. *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. 2011/004, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bredal, Anja. 2014. «*Ordinary vs Other violence? Conceptualising Honour Based Violence in Scandinavian Public Policies.*» I "*Honour*" *killing and violence*, redigert av Aisha K. Gill, Carolyn Strange og Karl Roberts, 135-155. London: Palgrave Macmillan.
- Bredal, Anja og Hilde Lidén. 2015. *Hva med 2017? Evaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet. Første delrapport*. 2015/03. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bremer, Sevil, Monica Brendler-Lindqvist og Björn Wrangsjö. 2006. *Ungdomar och hedersrelaterat våld. Om transkulturellt behandlingsarbete*. Stockholm: Rädda Barnens Förlag.

- Bye, Marte Taylor, Helga Eggebø og Gunhild Thunem 2016. *Sikkerhets- og familiearbeid for unge utsatte for tvangsekteskap og æresrelatert vold*. 2016/3. Oslo: KUN.
- Danneskiold-Samsøe, Sofie, Yvonne Mørck og Bo Wagner Sørensen. 2011. *'Familien betyder alt' - Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier*. Frydenlund: Frydenlund Academic.
- Drammen kommune/Politiet. 2010. «Når det umulige er mulig». *Hvordan jobbe kunnskapsbasert og tverrfaglig mot vold i nære relasjoner?* Sluttrapport med evaluering. Vold i nære relasjoner – æresrelatert vold 2007–2010. Et samarbeidsprosjekt mellom Drammen kommune og Drammen politistasjon.
- Dullum, Jane og Kristin Mettenes. 2010. «Første dagen var jeg redd – men glad også» *Bokollektivets faglige tilnærminger i arbeidet med unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap*. Oslo: Oslo krisesenter.
- Eidheim, Solgunn. 2007. *Å leve på sperret adresse. En forstudie av kvinner som lever på sperret adresse grunnet vold i nære relasjoner*. 2007/1. Oslo: Politihøgskolen Forskning.
- Ericsson, Kjersti. 1997. *Drift og dyd. Kontrollen av jenter på femtitallet*. Oslo: Pax forlag.
- Eriksen, Ingunn Marie, Mira Aaboen Sletten, Anders Bakken og Tilmann Von Soest. 2017. *Stress og press blant ungdom. Erfaringer, årsaker og utbredelse av psykiske helseplager*. 6/17. Oslo: NOVA.
- Fylkesnes, Marte K., Anette C. Iversen, Ragnhild Bjørknes og Lennart Nygren. «Frykten for barnevernet.» *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(2), 80–96.
- Haugen, Gry Mette D., Veronika Paulsen og Joakim Caspersen. 2017. *Barnevernets arbeid med vold i minoritetsfamilier*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Slot, Line Vikkelsø. 2017. *Ekstrem social kontrol*. Danmark: Institut for menneskerettigheter.
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2017. *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Kaldal, Anna og Emelie Kankaanpää. 2016. "Hedersrelaterat våld och förtryck mot barn och unga. Del II: Samhällets ansvar och förutsättningar att utreda och beivra brott." *Juridisk Tidskrift*, (2)2016/17.
- Kaldal, Anna og Emelie Kankaanpää. 2015. "Hedersrelaterat våld och förtryck mot barn och unga. Del I: En kränkning av barn och ungas rätt till integritet?" *Juridisk Tidskrift*, (4)2015/16.
- Kandiyoti, Deniz. 1988. «Bargaining with patriarchy». *Gender & Society*, (2)3, 274–290.
- Lidén, Hilde, Anja Bredal og Eilev Hegstad. 2015. *Framgang. Andre delrapport i følgeevalueringen av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013–2016*. r2015/10. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Lidén, Hilde og Anja Bredal. 2017. *Fra særtiltak til ordinær innsats – følgeevaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet*. 2017/1. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Loua, Inge. 2012. *Når Aicha løber hjemmefra. Psykosocialt arbeid med etniske minoritetspiger*. København: Hans Reitzels forlag.
- Nadim, Marjan og Julia Orupabo. 2014. *Miljøterapi med unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold. Oppfølging i det nasjonale bo- og støtte-tilbudet*. 2014/13. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Nafstad, Ida. 2008. *Ødeleggelse, skapelse, opprettholdelse. En rapport om Selv-hjelp for Innvandrere og Flyktninger sin oppfølging av unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap, trusler om tvangsekteskap, eller andre alvorlige konflikter med familien*. Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.
- Nielsen, Farwha. 2011. *Tværkulturel konfliktmægling. Familiekonflikter blandt etniske minoritetsborgere*. København: Hans Reitzels forlag.
- Paulsen, Veronika, Gry Mette D. Haugen, Kurt Elvegård, Christian Wendelborg og Berit Berg. 2011. *Æresrelatert ekstrem kontroll – dilemmaer og utfordringer*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Rambøll. 2011. *Sluttrapport evaluering av det nasjonale bo- og støttetilbudet for ungdom utsatt for tvangsekteskap*.
- Salole, Lill. 2013. *Krysskulturelle barn og unge. Om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Schlytter, Astrid, Sara Högdin, Mariet Ghadimi, Åsa Backlund og Devin Rexvid. 2009. *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Schlytter, Astrid og Devin Rexvid. 2016. *Mäns heder. Att vara både offer och förövare*. Stockholm: Studentlitteratur AB.
- Skytte, Marianne. 2008. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Therborn, Göran. 2004. *Between sex and power. Family in the world, 1900-2000*. London: Routledge.
- Wikan, Unni. 2005. *For ærens skyld. Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wikan, Unni. 2008. *Om ære*. Oslo: Pax forlag.